

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»**

**Τουρκικές ΕΔ (τ/ΕΔ) ιδεολογία, χαρακτηριστικά γνωρίσματα και στρατηγική
σκέψη από τους Οθωμανούς μέχρι σήμερα**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Φίλιππος Ν. Γιαλαμάς

A.M 1220M201

Αθήνα, 2022

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

(άρθρο 8 Ν.1599/1986)

Η ακρίβεια των στοιχείων που υποβάλλονται με αυτή τη δήλωση μπορεί να ελεγχθεί με βάση το αρχείο άλλων υπηρεσιών (άρθρο 8 παρ. 4 Ν. 1599/1986)

ΠΡΟΣ ⁽²⁾ :					
Ο-Η Όνομα:	Φίλιππος	Επώνυμο:	Γιαλαφάς		
Όνομα και Επώνυμο Πατέρα:	Nικόλαος Γιαλαφάς				
Όνομα και Επώνυμο Μητέρας:	Σωφροδία Γιαλαφά				
Ημερομηνία γέννησης ⁽³⁾ :	25 Ιανουαρίου 1972				
Τόπος Γέννησης:	Βόλος				
Αριθμός Δελτίου Ταυτότητας:	1028838	Τηλ:	6943763535		
Τόπος Κατοικίας:	Περιστέρι, Αττικής	Οδός:	Κορυδαυός	Αριθ:	31
				TK:	12135
Αρ. Τηλεομοιοτύπου (Fax):	—		Δ/ση Ηλεκτρ. Ταχυδρομείου (Email):	philsangels@hotmail.com	

Με ατομική μου ευθύνη και γνωρίζοντας τις κυρώσεις⁽³⁾, που προβλέπονται από τις διατάξεις της παρ. 6 του άρθρου 22 του Ν. 1599/1986, δηλώνω ότι:

Η εργασία που παραδίδω είναι αποτέλεσμα πρωτότυπης έρευνας και δεν χρησιμοποιεί πνευματική ιδιοκτησία τρίτων χωρίς αναφορές.

Αναλαμβάνω όλες τις νομικές και διοικητικές συνέπειες σε περίπτωση που αποδειχθεί ότι η εργασία μου αποτελεί προϊόν λογοκλοπής ή προϊόν τρίτων.

(4)

Ημερομηνία: 06/12/21

Ο-Η Δελών

(Υπογραφή)

(1) Αναγράφεται από τον ενδιαφερόμενο πολίτη ή Αρχή ή η Υπηρεσία του δημόσιου τομέα, που απευθύνεται η αίτηση.

(2) Αναγράφεται αλογράφως.

(3) «Όποιος εν γνώσει του δηλώνει ψευδή γεγονότα ή αρνείται ή αποκρύπτει τα αληθινά με έγγραφη υπεύθυνη δήλωση του άρθρου 8 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών. Εάν ο υπαίτιος αυτών των πράξεων σκόπευε να προσπορίσει στον εαυτόν του ή σε άλλον περιουσιακό όφελος βλάπτοντας τρίτον ή σκόπευε να βλάψει άλλον, τιμωρείται με κάθειρξη μέχρι 10 ετών.

(4) Σε περίπτωση ανεπάρκειας χώρου η δήλωση συνεχίζεται στην πίσω όψη της και υπογράφεται από τον δηλούντα ή την δηλούσα.

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Υφαντής Καθηγητής (Επιβλέπων Καθηγητής)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος, Καθηγητής

Copyright © Φίλιππος Ν. Γιαλαμάς, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει και αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Αφιερώνω την παρούσα εργασία στη λατρεμένη μου σύζυγο, Σοφία, για την υποστήριξη, την αμέριστη συμπαράσταση και τη συνεχή ενθάρρυνση της σε όλη τη διάρκεια της καριέρας και των σπουδών μου, χωρίς την οποία δε θα είχα καταφέρει τίποτα μέχρι σήμερα.

Επιπλέον, είμαι ευγνώμων στα παιδιά μου, Ευαγγελία, Χρυσούλα και Νικόλαο, που καθημερινά μου ομορφαίνουν τη ζωή και που επέδειξαν τρομερή ανοχή, αντοχή, κατανόηση και υπομονή όλο αυτό το διάστημα.

Τέλος, ευχαριστώ τους γονείς μου που μου χάρισαν τη ζωή και πάνω απ' όλα τον Θεό που την ευλόγησε με όλα τα παραπάνω.

Φίλιππος Ν. Γιαλαμάς

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας μου, καθηγητή κύριο Κωνσταντίνο Υφαντή, για την έμπνευση και για την πολύτιμη καθοδήγηση κατά τη διάρκεια της υλοποίησης αυτού του θέματος, που ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντά μου και της οποίας οι καθοριστικές επισημάνσεις και σχόλια υπήρξαν πολύτιμα εργαλεία, ενώ με την επιστημονική του ενέργεια και δράση συνεχώς με ενέπνεε και με ενθάρρυνε.

Ως ελάχιστη δυνατή μνεία, ευχαριστώ τον υπεύθυνο καθηγητή του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών της Σχολής Εθνικής Άμυνας, κύριο Κωνσταντίνο Κολιόπουλο και τους διδάσκοντες καθηγητές, κύριο Χαράλαμπο Παπασωτηρίου, κυρία Ειρήνη Χειλά, κύριο Γεώργιο Στασινόπουλο, κύριο Ανδρέα Γκόφα, κύριο Ανδρέα Λιαρόπουλο, οι οποίοι μέσα από το συγκεκριμένο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών μου θωράκισαν και εμπλούτισαν σημαντικά τις γνώσεις πάνω στον τομέα των Στρατηγικών Σπουδών Ασφαλείας.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	13
Κεφάλαιο πρώτο: Η Οθωμανική εποχή μέχρι την άνοδο του Κεμάλ.....	14
1.1 Ο θεσμός του στρατού.....	14
1.1.1. Πολιτική κουλτούρα.....	14
1.1.2. Θρησκευτική κουλτούρα.....	15
1.1.3. Πολεμική νοοτροπία.....	16
1.2 Η ιδεολογία του στρατού.....	17
1.2.1 Η εξουσία.....	17
1.2.2 Η κατοχή γης.....	18
1.2.3 Οι πόλεμοι και οι αντίπαλοι.....	19
Κεφάλαιο δεύτερο: Ο στρατός στην εποχή των επαναστάσεων.....	21
2.1 Προβλήματα εξοπλισμού και ανεφοδιασμού.....	21
2.2 Ο γαλλικός και ρωσικός κίνδυνος.....	22
2.3 Η παρακμή των Γενιτσάρων.....	26
2.4 Περιφερειακοί πόλεμοι και τα εθνικά χριστιανικά κράτη στα Βαλκάνια.....	27
2.5 Το Ανατολικό Ζήτημα και οι πολεμικές αντιπαραθέσεις με τις ευρωπαϊκές Μεγάλες Δυνάμεις.....	28
2.6 Γένεση του τουρκικού εθνικισμού. Εθνοκαθάρσεις-γενοκτονίες: εθνική στρατηγική και ο ρόλος του στρατού.....	30
2.7 Χαρακτηριστικά και πολιτική του στρατού.....	31
2.8 Γέννηση της στρατηγικής.....	33
2.9 Μέσα – Τακτική και Εκσυγχρονισμός.....	33
Κεφάλαιο τρίτο: Κεμάλ και Κεμαλισμός.....	35
3.1 Κεμαλισμός – Ο πατέρας της Τουρκίας.....	35
3.2 Οι Βασικές Αρχές του Κεμαλισμού.....	37
3.3 Ο εσωτερικός ρόλος του στρατού.....	38
3.4 Ο γεωστρατηγικός ορισμός της Τουρκίας.....	39
3.5 Αντιαναθεωρητισμός και εξοπλισμοί στον Μεσοπόλεμο.....	39
Κεφάλαιο τέταρτο: Η λήξη των πολέμων και ο στρατηγικός ρόλος της Τουρκίας στον Ψυχρό Πόλεμο.....	41
4.1 Οι συμμαχίες της Τουρκίας.....	41
4.2 Η είσοδος στο NATO (North Atlantic Treaty Organization).....	42
4.3 Η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου.....	43
4.4 Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας της Τουρκίας (ΣΕΑ).....	45

4.4.1 Το ΣΕΑ και ο ρόλος του Στρατού στην πολιτική και στη λήψη αποφάσεων.....	47
4.5 Εξοπλισμοί και εκσυγχρονισμός.....	49
Κεφάλαιο πέμπτο: Η Τουρκία μετά τον Ψυχρό πόλεμο – Η εποχή Erdogan.....	50
5.1 Η αναθεώρηση του περιφερειακού ρόλου της Τουρκίας μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού	50
5.2 Σχολές στρατηγικής σκέψης	52
5.3 Η παρακμή του Κεμαλισμού.....	54
5.4 Άνοδος του ΑΚΡ και ο Μουσουλμανισμός - ιδεολογία - κοινωνικές αλλαγές	55
5.5 Οι Ένοπλες Δυνάμεις ως ρυθμιστής της εξωτερικής και διεθνούς πολιτικής	58
5.6 Ρόλος και κατάσταση των ΕΔ προ και μετά του πραξικοπήματος του 2016	61
5.7 Εξοπλισμοί, Στρατηγικός Σχεδιασμός και Στρατηγική	64
Κεφάλαιο έκτο: Συμπεράσματα-Προτάσεις	68
6.1 Συμπεράσματα	68
6.1 Προτάσεις.....	70
Βιβλιογραφία.....	72
Παράρτημα Α.....	79
Χάρτες - Διαγράμματα	79
Παράρτημα Β.....	84
Οι Βενετοτουρκικοί Πόλεμοι.....	84
Οι Ρωσοτουρκικοί Πόλεμοι	85
Παράρτημα Γ	87
Οργάνωση Ergenekon - Υπόθεση «ΒΑΡΙΑ» (BALYOZ)	87

Χάρτες – Διαγράμματα

Χάρτης 1.	Χρονολογικός χάρτης της εξάπλωσης των Οθωμανών 1300 – 1680.....	72
Χάρτης 2.	Χρονολογικός χάρτης επέκτασης των Οθωμανών.....	73
Διάγραμμα 1.	Τουρκικές στρατιωτικές δαπάνες 1953-2018.....	74
Διάγραμμα 2.	Τουρκικές στρατιωτικές δαπάνες 1953-2018.....	75
Διάγραμμα 3.	Σύνθεση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας.....	76
Διάγραμμα 4.	Διαδικασία σχεδιασμού της εθνικής ασφάλειας της Τουρκίας.....	76
Διάγραμμα 5.	Σύστημα διαχείρισης κρίσεων και το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας	76

Τουρκικές ΕΔ (τ/ΕΔ) ιδεολογία, χαρακτηριστικά γνωρίσματα και στρατηγική σκέψη από τους Οθωμανούς μέχρι σήμερα

Φίλιππος Ν. Γιαλαμάς

Περίληψη

Η παγκόσμια Ιστορία επηρεάστηκε από τη δημιουργία και κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, η οποία βασίστηκε στη βίαιη επέκταση, κάτι που συναντάται στην τουρκική παράδοση. Η οθωμανική αυτοκρατορία ως κράτος και ο Στρατός, είχε μία σχέση και αλληλεπίδραση έντονη, όπου συνεχίστηκε και στη σύγχρονη Τουρκία.

Οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις – τ/ΕΔ (ΤΕΔ), σε όλες τις μορφές μετάλλαξης που είχαν, δεν περιορίστηκαν στα στρατιωτικά τους ζητήματα, καθόσον συνέβαλαν στη γέννηση, και προσδιορίστηκαν και ως θεματοφύλακας, των αρχών και παραδόσεων του κράτους. Η εξέταση των ΤΕΔ πραγματοποιήθηκε υπό το πρίσμα της ιδεολογικής και στρατηγικής σκέψης, καθώς και των στοιχείων του χαρακτήρα του προσωπικού αυτών, που διαμορφώθηκε από τους Οθωμανούς μέχρι σήμερα. Υπό την παραπάνω συνθήκη, σκοπός είναι να διερευνηθεί, μέσω ιστορικής αναδρομής, η πορεία, η διαχρονικότητα και αλληλεπίδραση της σύνδεσης των Ενόπλων Δυνάμεων με το κράτος και το εξωτερικό περιφερειακό περιβάλλον, ώστε να καταλήξει η μελέτη σε ουσιώδη συμπεράσματα και χρήσιμες, κατ' εκτίμηση, προτάσεις για το ελληνικό περιβάλλον.

Από την ανάλυση του θέματος συμπεραίνεται ότι, σημαντικό στοιχείο αποτελεί η ιδιαιτερότητα του ισλαμικού στοιχείου, όπου ενσωματωμένο στον στρατό και στο λαό, κατέστη αναγκαίο για τη βιωσιμότητα του κράτους. Επίσης, ο Στρατός από το ξεκίνημα του, απέκτησε σταδιακά χαρακτηριστικά, που εστιάζονται στα παρακάτω σημαντικότερα:

- ο συντηρητισμός, όπου απέτρεπε τις καινοτομίες με αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνεται στον ανταγωνισμό και να οδηγεί στην πτώση της αυτοκρατορίας.
- το χαμηλό γνωστικό και μορφωτικό επίπεδο των στρατιωτών, που παραμένει σε ένα βαθμό μέχρι σήμερα.
- η έλλειψη πρωτοβουλίας, με χαρακτηριστική την υποταγή στο σουλτάνο και στο Ισλάμ, όπως φαίνεται και από την ιεραρχημένη κοινωνική δομή.

Οι ΤΕΔ φαίνεται, ότι ενεργούν ως ένας δυναμικός παράγοντας πολιτικής ισχύος διαχρονικά, που δεν υπόκειται σε ελεγκτικούς μηχανισμούς συνταγματικά κατοχυρωμένους. Η στρατηγική του στρατού εστιάζεται σε τρεις διαχρονικές αρχές, την αποφυγή του πολέμου, τη γεωπολιτική χωρική αντίληψη και την πολιτική μετακίνησης και

εποικισμού. Οι εκσυγχρονιστικές δράσεις του κράτους που υλοποιήθηκαν στόχευαν στον στρατιωτικό τομέα και αποσκοπούσαν στην αναβάθμισή της θεσμικής σημασίας του.

Με την ανάληψη της εξουσίας από το κόμμα της Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) σημειώθηκαν επίσης, σημαντικές αλλαγές στον τρόπο άσκησης εξωτερικής πολιτικής, όπου δόθηκε ιδιαίτερο βάρος στην ανάδειξη της Τουρκίας ως μιας μεγάλης περιφερειακής δύναμης σε διεθνές επίπεδο. Η προβολή του Στρατού καθίσταται ένας δυναμικός παράγοντας ισχύος της χώρας και προσδίδει μια αίσθηση υπεροχής στην άσκηση της εξωτερικής και διεθνούς πολιτικής με επιθετικό χαρακτήρα.

Η Τουρκία σήμερα, ενεργεί στρατηγικά, μέσω της ενίσχυσης των Ενόπλων Δυνάμεων (ΕΔ), προκειμένου να αναδειχθεί στο κέντρο των γεωπολιτικών εξελίξεων, αποσκοπώντας στην ανάμειξη της σε μεγάλη περιφερειακή υπερδύναμη, καθόσον προβάλλει τη δυνατότητα διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων πέραν των συνόρων της.

Λέξεις – κλειδιά: Στρατός, Ισλάμ, Στρατηγική, Πολιτική Ιδεολογία, Περιφερειακή Δύναμη.

Turkish Armed Forces, ideology, features and strategic thinking from the Ottomans to the present

Filippos N. Gialamas

Abstract

World history was influenced by the creation and domination of the Ottoman Empire, which was based on violent expansion, something found in the Turkish tradition. The Ottoman Empire as a state and the Army, had a strong relationship and interaction, where it continued in modern Turkey.

Turkish Armed Forces (TAF), in all the forms of mutation they had, were not limited to their military affairs, as they contributed to the birth, and were identified as the custodian of the principles and traditions of the state. The inquiry of the TAFs was carried out in the light of the ideological and strategic thinking, as well as the elements of the character of these personnel, formed by the Ottomans until today. Under the above condition, the purpose is to investigate, through historical background, the course, the timelessness and the interaction of the Armed Forces connection with the state and the external regional environment, in order to reach the study with substantial conclusions and useful, in estimation, proposals for the Greek environment.

From that analysis of the issue it is concluded that, an important element is the peculiarity of the Islamic element, where integrated in the army and the people, it became necessary for the viability of the state. Also Army, from its birth, gradually acquired characteristics, which focus on the following most important:

- conservatism, which prevented innovations resulting in not responding to competition and leading to the fall of the empire.
- the level of soldiers was low (cognitive - educational), which remains to a level to this day.
- the lack of initiative, which is characterized by submission to the sultan and to Islam, as shown by the hierarchical social structure.

TAFs seem to act as a dynamic factor of political power over time, which is not subject to constitutionally enshrined control mechanisms. The army strategy focuses on three timeless principles, the avoidance of war, the geopolitical spatial perception and the policy of movement and settlement. The modernization actions of the state, that were implemented, aimed at the military sector and at the upgrading of its institutional importance.

With the rise to power of the Justice and Development Party (AKP), there have also been significant changes in the way foreign policy is conducted, with particular emphasis on making Turkey a major regional power internationally. The visibility of the Army becomes a dynamic factor of power of the country and gives a sense of superiority in the exercise of foreign and international policy with an aggressive character.

Today, Turkey is acting strategically, through the strengthening of the Armed Forces (SDF), in order to emerge at the center of geopolitical developments, aiming to become involved in a large regional superpower, as it promotes the possibility of conducting military operations beyond its borders.

Keywords: Army, Islam, Strategy, Political Ideology, Regional Power.

Εισαγωγή

Η παγκόσμια Ιστορία επηρεάστηκε, αναμφισβήτητα, από τη δημιουργία και κυριαρχία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η δημιουργία της, ήταν αποτέλεσμα μιας μακράς ιστορικής πορείας που βασίστηκε στη βίαιη επέκταση, κάτι που συναντάται στην τουρκική παράδοση. Η εμφάνιση της θρησκείας του Ισλάμ συντέλεσε στη θρησκευτική επεκτατική ιδεολογία, η οποία αποτέλεσε την αρχή της γέννησης του μουσουλμανικού κόσμου αποδίδοντας του μια πρωτοφανή θρησκευτικο-πολιτική ενότητα στην αυτοκρατορία. Το Ισλάμ, αποτέλεσε το κύριο ιδεολογικό στοιχείο του δυναμισμού των Οθωμανών, το οποίο πρακτικά υπήρξε το πολυσυλλεκτικό εργαλείο συγκέντρωσης ανθρώπων και φυλών χωρίς κοινά σημεία εθνικής συνοχής.

Η οθωμανική αυτοκρατορία με την κρατική της υπόσταση και ο Στρατός είχε μία σχέση και αλληλεπίδραση τόσο έντονη, όπου συνεχίστηκε σε όλη την ιστορία της μετέπειτα Τουρκίας. Η ανάμιξη των στρατιωτικών στα δρώμενα της πολιτικής τους ευνόησε ως κοινωνική ομάδα και ισχυροποίησε γενικότερα τον στρατό ο οποίος καθίσταται μέχρι και σήμερα ένα εναγκαλισμένο κομμάτι του κράτους.

Οι Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις – τ/ΕΔ (ΤΕΔ), σε όλες τις μορφές μετάλλαξης που είχαν κατά το πέρασμα των χρόνων, δεν περιορίστηκαν στα στρατιωτικά τους ζητήματα καθώς συνέβαλαν στη γέννηση, και προσδιορίστηκαν και ως θεματοφύλακας, των αρχών και παραδόσεων του κράτους. Ο Στρατός έμεινε πιστός στην παραδοσιακή πρακτική διακυβέρνησης του κράτους και στην κεμαλική αρχή της κοσμικότητας και κατέληξε να πιστεύει ότι, η επέμβαση του στην πολιτική ζωή της χώρας είναι απόλυτο τουρκικό χαρακτηριστικό. Ως θεσμός, βέβαια, εμπνέει εμπιστοσύνη και απολαμβάνει προνόμια, καθώς συνιστά την ουσιαστική δύναμη προστασίας της τουρκικής δημοκρατίας.

Στόχος της παρούσας μελέτης είναι, η εξέταση των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων, υπό το πρίσμα της ιδεολογικής και στρατηγικής σκέψης καθώς και των στοιχείων του στρατιωτικού χαρακτήρα του προσωπικού αυτών, που διαμορφώθηκε από τους Οθωμανούς μέχρι σήμερα. Υπό την παραπάνω συνθήκη, θα διερευνηθεί μέσω ιστορικής αναδρομής η πορεία, η διαχρονικότητα και αλληλεπίδραση της σύνδεσης των ενόπλων δυνάμεων με το κράτος, ώστε να καταλήξει η μελέτη σε ουσιώδη συμπεράσματα και χρήσιμες, κατ' εκτίμηση, προτάσεις για το ελληνικό περιβάλλον.

Επομένως, η μελέτη που θα ακολουθήσει, αφορά στην ιστορική αναφορά και ανάλυση, υπό το πρίσμα των στρατιωτικών πτυχών, της Τουρκίας. Επιπλέον, θα προσδιοριστούν τα ιδεολογικά, τα κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα, η νοοτροπία και ο

στρατηγικός συλλογισμός του στρατεύματος, από την περίοδο κυριαρχίας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας μέχρι τη σημερινή εποχή.

Κεφάλαιο πρώτο: Η Οθωμανική εποχή μέχρι την άνοδο του Κεμάλ

1.1 Ο θεσμός του στρατού

1.1.1. Πολιτική κουλτούρα.

Στην Οθωμανική Αυτοκρατορία ο σουλτάνος είχε την απόλυτη εξουσία σε γη και πολίτες και κατά συνέπεια ο στρατός αποτελούσε κτήμα του, αλλά και το προσωπικό του, απαιτούσε φροντίδα για να είναι αποτελεσματικό. Στη Δύση οι στρατιώτες ήταν μισθοφόροι κατά βάση και οι ηγεμόνες που ασκούσαν απόλυτη εξουσία, τους απέλυαν όταν δεν αναγκαιούσαν οι υπηρεσίες τους, διατηρώντας κατ' αυτό τον τρόπο τον πλήρη έλεγχό τους. Ο σουλτάνος, ως «ιδιοκτήτης», έπρεπε να τον διατηρεί μόνιμα με αποτέλεσμα να μετεξελιχθεί σε μια εναλλακτική δύναμη που σταδιακά «κυριάρχησε» επί του κράτους¹.

Η επιρροή του στρατεύματος στην πολιτική έγινε αισθητή από τα χρόνια των εσωτερικών εξεγέρσεων της αυτοκρατορίας, τις εκθρονίσεις και τη συνεχόμενη τριβή στα πολιτικά δρώμενα. Πάντοτε, η ηγεσία της Τουρκίας προσπαθούσε να μειώσει την πολιτική επιρροή των στρατιωτικών. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι, οι σουλτάνοι προσπάθησαν να παρακάμψουν την ισχύ των Σπαχήδων, με τη δημιουργία των Γενιτσάρων στα τέλη του 18ου αι., οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στην πρωτεύουσα και ήταν τετρακόσιες χιλιάδες περίπου. Οι Γενίτσαροι είχαν απαλλαγή από φορολόγηση, προνόμια στις εμπορικές συναλλαγές τους (μετά το 17^ο αι.) καθώς και ασυλία. Ουσιαστικά ο σουλτάνος επιδίωκε με την ευνοημένη αυτή στρατιωτική τάξη την ενίσχυση της θέσης του και στις επαρχίες, καθόσον στην περιφέρεια απαιτούνταν η τήρηση των νόμων, διότι υπήρχε αναρχία. Η πολιτική ισχυροποίηση των Γενιτσάρων κατέδειξε την άνοδο αυτής της τάξης, που έλεγχε την πολιτική δύναμη του σουλτάνου. Μέτρο μείωσης της υπόψη δύναμης στην πολιτική ζωή της χώρας ήταν η στροφή σε ένα σύγχρονο στράτευμα με δυτικό-ευρωπαϊκά πρότυπα, όπου φάνηκε στην κατάπνιξη του κινήματος της «31ης Μαρτίου» 1909 με την κυριάρχηση των φιλοδυτικών αξιωματικών του αυτοκράτορα².

Στην Οθωμανική περίοδο στόχος ήταν, η προσαρμογή της κρατικής υπόστασης στα ευρωπαϊκά ζητούμενα σε διοικητικό και στρατιωτικό επίπεδο. Αναφέρεται ότι, οι

¹Petr Sugar, Η Νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από οθωμανική κυριαρχία (1354 - 1804), τόμοι Α' & Β', (Αθήνα: Σμίλη, 1994), σ. 155-156.

²Γεράσιμος Καραμπελιάς, Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας: συγκριτική ανάλυση των μεταπολεμικών στρατιωτικών επεμβάσεων, 1945-1980, (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2009), σ. 310 -312.

πρώτες εξωτερικές αποστολές το 1793 ήταν στο Βερολίνο, στο Παρίσι και στη Βιέννη. Αυτών των αποστολών ηγούνταν στρατιωτικοί, όπου από το 1836 (έτος ιδρύσεως του Τουρκικού Υπουργείου Εξωτερικών) μέχρι το 1922, από τους 38 υπουργούς μόνο οι έξι ήταν διπλωμάτες εκ των οποίων τέσσερις χριστιανοί³.

Η αλληλεξάρτηση στρατού και κράτους είναι δεδομένη, με τον στρατό πολιτικοποιημένο και παράλληλα με την πολιτική χώρας κάτω από στρατιωτική κηδεμονία μέχρι σήμερα, σε επίπεδο, όπου διά του νόμου 205 της 1ης Μαρτίου 1961 δημιουργήθηκε ο Οργανισμός Αλληλοβοήθειας Στρατού, γνωστού ως OYAK (Ordu Yardimlasma Kurumu), μια κίνηση επιχειρηματικού χαρακτήρα με προνόμια αποκλειστικά της στρατιωτικής τάξης⁴.

1.1.2. Θρησκευτική κουλτούρα.

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία «γεννήθηκε» από τους Γαζήδες, φανατικούς νομάδες πολεμιστές, που επιβίωναν με τη λαφυραγωγία και την αναδιανομή (redistribution) της λείας⁵. Η αυτοκρατορία πορεύονταν έτσι μέχρι την αστικοποίηση της, όπου πλέον, οι οικονομικοί πόροι χρησιμοποιούνταν για την κάλυψη των κρατικών αναγκών. Οι δύο αντιλήψεις, του τρόπου ζωής και της κοινωνικής δομής, με τη συγκεντρωμένη κεντρική κρατική εξουσία, είχαν αποτέλεσμα τη γέννηση δύο δομών στην αυτοκρατορία που υπάρχουν μέχρι σήμερα: τη «λαϊκή» πλευρά/κυβερνώμενοι και την «ελίτ», τους κυβερνώντες⁶.

Οι Γαζήδες, διακατέχονταν από προ-οθωμανικά και προϊσλαμικά θρησκευτικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά με απήχηση στις μάζες, αντί των εξουσιαστών και πολιτικών της εξουσίας (σουλτάνος, στρατός), οι οποίοι ανήκαν στο σουνιτικό Ισλάμ, που θεωρήθηκε η επίσημη θρησκεία του κράτους. Οι δύο υπόψη δομές ανέπτυξαν παράλληλες δραστηριότητες αλληλοσυμπληρούμενες με σημείο αναφοράς το κράτος. Ταυτόχρονα με την επίσημη θρησκεία αναπτύχθηκε το λαϊκό Ισλάμ, που αντιπροσωπεύονταν από τις Ισλαμικές Αδελφότητες. Το τουρκικό Ισλάμ, εξυπηρετούσε την αυτοκρατορία σε επίπεδο συνοχής και ενσωμάτωσης των πληθυσμών με σκοπό την και υποταγής στον σουλτάνο. Άλλωστε, η ισλαμική πίστη ταίριαζε απόλυτα σε ένα λαό με στρατιωτικό/πολεμικό τρόπο ζωής, όπου ο θάνατος ήταν θρησκευτικός εξαγνισμός και η εξάπλωση της κυριαρχίας του

³Παύλος Χιδίρογλου, Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα της Τουρκικής Διπλωματικής Συμπεριφοράς Έναντι της Ελλάδος, (Θεσσαλονίκη: Βάνιας 1995), σ. 17.

⁴Γεώργιος Μούρτος, Η Τουρκία σήμερα, (Αθήνα: Επικοινωνίες, 1994), σ. 16-19.

⁵Κυριάκος Πατραγάς, Το Νομικόν καθεστώς του Ιερού Πολέμου κατά το Ισλάμ, (Αθήνα: Παπαζήση, 2015), σ. 20, 40-41.

⁶Serif Mardin, Ideology and religion in the Turkish Revolution στο International Journal of Middle East Studies, άρ. No 2, (Middle East Studies: 1971), σ. 202-210.

πραγματοποιήθηκε με γνώμονα τη μουσουλμανική αρχή/επιταγή «τζιχάντ» που αναφέρεται στη Δύση σαν Ιερός Πόλεμος⁷.

Η ιδιαιτερότητα του ισλαμικού στοιχείου γέννησε τον φανατισμό στον λαό και στον στρατό εναντίον των εχθρών, ιδιαίτερα των χριστιανών, στοιχείο αναγκαίο για την επέκταση της αυτοκρατορίας. Οι Οθωμανοί στρατιώτες με «τόλμη και γενναιότητα πολεμούσαν για μια θέση στον παράδεισο». Η επιταγή αυτή γινόταν αισθητή με την έκθεση του λαβάρου του Προφήτη, της σπάθας του Ομάρ, στα στρατόπεδα, με υποχρέωση προσκυνήματος ως σύμβολο της θυσίας στη μάχη, αφού και ο Προφήτης είχε πολεμήσει επιτυχώς τους άπιστους. Το κλίμα φανατισμού και αυτοθυσίας στο στράτευμα ενισχύονταν με την προβολή σε κάθε σχηματισμό των πολεμικών λαβάρων και των πολεμικών ιαχών - θρησκευτικών συνθημάτων με την επίκληση «Αλλάχ»⁸.

1.1.3. Πολεμική νοοτροπία.

Η κληρονομιά που μετέφεραν οι Οθωμανοί και μετέπειτα Τούρκοι από τις στέπες, ήταν η στρατιωτική παράδοση και νοοτροπία. Από τον 10ο αι. οι Τούρκοι μισθοφόροι ήταν ικανότατοι ως τοξότες, ιππείς και πολεμιστές και συνιστούσαν τον πυρήνα των στρατευμάτων των χαλίφηδων. Αρχικά, οι Σελτζούκοι Τούρκοι και μετέπειτα Οθωμανοί Τούρκοι με το χρόνο εγκλιματίστηκαν στην αστική ζωή του Ισλάμ, χωρίς ποτέ να αποβάλλουν τα πολεμικά τους γνώρισμα, που είναι εμφανή μέχρι σήμερα⁹.

Οι Τούρκοι κατ' αρχάς, ήταν λαός νομάδων πολεμιστών, βοσκών και δεν είχαν την υποδομή οργάνωσης και διοίκησης των κατεκτημένων εδαφών, όμως είχαν προσαρμοστικότητα και επωφελήθηκαν των ικανοτήτων και εμπειριών των υπόδουλων. Πρόσφεραν εγγυήσεις με αντάλλαγμα την πίστη στο καθεστώς, έτσι υπήρξαν πολλοί έλληνες του Φαναρίου που το χρησιμοποίησαν και έγιναν διερμηνείς (δραγουμάνοι) και κυβερνήτες (οσποδάροι) με αυξημένες αρμοδιότητες και επιρροή (περιοχές Μολδαβίας και Βλαχίας). Η στρατιωτική παράδοση αποδεικνύεται με την ιεράρχηση της οθωμανικής κοινωνίας, που φαίνονταν στην αμφίεση, όπου χρώμα και σχήμα αποτελούσαν κώδικες διαφοροποίησης των τάξεων. Οι αξιωματούχοι ξεχώριζαν από το μήκος της γενειάδας και το χρώμα των ρούχων και παπουτσιών οι χριστιανοί δε, έπρεπε να χρησιμοποιούν σκοτεινού χρώματος ευτελέστερα ενδύματα¹⁰.

⁷ Γεώργιος Μούρτος, Τουρκία το ένστολο κράτος, (Αθήνα: Επικοινωνίες Α.Ε, 2002), σ. 51-53, 58-59.

⁸ David Fromkin, A peace to end all peace : The fall of the Ottoman Empire and the creation of the modern Middle, (New York: East-Avon Books, 1989), σ. 33, 334, 387, 391, 395.

⁹ Braudel Fernand, A history of civilizations, (Canada: Penguin, 1995), σ. 53-54.

¹⁰ Nicolle & McBride, Armies of the Ottoman Empire, 1775-1820 - Men-at-Arms No. 314 (Paperback) (Bloomsbury Publishing PLC, 1983), σ. 11-16, και στο Andrew Nheatcroft, Οι Οθωμανοί, (Αθήνα: Λιβάνης, 1994), σ. 84, 88, 97.

Ο σουλτάνος διέταξε την καταναγκαστική στρατολόγηση με νεοσυλλεξία ανδρών, αλλά και το παιδομάζωμα για να καλύψει τις ανάγκες επάνδρωσης του στρατεύματος. Η προσαρμοστικότητα και η χρησιμοποίηση των αλλόθρησκων πληθυσμών ήταν εμφανής και στο στράτευμα λαοί, όπως οι Αλβανοί, Έλληνες και Σέρβοι βρίσκονταν σε υψηλές θέσεις μέχρι και το 18^ο αι., αλλά και στη βάση του συμμετείχαν επίσης, Βόσνιοι και Βλάχοι. Το ιππικό, ήταν ο κορμός του οθωμανικού στρατού, επανδρωμένο με Βλάχους, Αλβανούς, Μολδαβούς και Βούλγαρους, και έφθανε μέχρι τα δύο τρίτα της συνολικής δύναμης, στο οποίο στρατολογούνταν τα εξέχοντα βασιλικά τμήματα των δούλων και οι τιμαριούχοι ιππείς - Σπαχήδες και Γενίτσαροι - βοηθούμενοι από συμπληρωματικές έφιππες δυνάμεις νομαδικής τουρκομανικής καταγωγής (ακιντζήδες) και Βεδουίνοι των αραβικών περιοχών της αυτοκρατορίας. Επίσης, οι μουτεσελλίμηδες ήταν μέρος του στρατεύματος οι οποίοι απαλλάσσονταν από φόρους για να κάνουν θητεία σαν αντάλλαγμα. Το ιππικό ήταν δημοφιλές λόγω παράδοσης του λαού, διότι η ζωή τους ήταν ταυτισμένη με το άλογο¹¹.

Το πεζικό, επανδρώνονταν από Οθωμανούς της Ανατολίας και χριστιανούς, με αποστολή την παρενόχληση του αντίπαλου, μέχρι τα τακτικά στρατεύματα να πάρουν τους σχηματισμούς μάχης. Επιπρόσθετα, είχαν καθήκοντα πολιτοφυλακής και φρούρησης συντηρούμενοι από τους τοπικούς κατοίκους. Επίσης, οι άτακτοι (βασιβουζούκοι) ήταν εθελοντές με κίνητρο τη λαφυραγωγία ή στρατολογούνταν βιαίως¹².

Ο στόλος, λόγω έλλειψης ναυτικής παράδοσης στη θάλασσα διοικούνταν κυρίως από Έλληνες, επανδρώνονταν από Φράγκους μισθοφόρους, Ενετούς κι ένα μικτής εθνικότητας πλήθος, αποτελούμενο από λιποτάκτες / αποστάτες, κατάδικους και εγκληματίες και άνεργους που είχαν όλοι κίνητρο τη σταδιοδρομία υπό τον σουλτάνο. Εξαίρεση, ήταν ο Αρχηγός Στόλου που ήταν Οθωμανός Τούρκος με δικαιοδοσία κυρίως, στα νησιά του Αιγαίου. Η πολιτική αυτή διήρκεσε έως την Ελληνική Επανάσταση, όπου μετά εξασθενίζει η δράση του στόλου και πραγματοποιήθηκε στροφή στους ομόθρησκους Αιγυπτίους¹³.

1.2 Η ιδεολογία του στρατού

1.2.1 Η εξουσία.

Θεμέλιο της οθωμανικής πολιτειακής τάξης είναι το γεγονός ότι, η διακυβέρνηση του κράτους είναι προνόμιο του σουλτάνου, υλοποιείται από τους αξιωματούχους που

¹¹Μούρτος, όπ.παρ., σ. 110-116, 139.

¹²Paul Coles, Οι Οθωμανοί στην Ευρώπη, (Αθήνα: Έκδοση ΓΕΣ, 1985), σ. 20, 112 – 13..

¹³Μούρτος, όπ.παρ., σ. 77-78, 152-157.

έχουν την εκτελεστική εξουσία υπό όρους και οι υπήκοοι που στερούνται πολιτικών δικαιωμάτων. Ο σουλτάνος, ως απόλυτος άρχων, υπερασπίζεται την επικράτεια και εξασφαλίζει την ευνομία και τη δικαιοσύνη. Ως ποιμένας, φροντίζει το ποίμνιό του, τους υπηκόους (ρεαγιά - ραγιάδες = κοπάδι), αφού είναι περιουσία του, τους επιβάλλει φόρους, εργασίες και άλλες υπηρεσίες (συνήθως στρατιωτικές) και υπερασπίζεται το λαό από εχθρούς, αλλά και από εσωτερικούς κινδύνους. Η οθωμανική κοινωνία ήταν δομημένη σε θρησκευτικές ομάδες, τους μουσουλμάνους, τους (ορθόδοξους) χριστιανούς, τους εβραίους και Αρμένιους, διότι αυτή η θρησκευτικής ταυτότητας διάκριση εξυπηρετούσε τον έλεγχο της¹⁴.

Οι σχέσεις του σουλτάνου με τους αξιωματούχους του έχουν στόχο να καταστήσουν τους δεύτερους εξαρτώμενους από εκείνον, χωρίς να συνεπάγεται ότι οι σουλτάνοι ήταν απόλυτα σε θέση να κυβερνήσουν. Άλλωστε η επέκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας οφειλόταν βασικά στις ιδιαιτερότητες του στρατεύματος της. Υπήρχε διάκριση στρατιωτικών (askeri) και υπηκόων (reaya), διαφοροποιώντας τους με κριτήριο τη φοροδοτική υποχρέωση με αντάλλαγμα την παροχή υπηρεσιών προς την εξουσία¹⁵. Η επαρχιακή διοίκηση είχε στρατιωτικά γνωρίσματα, τα οποία χαρακτήριζαν την κρατική μηχανή και διοικητές όλων των βαθμίδων ήταν στρατιωτικοί και οι ιεραρχήσεις ακολουθούσαν τη δομή του επαρχιακού τιμαριωτικού στρατού. Κατά συνέπεια, αναπτύχθηκε ο θεσμός των Σ(ι)παχήδων (σιπαχί = ιππέας) οι οποίοι αποτελούσαν τη βάση του οθωμανικού στρατού και της εσωτερικής ασφάλειας. Ακολουθούν, μετά το θεσμό των Γαζήδων και Σπαχήδων, οι Γενίτσαροι και όλες αυτές οι τάξεις, έχουν υψηλή θέση εξουσίας στην ιεραρχία του κρατικού συστήματος, με αποτέλεσμα ο Στρατός να κατευθύνει τον κρατικό μηχανισμό¹⁶.

1.2.2 Η κατοχή γης.

Το τιμαριωτικό σύστημα, που λειτουργούσε στην Οθωμανική αυτοκρατορία, εξυπηρετούσε τόσο δημοσιονομικές, όσο και στρατιωτικές σκοπιμότητες σε υψηλό βαθμό αλληλεξάρτησης ως μέθοδος συντήρησης μόνιμου στρατού. Η ουσία του τιμαριωτισμού ήταν η παραχώρηση εισοδηματικών πόρων, των λεγόμενων «τιμαρίων», σε ένοπλους/στρατιωτικούς ως αντάλλαγμα για την παροχή στρατιωτικών υπηρεσιών και χωροφυλακής κι αποτέλεσε όχι μόνο ένα στρατιωτικό σύστημα, αλλά και τρόπο οργάνωσης της αγροτικής παραγωγής της υπαίθρου. Οι στρατιωτικοί, οι Σπαχήδες

¹⁴Ελένη Γκαρά & Γεώργιος Τζεδόπουλος, Χριστιανοί και μουσουλμάνοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία - Θεσμικό πλαίσιο και κοινωνικές δυναμικές, (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2015), σελ.12-121 και στο Fleet Kate, Turkey-History, N.1 (Cambridge: Cambridge University Press, 2009), σ. 148-150.

¹⁵Fleet, όπ.παρ., σ. 216-217.

¹⁶Μούρτος, όπ.παρ., σ. 86-89.

(sipahi), ήταν μεσαιωνικού τύπου ιππείς οι οποίοι συγκροτούσαν τον κύριο όγκο του μόνιμου οθωμανικού στρατού έως περίπου τα μέσα του 17^{ου} αιώνα και έπαψαν να υπάρχουν στα 1839. Οι Σπαχήδες ήταν απόλυτα αυτοσυντηρούμενοι και σαν στελέχη του τακτικού στρατού είχαν την υποχρέωση να συμμετέχουν στις πολεμικές επιχειρήσεις της αυτοκρατορίας, συνήθως κοντά στην περιοχή αυτών, κάθε φορά που καλούνταν. Παράλληλα, ένας αριθμός αυτών παρέμενε στα τιμάρια ως φύλακες της δημόσιας τάξης και συλλέκτες των «δεκάτων» για λογαριασμό των στρατευμένων συναδέλφων τους. Οι τιμαριώτες της Πελοποννήσου αναφέρονται ως παράδειγμα αυτής της κατηγορίας των Σπαχήδων στον ελλαδικό χώρο¹⁷.

Υπό νομική έννοια, το τιμάριο ήταν δικαίωμα κάρπωσης μέρους του προϊόντος εισοδηματικής πηγής (*hakk-i-tasarruf*) και όχι κυριότητα επί της ίδιας της πηγής. Ο Σπαχής έφερε τον τίτλο του «κυρίου της γης» (*sahib-i-arz*), ο οποίος αντιστοιχούσε στο δικαίωμα είσπραξης προκαθορισμένης ποσόστωσης επί της παραγωγής, επέβαλε συγκεκριμένα πρόστιμα-ποινές, και είχε δικαίωμα παραχώρησης αγρών του τιμαρίου του σε χωρικούς προς καλλιέργεια. Η εξουσία αυτή, αν και περιλάμβανε αστυνομικά καθήκοντα ουσιαστικά ο σπαχής ήταν κυβερνήτης του τιμαρίου του. Η κατοχή τιμαρίου είχε ως αναγκαίο όρο τη στρατιωτική-κληρονομική ιδιότητα, αλλά αποκτήθηκε και από μουσουλμάνους διακριθέντες σε στρατιωτικές επιχειρήσεις και χριστιανούς τοπάρχες (έως τέλος 15^{ου} αι.)¹⁸.

Οι Σπαχήδες αμείβονταν με την παραχώρηση και εκμετάλλευση πηγών κρατικών εσόδων, όπως και οι Γενίτσαροι με άλλης μορφής εκχωρήσεις, δύο τάξεις οι οποίες ως αξιωματούχοι, απολάμβαναν προνόμια και ασκούσαν πολιτική και κοινωνική επιρροή με ιδιαίτερα συμφέροντα, στοιχείο που διαμόρφωσε κατά πολύ την ιδεολογία του στρατιωτικού περιβάλλοντος.

1.2.3 Οι πόλεμοι και οι αντίπαλοι.

Η επέκταση των Οθωμανών¹⁹/Τούρκων ανέκαθεν είχε δυτικό-κεντρικό προσανατολισμό και αυτό φάνηκε από την ιεραρχημένη εξουσιαστική δομή του κράτους, όπου προηγούνταν οι αξιωματούχοι της Ευρώπης από αυτούς της Ασίας και Αφρικής και όλες οι πρωτεύουσες της αυτοκρατορίας βρίσκονταν στο δυτικό της τμήμα, αρχικά στην Προύσα (1326 - 65), Αδριανούπολη (1365 - 1453) και αργότερα στην Κωνσταντινούπολη

¹⁷Fleet, όπ.παρ., σ. 197-202.

¹⁸Δημήτριος Παπασταματίου & Φωκίων Κοτζαγεώργης, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Πολιτικής Κυριαρχίας, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, (Αθήνα: ΕΜΠ, 2015), σ. 41, 81-84.

¹⁹Όπως στο Παράρτημα «Α», στο Χρονολογικό Χάρτη της Εξάπλωσης των Οθωμανών.

(1453 - 1918) η οποία, ουσιαστικά, είναι και σήμερα, ενώ η Άγκυρα είναι απλά η διοικητική πρωτεύουσα²⁰.

Κατά τον παραπάνω επεκτατισμό²¹ πραγματοποιήθηκε πλήθος πολέμων με αντιπάλους, όπως παρακάτω:

- Οι Βενετοτουρκικοί πόλεμοι ανάμεσα στους Βενετούς και τους Οθωμανική Αυτοκρατορία στο διάστημα μεταξύ 15ου και 18ου αιώνα. Οι πόλεμοι που διεξήχθησαν ήταν όπως στο Παράρτημα «Β».

- Ο Κριμαϊκός Πόλεμος (1853–1856) υπήρξε η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ της Ρωσικής Αυτοκρατορίας και των συμμαχικών δυνάμεων της Βρετανικής, Γαλλικής, Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του Βασιλείου της Σαρδηνίας από την άλλη πλευρά²². Η σύρραξη, με συμμετοχή των μεγαλύτερων ευρωπαϊκών δυνάμεων ήταν αποτέλεσμα ενός ανταγωνισμού συμφερόντων ανάμεσα στις υπόψη δυνάμεις, για επίδραση και εκμετάλλευση των ανατολικών εδαφών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας²³.

- Ο Πόλεμος Μαυροβούνιου και Οθωμανικής Αυτοκρατορίας του 1861-1862 ήταν σύγκρουση μεταξύ Πριγκιπάτου του Μαυροβουνίου και Οθωμανών, με ήττα του Μαυροβουνίου και την ειρήνη στη Ριέκα.

- Οι Σερβοτουρκικοί πόλεμοι (1876-1878), ήταν μεταξύ Πριγκιπάτου της Σερβίας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας όπου ανεξαρτητοποιήθηκε η Σερβία ως Βασίλειο με την προσάρτηση της νότιας Σερβίας²⁴.

- Οι Πόλεμοι Ρωσίας – Οθωμανών/Τουρκίας. Οι δυο χώρες πολέμησαν μεταξύ τους δέκα φορές²⁵ και παρόλο που ορισμένοι από αυτούς τους πολέμους, όπως η εκστρατεία του Μεγάλου Πέτρου στον ποταμό Προύθο, είναι κάπως υπερβολικό να θεωρηθούν κανονικοί πόλεμοι, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι Τούρκοι ήταν αντίπαλος της Ρωσίας στο πεδίο της μάχης πολύ πιο συχνά από άλλους λαούς. Αποτέλεσαν μία από τις πιο μακροχρόνιες σειρές στρατιωτικών συγκρούσεων και συνέβαλαν στη διάλυση της

²⁰Sugar, όπ.παρ., σ. 83 – 84.

²¹Χάρτης εξάπλωσης των Οθωμανών, όπως στο Παράρτημα «Α»

²² The Cambridge History of Turkey , Nolume 4, Edited by Resat Kasaba, Cambridge University Press, UK 2008, σ. 43-44.

²³Eric Hobsbawm, Η Εποχή του Κεφαλαίου: 1848-1875, (Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. 2003), σ. 120.

²⁴Άννα Αγγελοπούλου, Όψεις της σερβικής εθνικής δράσης στους σλαβόφωνους πληθυσμούς της Μακεδονίας, 2015, [https://ejournals.lib.auth.gr/fragmenta/article/view/5283\[file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/5283-15124-3-PB.pdf EBook\]](https://ejournals.lib.auth.gr/fragmenta/article/view/5283[file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/5283-15124-3-PB.pdf EBook]), (έγινε πρόσβαση στις 20 Δεκ 20), σ. 67-70.

²⁵Όπως στο Παράρτημα «Β».

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η Ρωσία, αντίθετα, πέτυχε ευνοϊκό αποτέλεσμα, αφού είχε εδαφικά κέρδη και αύξησε την επιρροή της στην Ευρώπη²⁶.

- Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897, ήταν ο πόλεμος μεταξύ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και του Βασιλείου της Ελλάδας το 1897. Άμεση αφορμή ήταν το Κρητικό Ζήτημα, στο οποίο η Ελληνική πλειοψηφία της Οθωμανικής επαρχίας της Κρήτης επιθυμούσε την Ένωση με την Ελλάδα. Παρά την αποφασιστική Οθωμανική στρατιωτική νίκη, η αυτόνομη Κρητική Πολιτεία υπό οθωμανική επικυριαρχία ιδρύθηκε το επόμενο έτος (ως αποτέλεσμα της παρέμβασης των Μεγάλων Δυνάμεων μετά τον πόλεμο)²⁷.

Κεφάλαιο δεύτερο: Ο στρατός στην εποχή των επαναστάσεων

2.1 Προβλήματα εξοπλισμού και ανεφοδιασμού

Από τους προ οθωμανικούς χρόνους, η τακτική ήταν η διαμόρφωση σχέσεων υποτέλειας μεταξύ χριστιανών ηγεμόνων και κυρίαρχων μουσουλμάνων, όπου οι πρώτοι υποχρεώνονταν με φόρο υποτέλειας και συμμετοχή σε επιχειρήσεις, τύπου «φιλανδοποίησης» - *modus vivendi* (μεταπολεμικές σχέσεις μεταξύ Μόσχας-Ελσίνκι). Η επιδίωξη ήταν η υποτέλεια, με απόδοση εκ μέρους των χριστιανών, ετήσιου κεφαλικού φόρου (χαράτσι), ώστε να καταδεικνύεται η τουρκική ανωτερότητα και να χρηματοδοτείται ο κρατικός μηχανισμός²⁸.

Η στρατιωτική επιτυχία των Οθωμανών στηριζόταν στην εκμετάλλευση των πόρων και στην υιοθέτηση και χρήση όπλων με πυρίτιδα που εμφανίστηκαν στα μέσα του 14ου αι. Επίσης το κλειδί επιτυχίας των ΕΔ ήταν το πυροβολικό με δράσεις κατά οχυρωμένων πόλεων με μεγάλη επιτυχία. Ελλείπει εμπειρίας κατασκευής πυροβόλων, μίσθωναν Ευρωπαίους κατασκευαστές και οργάνωσαν ξεχωριστό τμήμα, το «Σώμα των Ευρωπαίων»²⁹. Επίσης, οι Οθωμανοί παραχώρησαν σε Σέρβους οπλουργούς γη (τιμάρια), ως ανταμοιβή των υπηρεσιών τους, αλλά και Εβραίοι πρόσφυγες που διέφευγαν της ισπανικής Ιεράς Εξέτασης διέθεσαν τις γνώσεις τους για κατασκευή μεγάλων πυροβόλων αυξάνοντας την αποτελεσματικότητα του στρατού. Όλοι οι υλικοί, τεχνολογικοί και ανθρώπινοι πόροι των υπόδουλων βαλκανικών λαών ήταν στη διάθεση των κατακτητών με αντάλλαγμα αμοιβών και διευκολύνσεων. Μέσω του συστήματος του γενιτσαρισμού

²⁶ The Cambridge History of Turkey, όπ.παρ., σ. 44-47.

²⁷ Μαριλένα Κοπά, Η συγκρότηση των κρατών στα Βαλκάνια: Τρεις και μία περιπέτειες, (Αθήνα: Λιβάνης, 2002), σ.273-275.

²⁸ Μούρτος, όπ.παρ., σ. 129-131.

²⁹ Μετάφραση: Tayfa - i – efrenciye.

για την αναπλήρωση του στρατού και της στέρησης της εξέλιξης της τεχνολογίας, οι υπόδουλοι λαοί παραχώρησαν τις γνώσεις και τους πόρους τους. Οι Οθωμανοί υιοθετούσαν προσωπικό και στρατιωτική τεχνολογία, αλλά και προμηθεύονταν όπλα από τρίτες χώρες, όπως και σήμερα³⁰.

Οι εμπορικές σχέσεις των Οθωμανών με τη βόρεια Ευρώπη και Μαύρη Θάλασσα, που ήταν υπό έλεγχο και ως τα τέλη του 18ου αι. και αποκλεισμένη για τους Δυτικούς εμπόρους, συνέβαλαν στο δίκτυο ανεφοδιασμού της αυτοκρατορίας. Σημαντικά κέντρα εμπορίου ήταν, η Κάφφα στην Κριμαία, το Άκκερμαν και η Κίλια στη Μολδαβία που συνδεόμενα με τη Σινώπη στη Μικρά Ασία και τη Μολδαβίας ένωναν εμπορικά τον οθωμανικό κόσμο με Ρωσία και Πολωνία. Το δίκτυο των εξωτερικών συναλλαγών της αυτοκρατορίας είχε ως κόμβο την Κωνσταντινούπολη, όπου ο έλεγχος της, έδινε σημαντικό πλεονέκτημα στην εξέλιξη της και μέσω Τραπεζούντας και Σινώπης τα οθωμανικά προϊόντα προωθούνταν στο βορρά, αλλά μέχρι και το 16ο αι. οι εμπορικές επαφές Οθωμανών με Δύση ελέγχονταν από τους Βενετούς³¹.

2.2 Ο γαλλικός και ρωσικός κίνδυνος

Η Ρωσία εδραιώθηκε στις παρυφές της Ευρώπης τον 17ο αι., αφού απαλλάχθηκε από την ταταρική επικυριαρχία του 1480 και διεκδικούσε τη βυζαντινή κληρονομιά, ως ευρωπαϊκή δύναμη. Οι ρωσικές εκστρατείες στον πόλεμο του Ιερού Συνασπισμού γέννησαν μια αντιπαράθεση με την Οθωμανική Αυτοκρατορία³². Στόχοι της εξωτερικής της πολιτικής της Ρωσία ήταν ο έλεγχος των βόρειων παραλίων του Εύξεινου Πόντου και η ελεύθερη ναυσιπλοΐα στη Μεσόγειο, οι οποίοι την έφεραν σε σύγκρουση με την οθωμανική αυτοκρατορία. Η συνεργασία Βενετών και ένοπλων χριστιανικών ομάδων στον οθωμανικό χώρο στερούνταν ιδεολογικών νομιμοποιήσεων. Αυτό το συνειδητοποίησε η Ρωσία γι' αυτό στηρίχθηκε στη συνεργασία της με λαούς στο όνομα του ομόθρησκου δόγματος. Ληστές και αρματολοί συνεργάζονταν με πράκτορες της Ρωσίας αναζητώντας χρήματα και εγγυήσεις σε περίπτωση αλλαγής του καθεστώτος. Η Ρωσία με την επέκτασή της στο Νότο και στη Μαύρη Θάλασσα κινούνταν στο πλαίσιο μιας πολιτικής εφέλκυσης ελληνορθόδοξων εμπόρων από του Οθωμανούς. Επιδίωξη των παραπάνω κινήσεων, ήταν για τις νεοκατακτημένες περιοχές, να υπάρξει δημογραφική ανάκαμψη, η οικονομική/εμπορική τόνωση και οι πληθυσμοί αυτοί να αποτελέσουν ένα

³⁰Μούρτος,όπ.παρ., σ. 139-142.

³¹Παπασταματίου - Κοτζαγεώργης, όπ.παρ., σ. 180-181.

³²Γκαρά & Τζεδόπουλος, όπ.παρ., σ. 67.

στρατιωτικό ανάχωμα κατά της Οθωμανικής απειλής³³. Επίσης, το δίκτυο Ρωσίας, της Ουκρανίας, αλλά και της Αιγύπτου από το 1830, προστέθηκε τον 19ο αι. με το δίκτυο παραιοικιών Ιταλίας, Αγγλίας και κεντρικής Ευρώπης, δημιουργώντας ένα ενιαίο ευρωπαϊκό δίκτυο³⁴.

Η απονομιμοποίηση της οθωμανικής εξουσίας προκλήθηκε από την αίσθηση του αδιεξόδου που δημιούργησε στους χριστιανικούς πληθυσμούς και οδηγούσε στην κατάρρευση της κεντρικής εξουσίας (δεύτερο μισό του 18ου αι.). Στα τέλη του 18ου αι. είχε χάσει σε μεγάλο βαθμό τον έλεγχο των επαρχιών, οι οποίες είχαν περάσει στα χέρια ισχυρών μουσουλμάνων τοπαρχών, γνωστών ως «αγιάν» όπου η αδυναμία ελέγχου του κεντρικού κράτους και η υστέρηση του στρατού στον πόλεμο, έθετε πλέον ζήτημα επιβίωσης της αυτοκρατορίας. Οι πόλεμοι με τη Ρωσία (1768-74 και 1787-92) έδωσαν την ευκαιρία στους «αγιάν», να συγκροτήσουν προσωπικές στρατιωτικές ακολουθίες. Για την οχύρωση έναντι της επεκτατικότητας της Ρωσίας και των εθνικών κινημάτων στα Βαλκάνια, όπως αυτό της αυτονομίας της Σερβίας και της ανεξαρτητοποίησης της Ελλάδας, οι Οθωμανοί υλοποίησαν μεταρρυθμίσεις, όπου ενισχύονταν ο στρατός, η διοίκηση και η οικονομία αλλά ταυτόχρονα αποκαθιστούσαν τους μη μουσουλμάνους με τη νομική τους εξίσωση με όλους τους πολίτες, ανεξαρτήτως θρησκείας³⁵. Το 1839, το διάταγμα Γκιουλχανέ κοινοποιούσε τις μεταρρυθμίσεις ως «Τανζιμάτ», για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και φαίνονται συνοπτικά παρακάτω.

Οι μεταρρυθμίσεις της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, που έλαβαν χώρα από το 1839 μέχρι και το πρώτο οθωμανικό σύνταγμα του 1876, έγιναν γνωστές ως «Τανζιμάτ»³⁶ (Tanzimat: αναδιοργάνωση). Αυτός ο κύκλος μεταρρυθμίσεων ονομάστηκε νέο «θέσπισμα μεταρρυθμίσεων» (Χάτι Χουμαγιούν)³⁷. Θεωρήθηκε ως η διαπίστωση αντιμετώπισης των εξωτερικών και εσωτερικών προκλήσεων που απειλούσαν την εδαφική ακεραιότητα, αλλά και την ύπαρξή της. Ήταν η ενίσχυση του κράτους έναντι της επεκτατικότητας της Ρωσίας, αλλά και των εθνικών κινημάτων στα Βαλκάνια, που κόστισαν την αυτονομία της Σερβίας και την ανεξαρτητοποίηση της Ελλάδας. Οι Οθωμανοί με τις αλλαγές ενίσχυσαν το στρατό, τη διοίκηση, την οικονομία και τα

³³Το διάταγμα της Αικατερίνης Β΄ του 1779, σύμφωνα με το οποίο προσκαλούσε χριστιανικούς πληθυσμούς από την Οθωμανική Αυτοκρατορία να εγκατασταθούν στις νεοκατακτημένες περιοχές της νότιας Ρωσίας (σημερινής Ουκρανίας), προσφέροντάς τους γη, φοροαπαλλαγές και άλλα προνόμια, ανταποκρίθηκαν περίπου 18.500 Έλληνες από τους συνολικά 35.000 εγκαταστημένους μετανάστες. Οι Έλληνες ίδρυσαν τη Μαριούπολη και άλλα είκοσι τρία χωριά. Παπασταματίου – Κοτζιαγεώργης, όπ.παρ., σ.205.

³⁴ Ibid, σ.182-185,201,207.

³⁵ Γκαρά & Τζεδόπουλος, όπ.παρ., σ. 73-75.

³⁶ Ibid, σελ. 75-76.

³⁷Μαρκ Μαζάουερ, Τα Βαλκάνια, (Αθήνα: Πατάκη, 2013),σελ. 88-89.

δημοσιονομικά μεγέθη, και αποκαθιστούν τη νομιμοφροσύνη των μη μουσουλμάνων με την εξίσωση νομικά όλων των υπηκόων ανεξαρτήτως θρησκείας.

Το διάταγμα του Γκιουλχανέ (1839) κοινοποιούσε την ανάληψη μεταρρυθμιστικού έργου, του «Τανζιμάτ», όπου πυλώνες των μεταρρυθμίσεων ήταν ο σεβασμός στην ασφάλεια, η τιμή και η περιουσία των υπηκόων ανεξαρτήτως θρησκεύματος, και η ισότητά τους απέναντι στο νόμο. Ταυτόχρονα, αναγνωρίστηκαν τα «μιλλέτ», οι πολιτικο-θρησκευτικές οργανώσεις των αλλόθρησκων, και ενσωματώθηκαν στο νέο σύστημα επαρχιακής διοίκησης. Το 1840 συστάθηκαν επαρχιακά συμβουλευτικά σώματα, όπου ανάλογα με τη σύνθεση του πληθυσμού, συμπεριλάμβαναν και χριστιανούς ή εβραίους. Οι αντιπρόσωποι δεν εκλέγονταν άμεσα και τα συμβούλια αποτέλεσαν μια αρχική αποδοχή της αρχής της αντιπροσώπευσης όπου ένα στρώμα του κοινωνικού σώματος συμμετείχε στην άσκηση της εξουσίας.

Η 1η φάση του «Τανζιμάτ», αφορούσε περισσότερο σε διακηρύξεις παρά στη λήψη μέτρων και την εφαρμογή μεταρρυθμίσεων. Η πίεση των ευρωπαϊκών δυνάμεων, για μεταρρυθμίσεις θεωρούνταν απαραίτητη και αναγκαία για τη βιωσιμότητα της αυτοκρατορίας και εξάλειψη της ρωσικής επέκτασης στην περιοχή, γι' αυτό και εντάθηκε μετά τον Κριμαϊκό Πόλεμο (1853-56) και οδήγησε σε πιο ριζοσπαστική στροφή. Το «hatt-ı hümayun» (αυτοκρατορικό διάταγμα) του 1856, το 2ο μεταρρυθμιστικό διάταγμα δηλαδή, ήταν σε ριζοσπαστική γλώσσα, και αφορούσε στην κοινότητα των «πεπολιτισμένων εθνών», στην «πρόοδο» και στα «φώτα του πολιτισμού». Απευθυνόταν, στην ισότητα των υπηκόων της επικράτειας σε φορολογικά θέματα και προωθούσε τη συμμετοχή τους, αδιάκριτα, σε όλα τα διοικητικά και δικαστικά όργανα, τη δυνατότητα εισαγωγής τους στις στρατιωτικές σχολές και την εκπλήρωση της στρατιωτικής θητείας, η παύει να είναι προνόμιο και βάρος μόνο των μουσουλμάνων. Επιβεβαιωνόταν η αναγκαιότητα μεταρρύθμισης των «μιλλέτ» και η νομιμότητα της λειτουργίας τους, ώστε να συμμετέχουν περισσότεροι λαϊκοί στις λήψεις αποφάσεων³⁸.

Η αναγνώριση και αναδιοργάνωση των «μιλλέτ» υπήρξε ένα από τα πιο αντιφατικά εγχειρήματα των μεταρρυθμιστών του «Τανζιμάτ». Οι Οθωμανοί χρησιμοποίησαν την εκκλησιαστική ιεραρχία ως σκελετό ενός ενοποιημένου μηχανισμού για την ενσωμάτωση των μη μουσουλμάνων στην αυτοκρατορία. Ταυτόχρονα, όμως, προσπάθησαν να μειώσουν τη σημασία του εκκλησιαστικού παράγοντα στο εσωτερικό αυτού του μηχανισμού, με την προσδοκία ότι έτσι θα υπέσκαπταν το καθεστώς των μη μουσουλμάνων ως θρησκευτικών μειονοτήτων. Πράγματι, το ορθόδοξο, το γρηγοριανό

³⁸ Γκαρά & Τζεδόπουλος, όπ.παρ., σ. 82-85.

αρμενικό και το εβραϊκό «μιλλέτ» απέκτησαν νέους κανονισμούς, σύμφωνα με αυτό το πνεύμα. Ωστόσο οι μεταρρυθμίσεις αυτές, την ίδια στιγμή που μείωναν τον ρόλο των κληρικών στη διοίκηση των «μιλλέτ», επικύρωναν τον κομβικό ρόλο των εκκλησιαστικών θεσμών στη διαδικασία ενσωμάτωσης των μη μουσουλμάνων στην αυτοκρατορία.

Η εξάπλωση των εθνικών κινημάτων στην αυτοκρατορία, σε συνδυασμό με την αύξηση της ιδεολογικής σημασίας του θρησκευτικού παράγοντα, είχε εκρηκτική πορεία και δημιούργησε αντιθέσεις και πολιτικά ζητήματα που καλύπτονταν από το θρησκευτικό στοιχείο. Το βουλγαρικό εθνικό κίνημα της δεκαετίας του 1860 ως αίτημα εκκλησιαστικής αυτονομίας από το πατριαρχείο Κωνσταντινουπόλεως, ήταν πλήγμα κατά της ορθόδοξης Εκκλησίας και του ελληνισμού.

Η αντίδραση του μουσουλμανικού πληθυσμού σχετικά με την ισότητα όλων των υπηκόων, ανεξάρτητα από το θρήσκευμά τους, έρχονταν σε αντίθεση με αρχές της πολιτικής ιδεολογίας της αυτοκρατορίας. Κατά συνέπεια, παρά τις πιέσεις της κεντρικής εξουσίας, οι μαρτυρίες στα δικαστήρια των μη μουσουλμάνων δε γινόταν δεκτές και ο υποτιμητικός όρος «γκιαούρης» (gavur: άπιστος) συνεχιζόταν και η παρέμεινε χαμηλή η συμμετοχή τους στη διοίκηση. Χριστιανοί (Αρμένιοι) βρισκόταν μόνο σε λίγες κρατικές υπηρεσίες, όπως το Υπουργείο Εξωτερικών, διότι λόγω της Επανάστασης του 1821 υπήρχε δυσπιστία προς τους χριστιανούς γενικά και ειδικότερα προς τους Έλληνες. Παράλληλα όμως, πολλοί επιφανείς έλληνες σταδιοδρόμησαν σε υψηλές διοικητικές και διπλωματικές θέσεις.

Από το 1570 η Γαλλία, η Αγγλία και η Ολλανδία άρχισαν να συμμετέχουν ενεργά στο εμπόριο και η Γαλλία, ως επίσημος σύμμαχος της Υψηλής Πύλης (1536), έκανε την παρουσία της διπλωματικά μέσω πρακτορείων, υποπροξενείων-προξενείων και επιβλήθηκε εμπορικά στην Ανατολή έναντι της Βενετίας³⁹. Με τη λήξη του τελευταίου ρωσο-οθωμανικού πολέμου η γαλλική επεκτατικότητα ήταν εμφανής και το 1797 ο Ναπολέων κατέλυσε τη Γαλινοτάτη Δημοκρατία της Βενετίας και υπέγραψε τη συνθήκη Καμποφόρμιο με την Αυστρία, όπου παρέδιδε την πόλη και τις ιταλικές κτήσεις στους Αψβούργους, ενώ η Γαλλία προσαρτούσε τα Ιόνια νησιά και τις βενετικές κτήσεις στην Ήπειρο (Βοθρωτό, Άρτα, Πρέβεζα, Βόνιτσα). Η γαλλική παρουσία στο Ιόνιο καθίσταται ως η πρώτη ρήξη στις συμμαχικές σχέσεις της με το οθωμανικό κράτος, αλλά και η αφορμή για τη συμμετοχή των Οθωμανών στις πολιτικές περιπλοκές και στρατιωτικές συγκρούσεις της Ευρώπης στο πλαίσιο των αντιγαλλικών συνασπισμών της περιόδου 1789-1815. Ο Ναπολέων εισέβαλε στην Αίγυπτο το Μάιο 1798 και ανάγκασε την

³⁹ Παπασταματίου & Κοτζαγώργης, όπ.παρ., σ. 182.

οθωμανική κυβέρνηση να κηρύξει τον πόλεμο στη Γαλλία το Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Η Αγγλία και η Ρωσία εγγυούνταν την εδαφική ακεραιότητα της αυτοκρατορίας με αντάλλαγμα το άνοιγμα των Στενών. Η ανακήρυξη του Ναπολέοντα ως αυτοκράτορα, η συμμαχία της Γαλλίας με τον σουλτάνο το 1806 και ο Ρωσο-οθωμανικός πόλεμος, κλόνισαν την αυτοκρατορία και δημιούργησαν ρεύματα, όπως της πίστη των Ελλήνων στην εξωτερική βοήθεια (από τη γαλλική στη ρωσική)⁴⁰.

2.3 Η παρακμή των Γενιτσάρων

Από τον 15ο αιώνα οι Γενίτσαροι, ως ο «νέος στρατός» (γιενί-τσερί), στρατολογημένος από τις χριστιανικές περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας είναι το επίλεκτο σώμα που συνδύαζε τις ικανότητες και τον πολιτικό αριβισμό που κυριαρχούσε και τρομοκρατούσε την επικράτεια. Η δημιουργία των γενιτσάρων στόχευε στο να έχει υπό τον απόλυτο έλεγχό του ο σουλτάνος την τεράστια και πολύγλωσση Αυτοκρατορία. Ο θεσμός εξασφάλιζε την κυριαρχία του σουλτάνου, και τροφοδοτούνταν από σκλαβοπάζαρα και το παιδομάζωμα (devşirme). Οι κοινωνικές προοπτικές με την ένταξη στο σώμα ήταν τεράστιες, ώστε ακόμα και μουσουλμανικές οικογένειες επιδίωκαν την ένταξη των τέκνων τους στην κατηγορία αυτή⁴¹.

Στη διάρκεια του 17ου και 18ου αιώνα, οι Γενίτσαροι θεωρούνταν από τους ισχυρότερους παράγοντες στο πολιτικό σκηνικό, συμμαχώντας/δρώντας με παρατάξεις της διοικητικής τάξης και του παλατιού. Ο Μωάμεθ Δ΄ (1648-1687), ο Μουσταφά Β΄ (1695-1703) και ο Αχμέτ Γ΄ (1703-1730) είναι σουλτάνοι που έχασαν την εξουσία, λόγω εξεγέρσεων που πρωτοστατούσαν οι Γενίτσαροι⁴².

Κατά τη συνεργασία της αυτοκρατορίας και της Γαλλίας, επί Σελίμ Γ' (1789-1807), εγκαινιάστηκε η πρώτη προσπάθεια στρατιωτικού εκσυγχρονισμού, όπου βάση του τακτικού στρατού γίνεται το Σώμα των «Εκπαιδευμένων Στρατιωτών του Αλλάχ» με επικεφαλής γάλλο διοικητή και προσωπικό ρώσων και γερμανών λιποτακτών και αιχμάλωτων του Ρωσο-τουρκικού πολέμου. Οι «Εκπαιδευμένοι Στρατιώτες» προέρχονταν από το περιθώριο της κοινωνίας, όπως είχε συμβεί με τους Γενίτσαρους οι οποίοι είχαν αρχικά στρατολογηθεί. Οι Γενίτσαροι αρνήθηκαν οποιαδήποτε σχέση μαζί τους και με τη βοήθεια των ουλεμάδων, ανέτρεψαν βίαια τον σουλτάνο. Ο Μαχμούτ, στη συνέχεια, προσπάθησε τη δημιουργία ή «ανασυγκρότηση» νέου στρατού, με ευρωπαϊκό οπλισμό και στολές, τους «Νέους Σεϊμέν», η οποία κατέληξε σε αποτυχία λόγω της ανταρσίας των

⁴⁰Ibid, σ. 60-61.

⁴¹«Το Πεζικό», Τεύχος 2ο, ΓΕΣ/Σχολή Πεζικού, ΓΕΣ/Στρατηγικές Εκδόσεις, Αθήνα, 2015, σ.8-9.

⁴²Ibid, σ.11.

Γενιτσάρων, αναγκάζοντας τον σουλτάνο να ανακαλέσει/ακυρώσει τις τελευταίες καινοτομίες. Η στρατηγική που εφάρμοσε ο Μαχμούτ ήταν να διασπάσει τους δεσμούς των τελευταίων με τον κλήρο και να εξοπλίσει το νέο στρατό. Όμως οι Γενίτσαροι στασίασαν, χωρίς την υποστήριξη του λαού και των ουλεμάδων, χτυπήθηκαν από στρατεύματα του σουλτάνου και το 1826 επήλθε η οριστική κατάργησή τους και η αντικατάστασή τους από τους «Θριαμβευτές Στρατιώτες του Αλλάχ»⁴³.

Μετά τη σφαγή στην Κωνσταντινούπολη ακολούθησε μαζικός διωγμός των Γενιτσάρων σε ολόκληρη την οθωμανική επικράτεια, με αρκετές χιλιάδες επιπλέον θύματα. Με αυτόν τον τραγικό τρόπο, μετά από περίπου 5 αιώνες τερματίστηκε ο θεσμός, όπου ήταν ένα σημαντικό πλήγμα στον στρατιωτικό πυλώνα της αυτοκρατορίας⁴⁴.

2.4 Περιφερειακοί πόλεμοι και τα εθνικά χριστιανικά κράτη στα Βαλκάνια

Η ανασυγκρότηση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας άρχισε να φαίνεται από τους Αυστροτουρκικούς πολέμους του 17ου και των αρχών του 18ου αιώνα και με τους πολέμους κατά της Ρωσίας του Μεγάλου Πέτρου, όπου συνδέθηκαν αργότερα και οι μεταρρυθμίσεις του Αχμέτ Γ'. Η Γαλλική Επανάσταση διαμόρφωσε τις σχέσεις Γαλλίας-Οθωμανών, όπου επί Σελίμ Γ' ακολούθησε ο στρατιωτικός εκσυγχρονισμός της αυτοκρατορίας. Οι Βαλκανικοί πόλεμοι επιφέρουν στην αυτοκρατορία μείωση στα ευρωπαϊκά της εδάφη, οδηγούν σε νέα ιδεολογικά ρεύματα και προετοιμάζουν την εγκαθίδρυση του Κεμαλικού καθεστώτος. Οι πολεμικές συγκρούσεις επηρέασαν όχι μόνο τους Οθωμανούς, αλλά και τα κινήματα που εμφανίστηκαν στα οθωμανικά εδάφη: Ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος, (1768-74), συνδέεται με το αποτυχημένο κίνημα των προκρίτων της Πελοποννήσου (Ορλωφικά), ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος, 1806-12, με την τελική διαμόρφωση της εξέγερσης των Σέρβων κνέζων και ο Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1828-29), με την αναγνώριση του ανεξάρτητου ελληνικού κράτους και του σερβικού ως αυτόνομου, γεγονότα που επέδρασαν στην ανάπτυξη του βουλγαρικού και του ρουμανικού εθνικού κινήματος⁴⁵.

Όλες οι εθνικές επαναστάσεις στην Οθωμανική αυτοκρατορία, στρατιωτικά είχαν ηττηθεί: η Σερβική το 1813, η Ελληνική με την εισβολή στην Πελοπόννησο του Ιμπραήμ το 1825, οι Ρουμανικές το 1848, οι Βουλγαρικές του 1840 έμειναν στο επίπεδο τοπικών

⁴³Μούρτος, όπ.παρ., σ. 160-163.

⁴⁴ΓΕΣ/Σχολή Πεζικού, «Το Πεζικό», όπ.παρ., σ.11 και στο Καρλ Μαρξ & Φράνκ Ενγκελς, Η Ελλάδα, η Τουρκία και το Ανατολικό Ζήτημα, [Διεύθυνση σειράς - θεώρηση μεταφράσεων: Παναγιώτης Κονδύλης], (Αθήνα: Γνώσεις, 1985), σ.508.

⁴⁵Δημήτρης Σταματοπούλος, Πόλεμος και Επανάσταση στα Οθωμανικά Βαλκάνια (18ος-20ός αι.), (Αθήνα: Εκδόσεις Επίκεντρο, 2019), σ.15.

εξεγέρσεων, όπως στο Γκάμπροβο το 1877 και η Σλαβομακεδονική το 1903. Ουσιαστικά, τα εθνικά κράτη δημιουργήθηκαν ως απόρροια των πολεμικών συρράξεων και ανταγωνισμών μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων: Η ελληνική ανεξαρτησία αναγνωρίστηκε από τις Μεγάλες Δυνάμεις (Πρωτόκολλο του Λονδίνου Φεβρουάριος 1830) μπροστά στην απειλή να υλοποιηθεί ως απόρροια της ρωσικής παρέμβασης (Συνθήκη Αδριανούπολης 14 Σεπτεμβρίου 1829) η σερβική αυτονομία, αλλά και στον κίνδυνο να αναδειχτεί ο ρωσικός παράγοντας πιο ισχυροποιημένος. Η ένωση των Παραδουνάβιων Ηγεμονιών επήλθε ως αποτέλεσμα του Κριμαϊκού πολέμου, λόγω του ανταγωνισμού Ρωσίας και της Γαλλίας για τον έλεγχο της περιοχής και η βουλγαρική ανεξαρτησία σαν αποτέλεσμα της Ανατολικής Κρίσης, όπου άλλαξε και την αγγλική πολιτική στάση για την περιοχή. Επίσης, αναφέρεται ότι, το 1848 οι εξεγέρσεις στη Μολδαβία και τη Βλαχία έμοιαζαν να συνεχίζουν τις εξεγέρσεις των Ελλήνων και των Σέρβων, όπου οι Ρώσοι παρεμβαίνουν στο πλευρό των Οθωμανών για την καταστολή τους⁴⁶.

Από το 16^ο αι. η Πύλη αδυνατεί να ελέγξει τις επαρχίες, το στρατιωτικό σύστημα βρίσκεται σε παρακμή και η κεντρική εξουσία είναι σε αποσύνθεση. Ειδικότερα τα παραδείγματα της Ελλάδος, της Σερβίας και της Βουλγαρίας⁴⁷, όπου κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας παρέμειναν υπό την κηδεμονία του Πατριαρχείου είχαν παράλληλα μέσω του εμπορίου εξελληνιστεί. Τα ελληνικά ήταν η κοινή γλώσσα του εμπορίου, η Ορθοδοξία είχε εμποτιστεί και το δίλημμα για τους Οθωμανούς ήταν κατά πόσο θα ήταν ικανοί να κυριαρχήσουν κυρίως στις υπόψη χώρες μετά την ανεξαρτησία τους⁴⁸.

2.5 Το Ανατολικό Ζήτημα και οι πολεμικές αντιπαραθέσεις με τις ευρωπαϊκές Μεγάλες Δυνάμεις

Ο όρος «Ανατολικό Ζήτημα» θεωρείται το σύνολο των στρατηγικών εξωτερικής πολιτικής, των διπλωματικών συναλλαγών, και των στρατιωτικών επιχειρήσεων των Μεγάλων Δυνάμεων της Ευρώπης, που έλαβαν χώρα από τις (αρχές 19ου μέχρι και αρχές 20ου αιώνα) και αφορούσαν στον ανταγωνισμό για την προσάρτηση/οικειοποίηση των εδαφών της αυτοκρατορίας. Οι εθνο-θρησκευτικές κοινότητες απέκτησαν εθνική συνείδηση και εξεγέρθηκαν αμφισβητώντας τη νομιμότητα του οθωμανικού καθεστώτος⁴⁹.

⁴⁶Idib, σ.16, 20.

⁴⁷Και σε μικρότερο βαθμό το Μαυροβούνιο. Κοπά, όπ.παρ., σ.47.

⁴⁸Ibid, σ.18,61,70,93-94.

⁴⁹Μαρξ & Ενγκελς, όπ.παρ., σ.13-15.

Η σταδιακή μείωση της ισχύος της οθωμανικής αυτοκρατορίας, η οποία είχε μια ουσιώδη για τα στρατηγικά συμφέροντα των Ευρωπαϊών γεωγραφική θέση, έφερε τις Μεγάλες Δυνάμεις μπροστά στο δίλημμα της διανομής-κηδεμονίας της κληρονομιάς του «Μεγάλου Ασθενούς», ή της διατήρησης της εδαφικής του ακεραιότητας. Έπαιγε να θεωρείται επικίνδυνος παράγοντας της χριστιανικής Ευρώπης, αλλά εταίρος στο σύστημα των ευρωπαϊκών ισορροπιών, ένας αδύναμος όμως, εταίρος που έπρεπε να ελέγχεται, διότι ως «Ασθενής της Ευρώπης» (The Sick Man of Europe) αποτέλεσε το έρεισμα του Ανατολικού Ζητήματος⁵⁰.

Οι Μεγάλες Δυνάμεις κινούνταν όπως παρακάτω:

- Η Ρωσία επιθυμούσε τη διάλυση-διανομή των εδαφών της αυτοκρατορίας, ώστε να καταλάβει τα Στενά για έξοδο στη Μεσόγειο⁵¹.
- Η Αγγλία και η Γαλλία επιδίωκαν τη διατήρηση διότι αποσκοπούσαν στην ανακοπή του ρωσικού επεκτατισμού.
- Οι Κεντρικές Δυνάμεις (Αυστρία, Πρωσία/Γερμανία), μόλις εξασφάλισαν κάποια εδάφη, υποστήριζαν τη συντήρηση του Οθωμανικού κράτους⁵².

Η διαφορά μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων εστιάζονταν στα εδάφη από το Δούναβη ως Αίγυπτο και από Τυνησία ως Βαγδάτη. Η πολιτική της Υψηλής Πύλης και η στάση των Μεγάλων Δυνάμεων επηρέασαν τη συμπεριφορά των εθνο-θρησκευτικών κοινοτήτων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και αποτέλεσαν το έναυσμα για την έκρηξη αντιπαραθέσεων. Η συνθήκη της Αδριανούπολης το 1829, οι Άγγλοι και οι Γάλλοι απέτρεψαν αρχικά την κατάρρευση του οθωμανικού κράτους εκ μέρους της. Μετέπειτα, στη συνθήκη του Λονδίνου το 1840, οι Μεγάλες Δυνάμεις, πλην Γαλλίας, διέσωσαν την αυτοκρατορία, η οποία είχε συντριβεί από τους Αιγυπτίους⁵³. Στη συνθήκη των Παρισίων το 1856, τέθηκε για πρώτη φορά το θέμα της εδαφικής ακεραιότητας της αυτοκρατορίας και αποτράπηκε από τη Ρωσία⁵⁴. Με τη συνθήκη του Βερολίνου 1878 υλοποιήθηκε η προσέγγιση Οθωμανών και Γερμανών με μερική παραβίαση του δόγματος της εδαφικής ακεραιότητας της αυτοκρατορίας εκ μέρους των Μεγάλων Δυνάμεων. Επίσης, με τις συνθήκες Λονδίνου και Βουκουρεστίου το 1913, αποχώρησαν οι Οθωμανοί από τα Βαλκάνια, εκτός Ανατολικής Θράκης. Τελικά, οι συνθήκες των Σεβρών 1920 και

⁵⁰Σταματόπουλος, όπ.παρ., σ.9.

⁵¹Μαρξ & Ενγκελς, όπ.παρ., σ.126-127.

⁵²Ibid, σ.211-215.

⁵³Ibid, σ.217, 356.

⁵⁴Ibid, σ.508.

Λωζάνης 1924, σηματοδότησαν το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και τη σημερινή κατάσταση στην ανατολική Μεσόγειο και Μέσης Ανατολής⁵⁵.

Το φρόνημα του τουρκικού στρατού έχει πλέον μεταβληθεί και η επιθετική του δυναμική και ισχύς χάθηκε, παρέμεινε μόνο ως μέρος της αμυντικής δύναμης της αυτοκρατορίας, αλλά και η πεισματικότητα, που είναι χαρακτηριστικό, καθαρά και διαχρονικά, τουρκικό⁵⁶.

2.6 Γένεση του τουρκικού εθνικισμού. Εθνοκαθάρσεις-γενοκτονίες: εθνική στρατηγική και ο ρόλος του στρατού.

Η στενή σχέση των εκπροσώπων της θρησκείας με το κράτος και τους φορείς του, όπως ο στρατός, δημιούργησε τον μουσουλμανικό εθνικισμό, την κυρίαρχη ιδεολογία στην Τουρκία - παρόλο που η Γαλλική Επανάσταση εισήγαγε τον εκκοσμικευμένο εθνικισμό - που επικράτησε στην οθωμανική κοινωνία, λόγω της σχέσης πολιτικής και θρησκείας. Είναι γεγονός ότι, το μουσουλμανικό ιερατείο, οι ιεροδιδάσκαλοι, και οι νομοδιδάσκαλοι ήταν οι φανατικότεροι φορείς του εθνικισμού. Εθνικιστική χροιά, με χρήση του στρατού, έπαιρνε η πολιτική δραστηριότητα των Οθωμανών, όταν στρέφονταν εναντίον της απαίτησης των Μεγάλων Δυνάμεων για χορήγηση ισονομίας στους χριστιανικούς πληθυσμούς της αυτοκρατορίας⁵⁷.

Η στενή σχέση και ταύτιση του Ισλάμ και του οθωμανικού κράτους γέννησε μια παραδοξότητα που επεξηγεί την ταχύτατη εξάπλωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η παραπάνω ιδιαιτερότητα γέννησε τον φανατισμό και εθνικισμό μεταξύ όχλου και των στρατιωτών⁵⁸ εναντίον των χριστιανών, στοιχείο απαραίτητο για τα σχέδια εξάπλωσης της αυτοκρατορίας και η ιδεολογία του στρατού ταυτίστηκε με αυτή του κράτους «per-se». Ο «ισλαμοεθνικισμός» και ο θρησκευτικός φανατισμός πήγαινε στα άκρα σε στιγμές διακύβευσης της ακεραιότητας του κράτους. Παράδειγμα, η Ελληνική Επανάσταση, όπου ο σουλτάνος φανάτισε τον μουσουλμανικό όχλο στη Μικρά Ασία, ώστε πέραν της καταστροφής του στρατού, να προβεί σε σφαγές εναντίον των Ελλήνων⁵⁹.

Οι δράσεις των Τούρκων κατά των χριστιανών δεν έμενε στα πεδία μαχών, επεκτάθηκε σε εκτελέσεις και γενοκτονίες, με σημαντικότερες αυτές της Ελληνικής

⁵⁵Ibid, σ.513-515.

⁵⁶Ibid, σ.387.

⁵⁷Μούρτος, ό.π.παρ., σ.56 και στο Μαρξ & Ενγκελς, ό.π.παρ., σ. 49 - 52, 295 -296, 233.

⁵⁸Ο στρατός ως θεσμός αναπαρήγαγε και διαμόρφωσε τον εθνικισμό στο εσωτερικό του κράτους. Ινσέλ Α. – Αλί Μπαϊράμογλου, Ο Τουρκικός Στρατός: Ένα πολιτικό κόμμα, μια κοινωνική τάξη, (Αθήνα: Βιβλίοραμα, 2007), σ. 159-160.

⁵⁹Μούρτος, ό.π.παρ., σ.57-59, 105, 119.

Επανάστασης, όπως αυτή των άνω των 20.000 στη Χίο (Απρίλιος 1822) και οι θηριωδίες στην Μικρασιατική καταστροφή. Επίσης, αναφέρονται και οι απάνθρωπες σφαγές και ισοπέδωση χωριών και εκκλησιών στη Βουλγαρία και Βοσνία το 1875-77 και στη Ρουμανία το 1822. Επιπρόσθετα, στην υπόψη αναφορά τονίζεται και η γενοκτονία των Ποντίων και των Αρμένιων που έλαβε χώρα, ιστορικά πιο πρόσφατα, στην τελευταία δεκαετία του 19ου αι. έως τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο⁶⁰.

Ο Οθωμανικός Στρατός αποκτά σημαντικό ρόλο στις εξελίξεις, στοχεύοντας στην ανοικοδόμηση του διεθνούς «status quo» της Αυτοκρατορίας μέσα από μια στρατηγική της αποφυγής της άμεσης σύγκρουσης, σειρά θεσμικών μέτρων και μεταρρυθμίσεων. Παράλληλα, οι Μεγάλες Δυνάμεις Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης συνειδητοποίησαν η αυτοκρατορία δεν ήταν ικανή να περιορίσει τον επεκτατισμό της Ρωσίας προς τη Μεσόγειο και τη Μέση Ανατολή, γι' αυτό πιέζουν την εξασθενημένη Οθωμανική Αυτοκρατορία σε μία σχέση εξάρτησης, ώστε η «Ισλαμική Μεγάλη Δύναμη» να ενεργεί ως προτεκτοράτο τους⁶¹.

Η ανάγκη για μια ισχυρή εθνική στρατηγική ήταν έντονη καθώς, η πολιτική στάση προς τις Μεγάλες Δυνάμεις φανέρωνε υποτέλεια, υπήρχαν εσωτερικά οικονομικοκοινωνικά, λόγω έλλειψης εκσυγχρονισμού των διοικητικών φορέων, τα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα έκαναν την εμφάνισή τους στα Βαλκάνια και η κεντρική διοίκηση αδυνατούσε να τα αντιμετωπίσει. Ήταν λοιπόν η στιγμή που γεννήθηκε ένα κίνημα αμφισβήτησης στο στράτευμα προς το παλάτι και ειδικότερα εντοπίστηκε στις Στρατιωτικές Ακαδημίες, όπου το 1908 εξωτερικεύτηκε με τη Συνταγματική Επανάσταση (γνωστό ως το κίνημα των Νεότουρκων). Τον Ιούλιο 1908 αξιωματικοί (2^{ης} και 3^{ης} Στρατιάς) εξεγέρθηκαν απαιτώντας την επαναφορά του Συντάγματος που αναιρέθηκε το 1870. Ο σουλτάνος μπροστά σε αυτή την απειλή, επανέφερε την ισχύ του Συντάγματος, δίνοντας βασικά τη διακυβέρνηση στους στρατιωτικούς⁶².

2.7 Χαρακτηριστικά και πολιτική του στρατού

Η κατακτητική επιτυχία και μακροβιότητα των Οθωμανών/Τούρκων οφείλεται στο χαρακτήρα του λαού που μένει αναλλοίωτος μέχρι σήμερα, τα βασικά γνωρίσματα του είναι συνυφασμένα με εκείνα του στρατού του. Ο χαρακτήρας του Τούρκου αγρότη ήταν

⁶⁰Ibid, σ. 126-127.

⁶¹Michael Kent, The Great Powers and the End of the Ottoman Empire, (London: Frank Cass Publishers, 1996), σ. 49.

⁶²Erik Zürcher, Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2004), σ. 148-150.

πάντα ακέραιος, παρά τις προδοσίες, τη διαφθορά του στρατού, τη σπατάληση των πόρων και τις υπεξαίρεσεις κάθε είδους της ηγεσίας του⁶³.

Τα χαρακτηριστικά του στρατού εστιάζονται στα παρακάτω σημαντικότερα:

- ο συντηρητισμός, όπου απέτρεπε τις καινοτομίες με αποτέλεσμα να μην ανταποκρίνεται στον ανταγωνισμό και να οδηγεί στην πτώση της αυτοκρατορίας.
- το χαμηλό επίπεδο των στρατιωτών, που παραμένει μέχρι σήμερα.
- η έλλειψη πρωτοβουλίας, με χαρακτηριστική την υποταγή στο σουλτάνο και στο Ισλάμ, όπως φαίνεται άλλωστε και από την ιεραρχημένη κοινωνική δομή.

Η πολεμική ικανότητα, ως αποτέλεσμα της πειθαρχίας, του φανατισμού, της εμμονής στο στόχο, της υπομονής και προσαρμοστικότητας που συνυφασμένα μεταξύ τους, προσέδιδαν ευελιξία και εξαιρετική ταχύτητα ενεργειών⁶⁴. Η επέκταση και εδραίωση της σταθερότητας διαμέσου της Pax Ottomanica (Οθωμανική Ειρήνη) οφείλονται στο δυναμισμό, στα στρατιωτικά γνωρίσματα και στη στρατιωτική πολιτική του στρατεύματος, η οποία εστιάζεται, στη στρατηγική του αντίληψη, στις δυνατότητες εξοπλισμού στη χρήση τακτικής και ναυτικής πολιτικής. Το Οθωμανικό κράτος, όπως φαίνεται, και από την στρατηγική του Σουλεϊμάν Α' κατά της Γαλλίας, στήριξε την κυριαρχία του, στη στρατιωτική ισχύ και στη διπλωματική στρατηγική και πολιτική, η οποία βασίστηκε στην εκμετάλλευση των ενδοευρωπαϊκών διαφορών. Η πολιτική της εκμετάλλευσης όλων των διαθέσιμων μέσων και πόρων έφερε τον εξοπλισμό σε υψηλό επίπεδο, λόγω εμπλουτισμού του από τις παραδόσεις των υπόδουλων λαών με τους οποίους έρχονταν σε επαφή, και με το δίκτυο εμπορίας όπλων που αναπτύχθηκε με Βυζαντινούς, Ιρανούς και Ευρωπαίους⁶⁵.

Εκτεταμένη προσπάθεια των Οθωμανών Τούρκων υπήρξε στη ναυτική πολιτική, όπου αντιλήφθηκαν ότι, ήταν επιτακτική η εξοικειώσή με τη θάλασσα, που ανέκαθεν ήταν ξένη στο χαρακτήρα τους. Ο στρατηγικός στόχος που καθόριζε η πολιτική τους ήταν η επέκτασή προς Δυσμάς, γι' αυτό και κατέλαβαν πρώτα τους ναυτικούς σταθμούς της Μ. Ασίας από όπου σταθμοί, όπως της Σμύρνης και της Αιτάλειας, αποτέλεσαν τις βάσεις εξορμήσεως προς το Αιγαίο⁶⁶.

⁶³Μαρξ & Ενγκελς, όπ.παρ., σ. 432-433, 440, 455-456.

⁶⁴Μούρτος, όπ.παρ., σ. 110-111.

⁶⁵Ibid, σ. 109-113. 7

⁶⁶Παπασταματίου & Κοτζαγεώργης, όπ.παρ., σ. 116-117.

2.8 Γέννηση της στρατηγικής

Η στρατηγική του οθωμανικού στρατού εστιάζεται σε τρεις διαχρονικές αρχές, την αποφυγή του πολέμου, τη γεωπολιτική χωρική αντίληψη και την πολιτική μετακίνησης και εποικισμού. Από τις προ-οθωμανικές περιόδους υπήρχε η τακτική της αποφυγής ενός αποφασιστικού αντιπάλου με διπλωματία και διευθετήσεις, χωρίς την προσφυγή στη σύγκρουση, ώστε να αποφεύγεται η αναμέτρηση με ισχυρότερους αντίπαλους και να επιτυγχάνονται παράλληλα οι αντικειμενικοί σκοποί («Kendinden Kuwetli ile-tutusma»: μην τα βάζεις με ισχυρότερο σου)⁶⁷.

Επόμενη στρατηγική αρχή ήταν, η αίσθηση του γεωπολιτικού χώρου όπως, άλλωστε, συμβαίνει και σήμερα. Από την αρχή της επεκτατικής τους πορείας, η «Υψηλή στρατηγική» των Οθωμανών, εστιάζονταν και εστιάζεται, στις περιοχές της Μικράς Ασίας, των Βαλκάνιων και στις θάλασσες που τις συνδέει. Το Αιγαίο και η Ανατολική Μεσόγειος είναι η πεμπτουσία της εθνικής τους στρατηγικής και η έξοδος στη θάλασσα, ανέκαθεν, αποτελούσε το μόνιμο μέλημα των Οθωμανών. Αρχικά, το ναυτικό επανδρώνονταν από Έλληνες, υπόδουλους κυρίως, κάτι που στοίχιζε πολύ στην επιδιωκόμενη απόκτηση εμπειρίας και τριβής με το υδάτινο στοιχείο, το οποίο αποτελεί και σημαντικό συντελεστή ισχύος⁶⁸.

Οι Οθωμανοί καθιέρωσαν την αρχή του «surgun», με διαχρονική ισχύ από τον 15ο αι., των βίαιων μετακινήσεων πληθυσμών με αντικειμενικό σκοπό τον εκτουρκισμό περιοχών που δεν καθίστανται ικανοί να διατηρήσουν με άλλο τρόπο. Ως συνέπεια αυτού, είναι ο δημογραφικός μετασχηματισμός της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, της Θράκης, της Μικράς Ασίας, της Κύπρου κ.α.. Οργανώνονταν συστηματικά από το οθωμανικό κράτος, και υλοποιούνταν με τη χρήση του στρατού και του φανατισμένου πληθυσμού⁶⁹.

2.9 Μέσα – Τακτική και Εκσυγχρονισμός

Στην επέκταση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας συνέβαλε, εκ μέρους του Στρατού, η στρατηγική αποφασιστικότητα και μεθοδολογία, της ορθής χρησιμοποίησης της άρτιας οδικής υποδομής, κληρονομιά της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας, προς κάθε κατεύθυνση. Ο έλεγχος των οδικών αρτηριών στόχευε στην απομόνωση των βυζαντινών πόλεων και πλήρη εκμετάλλευση των φυσικών και παραγωγικών πόρων αυτών και στις αρχές του

⁶⁷Παύλος Χιδίρογλου, Εθνολογικοί προβληματισμοί από την τουρκική και την ελληνική παροιμιολογία, Δελτίο Νο 10, (Αθήνα: Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, 1987), σ. 80.

⁶⁸Μούρτος, όπ.παρ., σ. 129-138.

⁶⁹Ibid, σ. 129-140.

20ου αι., η Κωνσταντινούπολη ως κέντρο του σιδηροδρομικού δικτύου, έφτανε, μέσω Συρίας και Παλαιστίνης, στη Μεδίνα⁷⁰.

Η τακτική των Οθωμανών ταίριαζε στο χαρακτήρα και καταβολές αυτών, ως νομαδικού λαού της στέπας και γίνονταν σε δύο στάδια: το προκαταρτικό στάδιο, με σημασία και βαρύτητα ιδιαίτερη⁷¹, και το επιχειρησιακό - της μάχης⁷². Η οθωμανική τεχνική των πολιορκητικών υποδομών πρωτοπορούσε και θύμιζε αυτή του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, παρά αυτής των ευρωπαϊκών δυνάμεων του 15ου έως και του 17^{ου} αι⁷³.

Οι εκσυγχρονιστικές δράσεις του οθωμανικού κράτους στόχευαν στον στρατιωτικό τομέα και αποσκοπούσαν στην αναβάθμισή της θεσμικής σημασίας του. Κατά τη βασιλεία του Μωάμεθ του Πορθητή δανείστηκαν πολιτικά, στρατιωτικά και τεχνολογικά ευρωπαϊκά στοιχεία, αλλά όπως προαναφέρθηκε, ο συντηρητισμός, ήταν ανασταλτικός παράγοντας κατά της προόδου. Ουσιαστικά, οι προσπάθειες άρχισαν τον 17ο αι. με τη χρησιμοποίηση ξένων στρατιωτικών, Ολλανδών και Άγγλων μηχανικών, καθώς και Ιταλών οπλουργών⁷⁴.

Ο ναύαρχος Γαζή-Χασάν Πασά αποδείχτηκε επιτυχημένος εκσυγχρονιστής, πιθανώς ως Τούρκος και φυσικά αποδεκτότερος των ξένων. Χαρακτηριστική, είναι η στενή συνεργασία της αυτοκρατορίας και της Γαλλίας επί σουλτάνου Σελίμ (1789-1807), όπου δημιουργήθηκε η πρώτη προσπάθεια εκσυγχρονισμού του στρατεύματος που θα ήταν αυτάρκης σε οπλισμό και θα είχε ικανοποιητική εκπαίδευση. Δημιουργήθηκε πολεμική βιομηχανία με ευρωπαίους ειδικούς, αλλά η οπλική παραγωγή δεν έφτασε ποτέ τα ευρωπαϊκά επίπεδα. Ο Μαχμούτ, επίσης, επιχείρησε ανασυγκρότηση νέου στρατού, με ευρωπαϊκά πρότυπα, τους «Νέους Σεϊμέν». Σε σχέση με τις προσπάθειες του Σελίμ, οι αξιωματικοί δεν ήταν ευρωπαίοι, αλλά μουσουλμάνοι. Χωρίς επιτυχία δημιούργησε τους «Θριαμβευτές Στρατιώτες του Αλλάχ», μετά την κατάργησή των Γενιτσάρων, εξαιτίας της ανταρσίας αυτών. Οι στρατιώτες, δηλαδή η βάση, ήταν Τούρκοι και η οργάνωση

⁷⁰Σπυρίδων Βρυώνης, Η παρακμή του Μεσαιωνικού Ελληνισμού στη Μικρά Ασία και η διαδικασία εξισλαμισμού, (11ος - 15ος αι.), (Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1996), σελ. 31-33, 101-102.

⁷¹Ανέπτυξαν ευρύ φάσμα μεθόδων κατασκοπείας και συλλογής πληροφοριών που αφορούσαν στην ψυχολογική κατάσταση, τη νοοτροπία και το ηθικό του εχθρού. Μάλιστα, είχαν ειδικό σώμα ιππέων, τους ακιντζήδες (επιδρομείς), οι οποίοι προηγούνταν του στρατού. Μούρτος, όπ.παρ., σ. 143-144.

⁷²Η οθωμανική τακτική στην εποχή της εξάπλωσης μέχρι τον 17ο αι. περίπου, βασίζονταν στην ευκινησία και στην επίθεση. Ο Οθωμανικός Στρατός έχοντας ως κύριο χαρακτηριστικό την ασταμάτητη κίνηση, ήταν διαμοιρασμένος σε μικρές αλλά ευκίνητες επιθετικές ομάδες, δεν είχαν καθόλου ευελιξία στην τακτική τους, και γνώριζαν μόνο επίθεση ή άμυνα. Η αλλαγή της προαναφερόμενης πολεμικής τακτικής, με την ανάπτυξη ενός πανίσχυρου αμυντικού συστήματος χαρακωμάτων επήλθε, εξ ανάγκης, από τον 16ο αι. εξαιτίας των όπλων πυρίτιδας των εχθρών. Ibid, σ. 147-150.

⁷³Ibid, σ. 143-144.

⁷⁴Καραμπελιάς, όπ.παρ. σελ. 53-60.

στηρίζονταν στα αιγυπτιακά και ευρωπαϊκά πρότυπα⁷⁵. Επομένως, στα μειονεκτήματα των νέων ΕΔ, ήταν η διαφορετικότητα των εκπαιδευτών, οι οποίοι δίδασκαν ποικίλες τακτικές⁷⁶.

Μετά την εμφάνιση του κίνημα των Νεότουρκων ακολούθησαν εκλογές όπου, οι πρώτες ουσιαστικά κοινοβουλευτικές εκλογές στην ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, έδωσαν το ποσοστό του 52% στους υποψηφίους των Νεότουρκων, με πολλούς εν ενεργεία στρατιωτικούς, παρά τις απαγορεύσεις του Συντάγματος. Το κίνημα των Νεότουρκων, φάνηκε να επηρεάζει τις πολιτικές εξελίξεις πλέον ενεργά⁷⁷. Η παρουσία τους στην πολιτική της Αυτοκρατορίας οδήγησε στην αποδόμηση του θρησκευτικού - φεουδαλικού συστήματος και δημιούργησε τις κατάλληλες συνθήκες για τον Κεμάλ, ο οποίος στόχευε στην οικοδόμηση ενός κλίματος εκσυγχρονισμού⁷⁸.

Κεφάλαιο τρίτο: Κεμάλ και Κεμαλισμός

3.1 Κεμαλισμός – Ο πατέρας της Τουρκίας

Ο Μουσταφά Κεμάλ γεννήθηκε μετά τον Κριμαϊκό πόλεμο (1881) στη σημαντικότερη πόλη της τότε Οθωμανικής αυτοκρατορίας, τη Θεσσαλονίκη, έγινε δεκτός στη Δευτεροβάθμια Στρατιωτική Σχολή Θεσσαλονίκης και υιοθέτησε το επώνυμο Κεμάλ («τελειότητα» στην τουρκική γλώσσα ή «ο τέλειος»). Ως κορυφαίο στέλεχος των Νεότουρκων εμπνέονταν από τον ευρωπαϊκό θετικισμό, τις αξίες του καπιταλισμού της Δύσης και της Επιτροπής Ένωσης και Προόδου⁷⁹. Η υπόψη Επιτροπή ήταν στελεχωμένη από τη μουσουλμανική τουρκική μικροαστική τάξη, με στρατιωτικούς, μικροέμπορους και Τούρκους διανοούμενους⁸⁰. Το κίνημα των Νεότουρκων γέννησε τον εθνικό αυτοπροσδιορισμό και ο διαχωρισμός σε συνειδησιακό επίπεδο γίνονταν με βάση την τουρκική εθνική ταυτότητα και όχι με το θρήσκευμα, που στηρίζεται στην ιδεολογία της εθνολογικής ομογενοποίησης, «Ένα Κράτος - Ένα Έθνος». Ο Κεμάλ συμμετείχε τον Απρίλιο του 1909, ως επιτελάρχης στον στρατό κατά του σουλτάνου Αμπντούλ Χαμίντ Β'⁸¹.

⁷⁵Σημειώνεται ότι ο εξοπλισμός καθώς και οι τακτικές και μέθοδοι, ήταν ευρωπαϊκές.

⁷⁶Μούρτος, όπ.παρ., σ. 143-144.

⁷⁷Κουσκουβέλης, όπ.παρ., σ. 119-138.

⁷⁸Σπύρος Ν. Λίτσας, Η σύγχρονη Τουρκική πραγματικότητα και ο ρόλος του στρατού στις δομές εξουσίας του κράτους: Από τη θεσμική κατοχύρωση στη συνειδησιακή ταύτιση. Ειδικές Μελέτες, (Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ, 2007), σ. 12-13.

⁷⁹Βαμίκ Ντ. Βολκάν, Ατατούρκ Μια ψυχοβιογραφία, (Αθήνα: Καστανιώτη, 2005), σ. 86-90.

⁸⁰Νίκος Μούδουρος, Ο Μετασχηματισμός της Τουρκίας. Από την κεμαλική κυριαρχία στον ισλαμικό νεοφιλελευθερισμό, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2017), σ. 54-55.

⁸¹Zurcher, όπ.παρ., σ. 149-150.

Ο Κεμάλ βίωσε την απώλεια των βαλκανικών εδαφών της Τουρκίας κατά τη διάρκεια των δύο Βαλκανικών Πολέμων (1912-13). Η εδαφική μείωση συνέβαλε στην προώθηση του τουρκικού εθνικιστικού αισθήματος και διαμόρφωσε τη λαϊκή πεποίθηση και εκπαίδευση⁸², παράλληλα, ανέπτυξε τη νέα ρητορική κατά των μειονοτήτων με το σύνθημα, «Η Τουρκία στους Τούρκους»⁸³.

Σε πολιτικό και διπλωματικό τομέα εξασφάλισε συμμαχίες με τους Ρώσους τον Ιούνιο 1921 και τους Γάλλους, (Σύμφωνο Franklin Bouillon) τον Ιούλιο του 1921. Αντικατέστησε το Οθωμανικό κράτος με ένα σύγχρονο κράτος με ιδεολογία της αστικής θρησκείας. Στις 13 Οκτωβρίου του 1923 η Άγκυρα έγινε η επίσημη πρωτεύουσα για να σηματοδοτήσει με αυτόν τον τρόπο, το τέλος του Πανισλαμισμού και τη στροφή στη Δύση⁸⁴.

Η ιδεολογία και η κληρονομιά του Κεμάλ είναι ο γνωστός «Κεμαλισμός» που θεμελιώθηκε με τις κάτωθι αρχές: του Ρεπουμπλικανισμού, της Εκκοσμίκευσης, του Εθνικισμού, του Λαϊκισμού, του Κρατισμού και του Επαναστατισμού που αναφέρονται αναλυτικά στην επόμενη ενότητα⁸⁵. Αρχές που αποτέλεσαν την κατευθυντήρια δύναμη της τουρκικής πολιτικής ιδεολογίας μέχρι τα τέλη του 1990 τουλάχιστον, με στόχο την κουλτούρα ενσωμάτωσης στο δυτικό κόσμο⁸⁶.

Στην εκπαίδευση, η μελέτη της ιστορίας ενίσχυσε την εθνική ταυτότητα του νέου κράτους και προπαγάνδισε την αποδέσμευση από το οθωμανικό παρελθόν με τα σχολικά βιβλία, όπου μειώθηκε η αναφορά στο Ισλάμ και στα ονόματα του Προφήτη και των τεσσάρων πρώτων χαλίφηδων και αφαιρείται το πρόθεμα «hazreti» («η Αυτού Αγιότητα»)⁸⁷. Καταργούνται το Χαλιφάτο και ο Ισλαμικός νόμος, οι αδελφότητες και η ισλαμική ενδυμασία και η κοσμικότητα (laiklik) ενισχύει την πολιτιστική πολιτική του νέου κράτους. Επιδίωξη των ανωτέρω είναι η μετάλλαξη της κοινωνίας μέσα από την ομογενοποίηση της τουρκικής κουλτούρας σε ένα αποδεκτό δυτικού τύπου σύστημα συνηθειών⁸⁸.

⁸²Συμεών Σολταρίδης, Κεμαλικός Εθνικισμός, «ΝέαΣύνορα» (Αθήνα: Λιβάνη, 2000), σ. 252-253.

⁸³Μιλτιάδης Βαρβούνης, Κεμάλ: Ο δημιουργός της σύγχρονης Τουρκίας. (Αθήνα: Περίσκόπιο, 2008), σ.27-35.

⁸⁴Μούδουρος, ό.π.παρ., σ. 61-64 και Σολταρίδης, ό.π.παρ., σ. 190-191.

⁸⁵Φράγκος Φραγκούλης, Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι; (Αθήνα: Λιβάνης, 2012), σ. 309-310.

⁸⁶Λίτσας, ό.π.παρ., σ.14-15.

⁸⁷Σωτήρης Λίβας, Όψεις της Τουρκίας. Κρατική ιδεολογία και κοινωνία των πολιτών, (Αθήνα: Παπαζήση, 2017), σ. 33-35.

⁸⁸Λίβας, ό.π.παρ., σ. 31-33.

3.2 Οι Βασικές Αρχές του Κεμαλισμού

Στον πυρήνα της κεμαλικής ιδεολογίας παραμένει, όπως και στην εποχή των Οθωμανών, το κράτος με κύριο εκφραστή του τον Στρατό. Ο Κεμαλισμός στηρίζεται σε έξι βασικές αρχές⁸⁹, που έχουν ενσωματωθεί στο Σύνταγμα της χώρας από το 1937, όπως παρακάτω:

- Η Κοσμικότητα (Laik), στο πλαίσιο της οποίας κάθε προνομιακή σχέση των θρησκευτικών ηγετών με το κράτος και την εκπαίδευση, καταργείται. Ουσιαστικά, ήταν μια καθαρά αντιμαρξιστική θέση, που όμως δε μπορούσε να εξαλείψει τις μεγάλες ταξικές διαφορές, καθόσον η Τουρκία ήταν αγροτική χώρα με εξαθλιωμένους αγρότες και με ισχυρούς μεγαλοαστούς. Για τον Κεμάλ ακόμα και η απλή αναφορά στην ηθική τάξη, όπως αυτή προσδιορίζεται από τη θρησκεία, ήταν απαγορευμένη.

- Ο Ρεπουμπλικανισμός (Cumhuriyetci), ο οποίος χαρακτηρίζει τη σύγχρονη μορφή του τουρκικού κράτους σε αντιδιαστολή με αυτό της οθωμανικής αυτοκρατορίας και η οποία στηρίζεται στο δημοκρατικό πολίτευμα το οποίο όμως οφείλει να συμβάλει στην υλοποίηση των στόχων του κράτους. Ουσιαστικά, ήταν η ανακήρυξη ως μορφή πολιτεύματος της δημοκρατίας με παράλληλη κατάργηση του σουλτάνου.

- Ο Λαϊκισμός (Halkci), μέσω του οποίου αποκλείστηκε κάθε σκέψη ταξικής διαφοροποίησης με σκοπό τη δημιουργία κοινωνικής συνοχής. Δεν αναγνωρίζονται προνόμια σε καμία τάξη, ομάδα πολιτών ή συμφερόντων, αλλά ισχύει για όλους η υποταγή στο κράτος. Καθιέρωνε το νομικό, πολιτικό και πολιτιστικό πλαίσιο διακυβέρνησης με στόχο την απαλλαγή της χώρας από το θρησκευτικό ιερατείο.

- Ο Εθνικισμός (Milliyetci), με στόχο την εδραίωση ενός ενιαίου έθνους χωρίς θρησκευτικές ή εθνικές διαφοροποιήσεις πλην της επίσημης, η οποία δεν είναι άλλη από την τουρκικότητα. Ήδη από το Σύνταγμα του 1924 αναφέρεται ότι, «όσοι κατοικούν εντός των συνόρων της Τουρκίας θεωρούνται Τούρκοι» και το σύνθημα που επικράτησε ήταν, «τι ευτυχία να είσαι Τούρκος».

- Ο Κρατισμός (Devletci), σύμφωνα με τον οποίο το κράτος αποτελεί την κινητήρια δύναμη της οικονομίας με εξαίρεση τον αγροτικό - κτηνοτροφικό τομέα. Με τον τρόπο αυτόν προλαμβάνονται τάσεις αμφισβήτησης της κρατικής εξουσίας την οποία προστατεύει ο στρατός. Στόχος του κράτους είναι ο εκσυγχρονισμός χωρίς όμως τη συμμετοχή της Δύσης. Ο κρατισμός ήταν η αρχή που καθόρισε σε σημαντικό επίπεδο τον

⁸⁹Μούρτος, όπ.παρ., σελ. 93-95 και στο Φραγκούλης όπ.παρ., σ. 307-308 όπως και στο Νίκος Χειλαδάκης, Τουρκία: ο Γίγαντας με τα Γυάλινα Πόδια, (Θεσσαλονίκη: Κάδμος, 2002), σ. 17-20.

κρατικό χαρακτήρα μεγάλων τομέων της τουρκικής οικονομίας μετέπειτα, συμπεριλαμβανομένου και του στρατιωτικού.

- Η Μεταρρύθμιση – ο ριζοσπαστισμός (Inkılarcı), χωρίς όμως να έχει αποδοθεί τότε επακριβώς η έννοια του. Προσδιορίζεται ως η συνεχής προσαρμογή του κράτους στις νέες συνθήκες. Οι αλλαγές αφορούσαν σε σημαντικό επίπεδο στη διοίκηση και στην καθημερινότητα της κοινωνικής ζωής των τούρκων πολιτών.

3.3 Ο εσωτερικός ρόλος του στρατού

Οι ΕΔ θεωρούνται στην Τουρκία ο κύριος φορέας της επίσημης ιδεολογίας του καθεστώτος, του Κεμαλισμού, και αυτό λόγω του τρόπου με τον οποίο αντιλαμβάνονται το ρόλο τους μέσα στο σύστημα/έννοια του κράτους, αλλά και από την ιδεολογία των ρευμάτων σκέψης που υιοθετούν τον Κεμαλισμό ως ιδεολογία. Η υπόψη συσχέτιση στηρίζεται σε δύο άξονες. Ο πρώτος, της επίσημης ιδεολογίας, εξασφαλίζει στις ΕΔ τη νομιμοποίηση, την πολιτική, κοινωνική και πολιτισμική τους εξουσία. Ο δεύτερος, αποτελεί τον πυλώνα, όπου οι ΕΔ αναπαράγουν την υπόψη επίσημη ιδεολογία στη συνείδηση του κοινωνικού και θεσμικού ιστού του συστήματος. Άλλωστε, ο милитаризм που γεννήθηκε, ειδικότερα από την ίδρυση της Τουρκικής Δημοκρατίας, διέθετε τέτοια επιρροή, ώστε κατάφερε να αυτοανακηρυχθεί ως ο μοναδικός φορέας του εκσυγχρονισμού⁹⁰.

Ο Κεμάλ, αναβάθμισε τον στρατό στο βασικότερο υποστηρικτή της ιδεολογίας του και αντικατέστησε τη θρησκευτική επίδραση. Επίσης, ως θεματοφύλακας της νέας πολιτικής, λειτούργησε ως εργαλείο διάδοσης των αλλαγών/μεταρρυθμίσεων που προωθούσε⁹¹. Ο Στρατός δεν έχασε τα προνόμια που είχε στο παρελθόν, αλλά υπήρξε ο παράγοντας εσωτερικής πολιτικής εξισορρόπησης της εποχής εκείνης. Αντιμετωπίζεται ως θεσμός με ιδιαίτερη ισχύ από τον πρόεδρο της Τουρκίας, όπου τον αναβαθμίζει στον ρόλο του προστάτη της Δημοκρατίας και παράγοντα ύπαρξης του κοσμικού κράτους, γεγονός που συνεχίζεται με επιτυχία και μετά τον θάνατο του ιδρυτή του κράτους. Δημιουργείται κλίμα εμπιστοσύνης των πολιτών προς τις ΕΔ ως «νομιμοποιημένη πολιτική εξουσία» και νομιμοποιητική δύναμη. Επικρατεί κλίμα αποδοχής του ρόλου του νέου στρατού ως διαμορφωτής της ισχύος του πολιτικού και πολιτειακού σκηνικού στο εσωτερικό της χώρας⁹².

⁹⁰ Ινσέλ & Μπαιράμογλου, όπ.παρ., σ. 38, 131-132.

⁹¹ Φραγκούλης, όπ.παρ.; σ. 309-310.

⁹² Λίτσας, όπ.παρ., σ. 9-10, 14-17.

3.4 Ο γεωστρατηγικός ορισμός της Τουρκίας

Η επέκταση της Τουρκίας ανέκαθεν σχεδιαζόταν με βαθιά γνώση της γεωγραφικής και γεωπολιτικής αντίληψης που είχε στη συνείδησή του ο κάθε τούρκος ηγέτης. Η στρατηγική σκέψη της Τουρκίας ανέκαθεν στόχευε και συνεχίζει να αποβλέπει στην ανάδειξη της ως δύναμη στην Ανατολική Μεσόγειο, στη Μαύρη θάλασσα και στα Βαλκάνια⁹³.

Από την ίδρυση της τουρκικής δημοκρατίας (1923), η χώρα χάραξε μια σταθερή στρατηγική πορεία, που στοχεύει στην εξασφάλιση αποδοχής της από τη Δύση και στη δημιουργία μιας εξευρωπαϊσμένης εικόνας. Οι παράγοντες που διαμόρφωσαν τη στρατηγική σκέψη είναι αρχικά, η απότμηση της από την Οθωμανική παράδοση, δημιουργώντας αίσθημα ασφάλειας προς τους ευρωπαίους γείτονες, καθόσον δεν επεδίωκε την αναβίωση του παρελθόντος και τούτο αποτέλεσε μέθοδο του Κεμάλ που θα μπορούσε να περιγραφεί ως «Τουρκισμός». Επίσης, προτεραιότητα ήταν η ταχεία, συστηματική οικονομικο-κοινωνική ανάπτυξη, με προϋπόθεση την αποφυγή του πολέμου. Ταυτόχρονα στο πλαίσιο της στρατηγικής έννοιας επιδιώκονταν η διατήρηση της στρατιωτικής ισχύος ως εργαλείο υλοποίησης των στρατηγικών σκέψεων⁹⁴.

Ως αποτέλεσμα της παραπάνω σκέψης, εμφανίστηκε η θεώρηση της στρατηγικής με νέες έννοιες που ανέπτυξε ο Αχμέτ Νταβούτογλου, παρουσίασε έναν σχεδιασμό μίας εξωτερικής πολιτικής που εκτείνεται από Μαγκρέμπ ως την Κίνα αναφέροντας ότι, η Τουρκία, η οποία δημιουργήθηκε στη βάση του ιστορικού και γεωπολιτικού παρελθόντος της Οθωμανικής αυτοκρατορίας και υπεισήλθε στην κληρονομιά της, είναι αδύνατον να διανοηθεί και να σχεδιάσει την άμυνα της αποκλειστικά στο πλαίσιο των συνόρων που κατέχει. Αυτό στηρίζεται στο γεγονός ότι, βρίσκεται στο γεωπολιτικό επίκεντρο περιοχών όπως της Μέσης Ανατολής, Βαλκάνιων και της Κεντρικής Ασίας⁹⁵.

3.5 Αντιαναθεωρητισμός και εξοπλισμοί στον Μεσοπόλεμο

Η σημαντικότερη απόρροια των ενεργειών εκσυγχρονισμού της Τουρκίας ήταν η υιοθέτηση μιας ξεχωριστής μορφής εξευρωπαϊσμού αντί των αναθεωρητικών τάσεων, που δημιουργήθηκε με βάση την αναγκαιότητα της Δύσης για αφομοίωση της στην ευρωπαϊκή κοινωνία. Το εθνικιστικό αίσθημα που καλλιεργούνταν από τους εκσυγχρονιστές

⁹³ Μούρτος, όπ.παρ., σ. 36-37.

⁹⁴ Χρήστος Μηνάγιας, Η Γεωπολιτική Στρατηγική και η Στρατιωτική Ισχύς της Τουρκίας, (Αθήνα: Τουρίκη, 2010), σ. 129, 253-255.

⁹⁵ Αχμέτ Νταβούτογλου, Το Στρατηγικό Βάθος, [Μετάφραση Ραπτόπουλος Νικόλαος, Επιμέλεια Νεοκλής Σαρρής], 11η Έκδοση, (Αθήνα: Ποιότητα, 2010), σ. 33-35, 67-68.

οδηγούσε σε ακρότητες όπως, της διατύπωση της θεωρίας του Ήλιου (Gunes Dil Teorisi) με την προβολή της τουρκικής γλώσσας ως παγκόσμια γλώσσα. Η υπόψη γλωσσική θεωρία έχει αφετηρία από την περίοδο του Κεμάλ, όταν προβάλλονταν η ιδέα ότι, οι Τούρκοι είναι η παγκόσμια μήτρα των γνωστών πολιτισμών⁹⁶. Μετά όμως, την επικράτηση του Κεμάλ πολλοί ιδεολογικοί αντίπαλοι του κατέφυγαν στην ελληνική Θράκη, μεταξύ των οποίων ο «γέροντας του Ισλάμ», Μουσταφά Σαμπρή-Εφέντη, ο τελευταίος μεγάλος μουφτής των Οθωμανών και πολέμιος του μεταρρυθμίσεων⁹⁷.

Η περίοδος μεταξύ Α' και Β' Παγκοσμίου Πολέμου καθίσταται μία σημαντική περίοδος, όπου οι τουρκο-γερμανικές σχέσεις αποτέλεσαν υπόδειγμα διακρατικών σχέσεων με παρελθόν και μέλλον, καθόσον οι Γερμανοί ενδιαφέρονταν για τους Τούρκους ανέκαθεν. Οι λόγοι που συνέβαλλαν στην ανάπτυξη της σχέσης εστιάζονται στα γεωπολιτικά συμφέροντα και των δύο που συνέπιπταν στο στρατηγικότερο χώρο του κόσμου και κληρονομιά της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Επίσης, η πειθαρχία και υποταγή στην εξουσία είναι κοινά χαρακτηριστικά αυτών των λαών και κατά συνέπεια των στρατών τους. Επιπλέον αναφέρεται ότι, η αντίληψη οργάνωσης της κοινωνίας του Κεμάλ και του Χίτλερ, αντίστοιχα, ταυτίζονται πάνω σε μεθόδους πολιτικής πρακτικής και συνδέονται η ναζιστική ρατσιστική κοσμοθεωρία και η κεμαλική σκέψη⁹⁸.

Η γερμανική επιρροή ήταν έντονη στο τουρκικό στράτευμα που αναδιοργανώθηκε σύμφωνα με τα πρωσικά πρότυπα. Η στενή συνεργασία των δύο χωρών με τη σύναψη της μυστικής τουρκο-γερμανικής συμμαχίας, (2 Αυγούστου 1914), έφερε την Τουρκία στην πλευρά των Κεντρικών Δυνάμεων, και ήταν η ιδανικότερη εξέλιξη για τη Γερμανία αφού, μέσω αυτών των μεγαλοϊδεατικών πολιτικών επιδιώκονταν η εξασθένιση της Ρωσίας. Ο γερμανικός έλεγχος των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων ήταν απόλυτος στη διάρκεια του Α' Παγκοσμίου Πολέμου (ΠΠ) και οι εξοπλισμοί στην περίοδο μέχρι τον Β' ΠΠ ήταν καθοριστική για την ανάπτυξη της στρατιωτικής ισχύος της Τουρκίας⁹⁹. Ο Ισμέτ Ινονού, ως πολιτικός κληρονόμος του Κεμάλ, ενίσχυσε και αυτός τη δύναμη του Στρατού. Η γερμανική επιρροή και ενίσχυση στο στράτευμα υποχωρεί υπό τον Κεμάλ. Η Τουρκία ιδεολογικά όμως ταυτίστηκε με τη Γερμανία, και παρόλο που είχε υπογράψει σύμφωνο

⁹⁶Spiros Nryonis, The Turkish state and history : Clio meets the Grey Wolf, (New York: Caratzas 1993), σ.58-70.

⁹⁷Άγγελος Συρίγος, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, (Αθήνα: Πατάκης, 2015), σ. 81.

⁹⁸Μούρτος, ό.π.παρ., σ. 177-180.

⁹⁹Περίπου 25.000 Γερμανοί αξιωματικοί και οπλίτες υπηρετούσαν στον οθωμανικό στρατό στο τέλος του Πολέμου, ο οποίος είχε τεθεί υπό τις διαταγές των Γερμανών στρατηγών Λίμαν φον Σάντερς (Liman von Sanders) και του βοηθού του Μπρόνσαρτ φον Σέλεντορφ (Bronsart von Schellendorf), καθώς και του ναυάρχου Σουσόν, στο Μούρτος, ό.π.παρ., σ. 179.

αμοιβαίας βοήθειας με Αγγλία και Γαλλία (13-10-1939), είχε υπογράψει και συνθήκη φιλίας και μη επίθεσης με τη Γερμανία, λίγο πριν την εισβολή της δεύτερης στη Ρωσία¹⁰⁰.

Κεφάλαιο τέταρτο: Η λήξη των πολέμων και ο στρατηγικός ρόλος της Τουρκίας στον Ψυχρό Πόλεμο

4.1 Οι συμμαχίες της Τουρκίας

Το τέλος του Β΄ ΠΠ σηματοδοτεί μια εποχή ανάκαμψης σε παγκόσμιο επίπεδο με νέες μεταβλητές, συμμαχίες και τριβές. Η Τουρκία δεν αποστασιοποιείται από τη σχέση της με τη Γερμανία, αφού εν πολλοίς, η νοοτροπία παραμένει η ίδια ειδικά στις ΕΔ, όπου λειτουργούν στα δεδομένα της πρωσικής σχολής, ακόμα και όταν η μεταπολεμική Γερμανία εξαμερικανίστηκε. Οι ΕΔ της μεταπολεμικής Τουρκίας, μετά τη βοήθεια που έλαβε με την εφαρμογή του «Σχεδίου Μάρσαλ»¹⁰¹, τη συμμετοχή με σημαντική δράση στον πόλεμο της Κορέας και την ένταξη στο NATO (North Atlantic Treaty Organization - οργανισμός γνωστός και ως Βορειοατλαντική Συμμαχία), το οποίο θα αναλυθεί σε επόμενη ενότητα, δεν στράφηκαν προς τις αμερικανικές μεθόδους, αλλά τουρκοποίησαν αυτές με τα δικά τους εφαρμοζόμενα πρότυπα. Η οικονομική βοήθεια του «Σχεδίου Μάρσαλ» ειδικότερα, αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα ενίσχυσης της στρατιωτικής ισχύος¹⁰², καθόσον ισχυροποιήθηκε το στράτευμα με εξοπλισμούς και μελετήθηκαν τρόποι ενεργείας σε επιχειρησιακό επίπεδο (πόλεμος Κορέας)¹⁰³.

Εκτός του στρατιωτικού τομέα, δημιουργήθηκε και ενισχύθηκε η διμερής συνεργασία των μυστικών υπηρεσιών Γερμανίας - Τουρκίας, κατά τον Α' ΠΠ, εξελίχθηκε στη διάρκεια του μεσοπόλεμου, αλλά και συνεχίστηκε μετά τον Β΄ ΠΠ. Ενισχυτικό ρόλο στην παραπάνω συνεργασία είχε και η εμπορική και οικονομική συνεργασία που είχε δημιουργηθεί¹⁰⁴.

Σημαντική σχέση δημιουργήθηκε επίσης και με την Ιαπωνία η οποία, λόγω πολλών κοινών στοιχείων Γερμανίας - Ιαπωνίας που συνθέτουν το συλλογικό τους χαρακτήρα, συνδεθήκαν σε ένα τρίπτυχο σχέσεων. Ο μεγαλοϊδεατισμός (μεγαλοσύνη του κράτους), η

¹⁰⁰Ibid, σ. 180-181.

¹⁰¹Bruce Kuniholm, The Origins of the cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey and Greece (N.J.Princeton: Princeton University Press, 1989) σ. 85-90.

¹⁰²Botsiou Konstantina, New Policies, Old Politics: American Concepts of Reform in Marshall Plan Greece Journal of Modern Greek Studies, Nolume 27, Number 2, (October 2009,) σελ.225-226.

¹⁰³Μούρτος, όπ.παρ., σ. 182-183, και στο Vetsopoulos Apostolos, The Economic Dimensions of the Marshall Plan in Greece, 1947-1952:The Origins of the Greek economic miracle, (London: University of London, 2002), σ. 31-35.

¹⁰⁴Μάνος Ηλιάδης, Οι Τουρκικές Μυστικές Υπηρεσίες και η MIT, (Αθήνα: Λαβύρινθος 1998), σ. 232-233, 257-259.

μοναδικότητα του εθνικού χαρακτήρα και η πίστη στην περιφερειακή κυριαρχία είναι μερικά από τα χαρακτηριστικά στοιχεία της παραπάνω σχέσης. Η συνεργασιακή πορεία με την Ιαπωνία ήταν σημαντική και προσδιορίζεται στον πολιτικό, πολιτιστικό και οικονομικό τομέα με χαρακτηριστική την έναρξη των τουρκο-ιαπωνικών πολιτικών συνεργασιών το 1887 (επίσκεψη πρίγκιπα Κομάτσου στο σουλτάνο Αμπντούλ Χαμίτ Β΄)¹⁰⁵.

4.2 Η είσοδος στο NATO (North Atlantic Treaty Organization)

Η Τουρκία εισήλθε στο NATO το 1952 γεγονός που επιβεβαίωσε τη συμμαχία της με τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής (ΗΠΑ) και τον δυτικό κόσμο σε συνέχεια του Δόγματος Τρούμαν και Σχεδίου Μάρσαλ. Στον πόλεμο της Κορέας υπό το NATO στάλθηκαν τρεις τουρκικές ταξιαρχίες και στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου η Τουρκία παρέμεινε ισχυρός εταίρος των ΗΠΑ. Η Τουρκία συνειδητοποιεί από νωρίς ότι, ο τρόπος που οδηγεί στις γεωστρατηγικές προοπτικές εθνικής ολοκλήρωσης έρχεται μέσα από την «επένδυση» της συμμετοχής της στη Συμμαχία και στις στενές σχέσεις με τις ΗΠΑ¹⁰⁶.

Η Τουρκία είναι σημαντικός σύμμαχος, διότι διαθέτει το δεύτερο μεγαλύτερο στρατό στη Συμμαχία και η συνεισφορά της σε γεωστρατηγικό επίπεδο είναι μεγάλη ειδικότερα στην συνιστώσα της πολιτικής των ΗΠΑ, που ανέκαθεν ήταν, η προσπάθεια να θέσουν υπό έλεγχο την Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών (ΕΣΣΔ). Κατά τον Ψυχρό Πόλεμο η Τουρκία χρησιμοποιήθηκε ως προπύργιο της Συμμαχίας κατά του σοβιετικού επεκτατισμού. Επομένως, ο προσανατολισμός της προς τη Δύση, ανταποκρινόταν στις ανάγκες των εθνικών στόχων και επιπλέον στο κεμαλικό δόγμα του εκσυγχρονισμού της χώρας¹⁰⁷.

Κατά τη διάρκεια του ψυχρού πολέμου οι σχέσεις Τουρκίας - ΗΠΑ προσδιορίζονται μέσα από τις σχέσεις τους στο πλαίσιο του NATO, διότι στο επίπεδο διμερών σχέσεων παρατηρήθηκε στασιμότητα. Οι σχέσεις Τουρκίας - NATO θα γνωρίσουν διακυμάνσεις, λόγω εσωτερικών αλλαγών ισχύος στην τουρκική πολιτική ζωή (εναλλαγές στρατιωτικών - πολιτικών στην εξουσία, σύγκρουσεις κεμαλιστών - ισλαμιστών κ.α)¹⁰⁸. Στροφή της πολιτικής της Τουρκίας παρατηρήθηκε αργότερα, που θα

¹⁰⁵ Μούρτος, όπ.παρ., σ. 187.

¹⁰⁶ Νταβούτογλου, όπ.παρ., σ. 347-348, 359-361.

¹⁰⁷ Andrew Mango, *The Turkish Model*, (Middle Eastern Studies 29, no. 4 1993), σ. 26-57.

¹⁰⁸ Πάρις Κίτσος, *Ρόλοι και Επιδιώξεις της Τουρκίας στο Ατλαντικό Σύστημα*, Γιάννης Βαληνάκης - Πάρις Κίτσος (επιμ.), *Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα*, Στρατηγικές Μελέτες 1, (Αθήνα: Παπαζήση, 1986), σ. 115-17.

αναφερθεί παρακάτω, με την προβολή της αλληλεγγύης προς τις ΗΠΑ στον πόλεμο κατά του Ιράκ τα έτη 1990-91.

Οι στρατιωτικοί, με την ένταξη στο NATO αναβάθμισαν την εκπαίδευση τους σε επίπεδο τελευταίας τεχνολογίας πρακτικών και εξοπλισμών, με αποτέλεσμα να δραστηριοποιούνται περισσότερο προς την επαγγελματική πλευρά του στρατεύματος και λιγότερο με την καθημερινή πολιτική¹⁰⁹.

4.3 Η περίοδος του Ψυχρού Πολέμου

Η Τουρκία από την εποχή του Ψυχρού πολέμου στήριξε τον κύριο άξονα των σχέσεων της με τις ΗΠΑ, αλλά και το NATO, στη δημιουργία μιας στρατηγικής συνεργασίας με στόχο και σκοπό την ενίσχυση της εξωτερικής της πολιτικής. Το κύριο βάρος της παραπάνω σχέσης στηρίχθηκε στο στρατιωτικό και στρατηγικό σκέλος, το οποίο αφορούσε αποκλειστικά στις ΕΔ. Οι ΤΕΔ σε αυτή την περίοδο είχαν εφαρμόσει το σχέδιο των ΗΠΑ για την «Πράσινη Γενιά»¹¹⁰ και παρουσιάστηκαν ως θεματοφύλακες της φιλελευθεροποίησης της οικονομίας που οδηγούσε την Τουρκία στο διεθνές καπιταλιστικό σύστημα¹¹¹.

Στο πλαίσιο ένταξης της Τουρκίας στο NATO δημιουργήθηκε το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας (ΣΕΑ), το οποίο είναι στα πρότυπα του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας των ΗΠΑ και παρουσιάζεται σε επόμενη ενότητα, όπου γίνεται αντιληπτός και ο ρόλος του, ώστε να καταστεί ευκολότερη η μεταβολή που υπέστη μετά την απόπειρα πραξικοπήματος του 2016. Οι πολιτικές εξελίξεις από το 1960 και μετά ενίσχυσαν το κύρος του και τις «αρμοδιότητές» του. Η επίσημη ίδρυσή του προβλέφθηκε στο Σύνταγμα του 1961 και ήταν αρκετές οι παρεμβάσεις που ενίσχυσαν το ρόλο του, όπου η πρώτη στρατιωτική παρέμβαση στον πολιτικό βίο της Τουρκίας την 27^η Μαΐου 1960 ήταν με πραξικόπημα που διέκοψε την κυβερνητική πολιτική του Δημοκρατικού Κόμματος¹¹². Η δεύτερη στρατιωτική παρέμβαση της 12^η Μαρτίου 1971, στόχευε στην πτώση της κυβέρνησης του Ντεμιρέλ ο οποίος έδωσε ισλαμικό χαρακτήρα στο κόμμα και συνεργάζονταν με ισλαμικές οργανώσεις. Το Ισλάμ εισχωρεί στην πολιτική ζωή με το Κόμμα Εθνικής Σωτηρίας του Ερπακάν¹¹³. Το τρίτο πραξικόπημα, που σηματοδοτεί και

¹⁰⁹Feroz Ahmad, The making of modern Turkey, (London: First published by Routledge, 1993), σ. 124-125.

¹¹⁰Η «Πράσινη γενιά» είναι ένα σχέδιο των ΗΠΑ της δεκαετίας του 1980, όπου οι προωθούνταν σε διάφορες χώρες ένα μετριοπαθές Ισλάμ, για να αντικαταστήσει τη Σοβιετική Ένωση, με αφορμή την Ιρανική Επανάσταση και τη σοβιετική εισβολή στο Αφγανιστάν, στο Ινσέλ & Μπαϊράμογλου, όπ.παρ., σ. 281.

¹¹¹Ibid., σ. 320-321.

¹¹²Zurcher, όπ.παρ., σ. 320-322.

¹¹³Σία Αναγνωστοπούλου, Τουρκικός Εκσυγχρονισμός, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004), σ. 74-75.

το τέλος της Β΄ Τουρκικής Δημοκρατίας στις 12 Σεπτεμβρίου 1980, υπό την καθοδήγηση του Στρατηγού Κενάν Εβρέν, καταργεί τα πολιτικά κόμματα και απαγορεύει σε πολιτικούς να ασχοληθούν με τα κοινά για δεκαετία. Το νέο Σύνταγμα τέθηκε σε ισχύ αμέσως μετά τις βουλευτικές εκλογές που διενεργήθηκαν στις 6 Νοεμβρίου 1983. Ο Τουργκούτ Οζάλ με το Κόμμα της Μητέρας Πατρίδας το οποίο κέρδισε τις εκλογές, αποτέλεσε τον Πρωθυπουργό της νέας Κυβέρνησης με Πρόεδρο τον Κενάν Εβρέν. Σε όλη τη διάρκεια της Προεδρικής θητείας του στρατηγού Εβρέν, προσπάθησε να δώσει μια φιλελεύθερη ώθηση στην ανάπτυξη της οικονομίας όντας και ο ίδιος μέλος της οικονομικής και βιομηχανικής ελίτ αλλά και να συνεχίσει τη διαδικασία εκδημοκρατισμού ενεργώντας προς την επαναφορά των πολιτικών προσώπων στο προσκήνιο της πολιτικής. Ως πρόεδρος ο Εβρέν ήταν δημοφιλής¹¹⁴ και με το πραξικόπημα, κατέστειλε την πολιτική τρομοκρατία.

Οι πολιτικές ανακατατάξεις με τα πραξικοπήματα και την εναλλαγή των καταστάσεων την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου δε μεταβάλλουν τις έντονα αναθεωρητικές τάσεις που υποστηρίζει. Από τα γεγονότα του 1963-64 στην Κύπρο και μετά, ακολουθεί στασιμότητα στις αμερικανοτουρκικές σχέσεις και η Τουρκία προσπαθεί να εξυπηρετήσει τα εθνικά συμφέροντα της αναζητώντας νέα ερείσματα στο διεθνή χώρο, χωρίς να παραμελεί τον προσανατολισμό στη Δύση. Προβαίνει στην αναζωπύρωση των σχέσεων με την ΕΣΣΔ και προσεγγίζει τις αραβικές ισλαμικές χώρες ως ιδρυτικό μέλος, στον Οργανισμό Ισλαμικής Διάσκεψης (Organization of the Islamic Conference – OIC). Η νέα ανακατεύθυνση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής παρουσιάζεται εντονότερα στις αρχές της δεκαετίας του 1970. Η κάμψη στις σχέσεις μεταξύ ΗΠΑ και Σοβιετικής Ένωσης ωθεί την Τουρκία σε δυναμική προσέγγιση των περιοχών ενδιαφέροντος της και το 1973 προβάλλει τις αξιώσεις της για το Αιγαίο, με διεκδικήσεις προς αυτή την κατεύθυνση. Η αξίωση του δικαιώματος για έρευνες στο Αιγαίο δημιουργεί μία εποχή εντάσεων στις ελληνοτουρκικές σχέσεις και κορυφώνεται με την εισβολή στην Κύπρο. Το εμπάργκο οπλισμού που ακολουθεί κατά της Τουρκίας, στο πλαίσιο των κυρώσεων για την εισβολή στην Κύπρο, από τις ΗΠΑ, έληξε το 1978, αποδεικνύοντας ότι, τα αμερικανικά συμφέροντα μέσα από την προώθηση των τουρκικών επιδιώξεων στην περιοχή, εξυπηρετούσαν με τέτοιο τρόπο τις ΗΠΑ που τελικά έδωσαν την ελευθερία στην Τουρκία να συνεχίζει την αναθεωρητική πολιτική διεκδικήσεων στην ευρύτερη περιοχή¹¹⁵.

Η εθνική στρατηγική της Τουρκίας αυτή την περίοδο και ειδικά στην εποχή Οζάλ ενίσχυσε τις ΕΔ με βάση την αρχή ότι, τα οπλικά συστήματα που προορίζονται για τις ΕΔ,

¹¹⁴Zurcher, όπ.παρ., σ. 362-365.

¹¹⁵William Hale, *Turkish Foreign Policy 1774-2000*, (London: Frank Cass, 2000), σ. 146-170.

όσο προηγμένης τεχνολογίας κι αν είναι, κατασκευάζονται μόνο από εγχώριες εταιρείες, αυτοδύναμα ή με τη σύμπραξη ξένων εταιρειών. Η ταχεία ανάπτυξη της εγχώριας πολεμικής βιομηχανίας, ήταν ο αντικειμενικός σκοπός και η οποία θα υποστήριζε το δρομολογηθέν πρόγραμμα εκσυγχρονισμού των ΤΕΔ. Στην περίπτωση μη ύπαρξης ανάλογης τουρκικής εταιρείας δημιουργείται νέα, με ξένους πόρους/κεφάλαια από συμβόλαια με άλλα κράτη, με ισχυρά αντισταθμιστικά οφέλη. Κατά συνέπεια οι ΕΔ μεγαλώνουν το οπλοστάσιό τους με συστήματα υψηλού κόστους και επιδόσεων. Οικοδομείται σύγχρονη πολεμική βιομηχανία, όπου επιδρά θετικά και στην πολιτική οικονομία. Η Τουρκία κινείται με επιτυχία στην προσέγγιση και επιλογή των εταίρων της με αντικειμενικό στόχο/κριτήριο τις πολιτικές σκοπιμότητες και την ενδυνάμωση της εξωτερικής της πολιτικής¹¹⁶.

Οι εξελίξεις στη ευρύτερη περιοχή του Περσικού Κόλπου τη δεκαετία του 1980 αυξάνουν περαιτέρω τη στρατηγική σημασία της Τουρκίας για το δυτικό στρατόπεδο. Το γεγονός αυτό το συνειδητοποιεί η Τουρκία και πλέον θέτει σε εφαρμογή την πολιτική της εξοπλιστικής ανάπτυξης, με στόχο την επένδυση σε έργα με χρήση βάθους χρόνου. Στόχος της ανάπτυξης είναι η παρουσίαση της στο διεθνές γεωπολιτικό περιβάλλον ως μια νέα περιφερειακή δύναμη. Η στάση που τήρησε από αυτή την εποχή μέχρι και σήμερα είναι μια εθνική ανεξάρτητη πολιτική στάση χωρίς όμως να αντιστρατεύεται στο ΝΑΤΟ. Παράλληλα αναβάθμισε τις σχέσεις της με τον αραβικό κόσμο και έστρεψε επίσημα με νέο αμυντικό της δόγμα κατά της Ελλάδος, επί πρωθυπουργίας Ετσεβίτ, το 1978, με τη λήξη του αμερικανικού εμπάργκο¹¹⁷.

4.4 Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας της Τουρκίας (ΣΕΑ)

Το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας αρχικά εμφανίστηκε το 1933 και έχει πάρει αρκετές μορφές. Η Τουρκία τον Οκτώβριο του 1960, μετά το πραξικόπημα η ιεραρχία των ΕΔ με Συνταγματολόγους της χώρας σχεδίασαν το ένα νέο Σύνταγμα με στόχο τη νομιμοποίηση της επέμβασης τους χρησιμοποιώντας ένα συνταγματικό κώδικα ο οποίος θα ενίσχυε ρόλο τους στο εσωτερικό της χώρας¹¹⁸. Επίσης επιδιώκονταν η ανάδειξη τους σε έναν ισχυρό παράγοντα, όχι μόνο του πολιτικού συστήματος, αλλά και του μηχανισμού ελέγχου της εύρυθμης και ομαλής λειτουργίας του κράτους. Το νέο Σύνταγμα οδήγησε και

¹¹⁶Γεώργιος Μούρτος, Η Τουρκία σήμερα, (Αθήνα: Επικοινωνίες, 1994), σ. 54-57.

¹¹⁷Ινσέλ & Μπαϊράμογλου, *όπ.παρ.*, σ. 319-321, και στο Μούρτος, *Τουρκία το ένστολο κράτος.*, σ. 219-220.

¹¹⁸Gerassimos Karabelias, Civil- Military Relations: A Comparative Analysis of the role of the Military in the Political Transformation of Post-War Turkey & Greece: 1980-1995, (Final Report submitted to North Atlantic Treaty Organization- NATO, June 1998), σ. 22-24

στη δημιουργία και του νομοθετικού σώματος γνωστό ως Γερουσία, με αυξημένη την αρμοδιότητα της αρνησικυρίας έναντι οποιασδήποτε νομοθετικού ζητήματος που κατατίθενται για επικύρωση. Επιπρόσθετα, θεσμοθετήθηκε το εκλογικό σύστημα της αυξημένης απλής αναλογικής και αποφασίστηκε η δημιουργία του Milli Giuvenlik Kurulou (Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας - ΣΕΑ) με συμμετοχή των ανώτατων στελεχών του Στρατού όπου ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας είχε ρόλο γνωμοδοτικό σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής, προγραμμάτων εξοπλισμού και θεμάτων ασφαλείας¹¹⁹.

Η εθνική άμυνα ταυτίστηκε με την εθνική ασφάλεια παρέχοντας έτσι το δικαίωμα επέμβασης των ΤΕΔ, για την αντιμετώπιση θεμάτων που μπορούν να θεωρηθούν ζητήματα εθνικής ασφαλείας. Η δικαιοδοσία παρεμβάσεων ισχυροποιήθηκε με την ανεξαρτητοποίηση της στρατιωτικής δικαιοσύνης με τη συνταγματική κατοχύρωση του Ανώτατου Στρατιωτικού Δικαστηρίου¹²⁰, με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός συστήματος δυαδικής φύσεως ποινικής δικονομίας, της πολιτικής και της στρατιωτικής. Με τη λειτουργία του Συμβουλίου Εθνικής Ασφάλειας, θεσμικά, οι ΕΔ καθίστανται ως η τρίτη αρχή εκτελεστικής εξουσίας μετά τον Πρόεδρο και το Υπουργικό Συμβούλιο, διότι εξέδιδαν και πολιτικές οδηγίες. Επιπλέον, ο νόμος όριζε ότι, ο Α/ΓΕΕΔ λογοδοτούσε μόνο απέναντι στον πρωθυπουργό¹²¹. Επιπρόσθετα, έχει συμβουλευτικό ρόλο προς το Συμβούλιο των Υπουργών σε θέματα που αφορούν στις εσωτερικές και εξωτερικές απειλές για την ασφάλεια της χώρας. Σημειώνεται ότι, η τελική απόφαση είναι στην αρμοδιότητα του Υπουργικού Συμβουλίου¹²².

Σύμφωνα με το Τουρκικό Σύνταγμα εντός του συστήματος λήψης αποφάσεων επικεφαλής είναι ο πρόεδρος και ιδιαίτερη βαρύτητα έχουν το Συμβούλιο Εθνικής Ασφαλείας και το Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο (ΑΣΣ) με αρμοδιότητες που του ανατέθηκαν από το 1962 που καθόριζαν τις αρχές της εσωτερικής, εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής¹²³.

Σημείο κομβικό στη σχέση των ΤΕΔ και της πολιτικής ήταν το πραξικόπημα της 12 Μαρ 1971 και η νέα τροποποίηση του Συντάγματος, που υλοποιήθηκε, οδήγησε στην

¹¹⁹Άρθρο 111, παράγραφος 3, του Τουρκικού Συντάγματος του 1961, και στο Σπύρος Λίτσας, Η σύγχρονη Τουρκική πραγματικότητα και ο ρόλος του στρατού στις δομές εξουσίας του κράτους: Από τη θεσμική κατοχύρωση στη συνειδησιακή ταύτιση. (Αθήνα: ΕΛΙΑΜΕΠ-Ειδικές Μελέτες, 2007), σ. 21-22.

¹²⁰Levent Unsaldi & Esra Dabagci, Turkey's Professional Soldiers: From Top Dog to Subdued?, (Res Militaris, 2(2), 2012), <http://resmilitaris.net/index.php?ID=1015462>, (έγινε πρόσβαση 10 Ιουν 2021), σ. 11-12.

¹²¹Constitution of the Turkish Republic, [trans. Sadik Balkan, Ahmet Yusal, Kemal Karpaz], (Ankara, 1961), σελ. 30.

¹²²Χρήστος Μηνάγιας, Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας, (Αθήνα: Εκδόσεις Κων. Τουρίκη. 2010), σ. 85-88.

¹²³Θάνος Ντόκος, Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας, (Αθήνα: Κων. Τουρίκης, 2001), σ. 41-44.

επιπρόσθετη διεύρυνση των ζητημάτων που είχαν οι ΕΔ και αφορούσε γενικά, στο δικαίωμα πολιτικού λόγου¹²⁴. Επίσης, η τροποποίηση του άρθ. 140 του Συντάγματος αφαίρεσε τη δυνατότητα του Συμβουλίου του Κράτους για την άσκηση δικαστικού ελέγχου των διοικητικών πράξεων των στελεχών των ενόπλων δυνάμεων η οποία μεταβιβάστηκε στο Ανώτατο Στρατιωτικό Διοικητικό Δικαστήριο¹²⁵.

Η δομή οργάνωσης του ΣΕΑ μεταβάλλεται ξανά το 1983 και οι αρμοδιότητες του είναι πλέον συμβουλευτικές με πεδίο δράσης τον προσδιορισμό, την εξακρίβωση και την εφαρμογή της πολιτικής εθνικής ασφαλείας στο πλαίσιο των όρων «Εθνική Ασφάλεια» και «Πολιτική Εθνικής Ασφαλείας». Το Συμβούλιο συνεδριάζει υπό την προεδρεία του προέδρου της Δημοκρατίας, κατόπιν εκδίδει ανακοίνωση με τις τιθέμενες προτεραιότητες πάνω σε ζητήματα που αφορούν σε δράσεις εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Η σύνθεση του ΣΕΑ φαίνεται στο οργανόγραμμα¹²⁶ του Παραρτήματος «Α».

4.4.1 Το ΣΕΑ και ο ρόλος του Στρατού στην πολιτική και στη λήψη αποφάσεων.

Από την ίδρυση του το Τουρκικό κράτος (1923) αναβάθμισε το ρόλο του στρατού ως προστάτη της χώρας και του έργου των μεταρρυθμίσεων της κυβέρνησης. Η είσοδος των ΕΔ στην πολιτική ζωής της χώρας γίνεται με το πραξικόπημα του 1960, όπου μεταβάλλεται και ο ρόλος του ΣΕΑ μεταφέροντας το κέντρο βάρους από την άμυνα στην εθνική ασφάλεια.

Το 1960 επικρατούσα ατμόσφαιρα ήταν αυτή της αποτυχίας του εκσυγχρονιστικού έργου που οραματίζονταν οι κεμαλιστές και η αδυναμία να προσαρμοστεί η Τουρκική πραγματικότητα τις δυτικές αξίες, με αποτέλεσμα ο διαχειριστής του κεμαλικού οράματος, ο Στρατός, να αναλάβει δράση για την προάσπιση της κεμαλικής ιδεολογίας¹²⁷.

Ο ρόλος του στρατού ενισχύεται με τη στραπωτική επέμβαση της 12ης Μαρτίου 1971, όπου εξασφαλίστηκε η συμμετοχή των Αρχηγών των Γενικών Επιτελείων στο ΣΕΑ. Η ισχυροποίηση του ρόλου συνεχίζεται το 1980 με το 3^ο πραξικόπημα της 12ης Σεπτεμβρίου, όπου το ΣΕΑ κατακτά και τη νομοθετική εξουσία, με συνέπεια την αύξηση

¹²⁴Ugur Burn Yildiz, Civil-Military Relations During the Period of the Justice and Development Party in Turkey, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 3(2), (Izmir: Izmir Universitesi, 2012), σ. 25-26.

¹²⁵Levent Unsaldı & Esra Dabacı, Turkey's Professional Soldiers: From Top Dog to Subdued?, σ. 11-12.

¹²⁶Το ΣΕΑ υποστηρίζεται από Γενική Γραμματεία η οποία περιλαμβάνει στρατιωτικούς καθώς και διπλωμάτες και τεχνοκράτες. Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 85.

¹²⁷Αναγνωστοπούλου, όπ.παρ., σ. 91-92.

στο ΣΕΑ των θέσεων των στρατιωτικών αντί των πολιτικών. Επιπλέον, επέρχεται η στρατικοποίηση του κράτους και η ανάδειξη των ΕΔ σε κανονιστική δύναμη¹²⁸.

Το ΣΕΑ βρίσκεται στην εξουσία και το νέο Σύνταγμα τίθεται σε ισχύ μετά τις εκλογές της 6 Νοεμβρίου 1983. Ο Τουργκούτ Οζάλ, κέρδισε τις εκλογές με Πρόεδρο τον Κενάν Εβρέν. Στη θητεία του στρατηγού Εβρέν, το ΣΕΑ είναι το όργανο που όριζε την πολιτική γραμμή της Κυβέρνησης παρότι ο Τ. Οζάλ προσπάθησε να φιλελευθεροποιήσει το κράτος και να καταφέρει την ανάπτυξη της οικονομίας.

Ακολουθεί η άνοδος του ΑΚΡ, που αναλύεται στην εργασία, όμως ο ρόλος του ΣΕΑ για τη χώρα παραμένει εξίσου σημαντικός. Μετά το πραξικόπημα του 2016, όμως, τα υπουργεία μειώθηκαν στα 16 από τα 26 που υπήρχαν πριν τη εφαρμογή του προεδρικού συστήματος. Συγκροτήθηκαν 9 Συμβούλια, στα οποία ο πρόεδρος Δημοκρατίας, αφενός προεδρεύει σε αυτά, αφετέρου τοποθετεί τα μέλη τους. Επίσης, ο πρόεδρος Δημοκρατίας καθορίζει το μέλος του Συμβουλίου που θα τον αντικαθιστά σε περίπτωση απουσίας του. Αναλυτικότερα, τα εν λόγω Συμβούλια είναι τα ακόλουθα:

- Συμβούλιο Πολιτικών Επιστήμης, Τεχνολογίας και Καινοτομία.
- Συμβούλιο Πολιτικών Εκπαίδευσης και Παιδείας.
- Συμβούλιο Οικονομικής Πολιτικής.
- Συμβούλιο Νομικών Πολιτικών και Δικαιοσύνης.
- Συμβούλιο Πολιτικών Πολιτισμού και Τεχνών.
- Συμβούλιο Πολιτικών Υγείας και Τροφίμων.
- Συμβούλιο Κοινωνικών Πολιτικών.
- Συμβούλιο Πολιτικών Τοπικής Αυτοδιοίκησης.
- Συμβούλιο Ασφάλειας και Εξωτερικής Πολιτικής.

Οι γενικές αρμοδιότητες και τα καθήκοντα των παραπάνω Συμβουλίων αφορούν στην υποβολή προτάσεων σχετικά με τις αποφάσεις που θα λάβει ο πρόεδρος Δημοκρατίας και τις πολιτικές που θα εφαρμοσθούν¹²⁹. Ακολουθώντας, καθορίζονται οι εθνικοί στόχοι (πολιτικοί, κοινωνικοί, πολιτιστικοί, οικονομικοί και στρατιωτικοί), βάσει της σύγκρισης των στοιχείων εθνικής ισχύος της Τουρκίας με την αντίπαλη χώρα και φυσικά αφορούν στη στρατηγική της χώρας. Συντάσσεται το Έγγραφο Πολιτικής Εθνικής Ασφαλείας με την αξιολόγηση του παρελθόντος, της υπάρχουσας κατάστασης και των μελλοντικών εξελίξεων σχετικά με την εσωτερική ασφάλεια της χώρας, την εξωτερική

¹²⁸Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 85-90.

¹²⁹Χρήστος Μηνάγιας, Τουρκία Αναθεωρητισμός και Συγκρούσεις, (Αθήνα : Λειμών, 2019) σ. 112-113.

ασφάλεια αυτής και τις αρχές της αμυντικής πολιτικής. Το έγγραφο της Πολιτικής Εθνικής Ασφαλείας προετοιμάζεται από τη Γενική Γραμματεία του ΣΕΑ¹³⁰.

Επομένως, ο πρόεδρος Δημοκρατίας έχει άμεση αντίληψη όλων των γεγονότων στη χώρα στο εσωτερικό και στο εξωτερικό. Σχηματικά, παρατίθεται το διάγραμμα για το Σύστημα Διαχείρισης Κρίσεων της Τουρκίας, όπως στο Παράρτημα «Α».

Καθίσταται σαφές, ότι είναι κομβική η σημασία του ΣΕΑ στη λήψη αποφάσεων κατά την εξέλιξη των καταστάσεων και οι καταστάσεις, όπου καλείται να διαχειρισθεί το υπόψη σύστημα, και διακρίνεται σε τέσσερεις κατηγορίες¹³¹:

- Καθορισμός των ενδεικτών της εξωτερικής απειλής, αντί της εδαφικής ακεραιότητας, των κυριαρχικών δικαιωμάτων, των εθνικών στόχων και συμφερόντων της χώρας.
- Επεισόδια και καταστάσεις, που αποσκοπούν στην κατάλυση του Συντάγματος και στη διατάραξη της εσωτερικής τάξης και ασφάλειας όπως, βιολογικές - χημικές - πυρηνικές επιθέσεις και τρομοκρατικές ενέργειες, κυβερνοπόλεμος, παράνομες απεργίες και ανταπεργίες, όπως επίσης επεισόδια μεταξύ εθνικοτήτων, θρησκειών και θρησκευτικών δογμάτων.
- Φυσικές καταστροφές, επικίνδυνες επιδημικές ασθένειες και οικονομική κρίση.
- Όταν διαπιστώνεται κλιμάκωση των κινδύνων και απειλών, το Κέντρο Διαχείρισης Κρίσεων μεταπίπτει σε Κέντρο Επιχειρήσεων μόλις επιβληθεί στη χώρα Κατάσταση Εκτάκτου Ανάγκης, στρατιωτικός νόμος, επιστράτευση ή και κατάσταση πολέμου.

4.5 Εξοπλισμοί και εκσυγχρονισμός

Η Τουρκία, όπως έχει αναφερθεί, επικεντρώθηκε στην ανάπτυξη της τοπικής πολεμικής βιομηχανίας, η οποία βασίστηκε, στην υιοθέτηση τεχνογνωσίας από ξένες πηγές και στον επανασχεδιασμό των συστημάτων που την ενδιέφεραν. Στην επίτευξη αυτού του στόχου, ουσιαστική βοήθεια παρείχε η έρευνα από τα τουρκικά πανεπιστήμια, η οποία, ενώ αρχικά ήταν σε χαμηλό επίπεδο και παραμελημένη, με την ώθηση που της έδωσε το στρατιωτικό κατεστημένο, αναβαθμίστηκε σε πρωταρχικό μέλημα της προσπάθειας¹³² (έρευνα και ανάπτυξη-R&D).

¹³⁰ Coles, όπ.παρ., σ. 410-411.

¹³¹ Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 411-412.

¹³² Μούρτος, όπ.παρ., σ. 250-259.

Η έρευνα και ανάπτυξη, υπό το πρίσμα της επίτευξης της εθνικής στρατηγικής, απέβλεπε, από την έναρξή της, στη δημιουργία κατάλληλων εγχώριων οπλικών συστημάτων, προσαρμοσμένα στις μορφολογικές ιδιομορφίες της χώρας. Επιπλέον, η είσοδος στην εποχή της τεχνολογίας και επιστήμης αποτέλεσε μια φιλοδοξία, η οποία αποδείχτηκε σε μεγάλο βαθμό ότι απέδωσε καρπούς. Η Τουρκία άρχισε μια «παραγωγή» από τεχνικούς επιστήμονες και ερευνητές, με προσανατολισμό την πολεμική βιομηχανία της χώρας, κάτι το οποίο είναι εμφανές και σήμερα, όπου παρά τα προβλήματα έχει σημαντικά αποτελέσματα¹³³.

Ως αποτέλεσμα της μεταψυχροπολεμικής εποχής, που θα ακολουθήσει, θα αναφερθεί η τουρκο-ισραηλινή συμμαχία, όπου το στρατιωτικό μέρος αυτής σηματοδοτείται από τη μυστική επίσκεψη ισραηλινής αντιπροσωπείας με επικεφαλής τον γενικό διευθυντή του ΥΠΑΜ, Δαβίδ Ίβρη (David Ivry), το 1993. Οι ΤΕΔ ήταν υποστηρικτές της υπόψη στρατηγικής προσέγγισης, όμως το πολιτικό και διπλωματικό περιβάλλον της χώρας ήταν επιφυλακτικό για οικονομικούς και πολιτικούς λόγους. Παράλληλα, με τις στρατιωτικές συνεργασίες και την αναπτυξιακή πορεία που ακολουθήθηκε, δρομολογήθηκαν εκτεταμένου επιπέδου και θεαματικού όγκου εμπορικές συναλλαγές προς όλες τις κατευθύνσεις (Ασία και Αφρική), οι οποίες έχουν αποβεί με το πέρασμα του χρόνου, ευνοϊκές για την Τουρκία¹³⁴.

Κεφάλαιο πέμπτο: Η Τουρκία μετά τον Ψυχρό πόλεμο – Η εποχή Erdogan

5.1 Η αναθεώρηση του περιφερειακού ρόλου της Τουρκίας μετά την κατάρρευση του κομμουνισμού

Με το πέρας της αντιπαράθεσης του δίπολου του Ψυχρού Πολέμου και η διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας (1991), μεταβλήθηκαν τα δεδομένα ασφάλειας στην Ευρώπη και στον κόσμο. Αποτέλεσμα αυτού, ήταν η μείωση των στρατιωτικών δαπανών και το κλίμα που επικράτησε με την εξαφάνιση της σοβιετικής απειλής οδήγησε τα κράτη μέλη του ΝΑΤΟ σε μειώσεις προσωπικού, δαπανών και εξοπλισμών των στρατών, πλην της Ελλάδας και της Τουρκίας¹³⁵.

Η Τουρκία μεταβάλλει το στατικό γεωστρατηγικό της ρόλο σε πιο ενεργητικό, όπου από την πολιτική Οζάλ, η ιδεολογική μετατροπή της εξωτερικής πολιτικής στηρίζεται πλέον σε ερείσματα πολιτισμικά, ιστορικά και γεωγραφικά. Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου προσέδωσε στην Τουρκία ένα πρόσωπο «αρωγού», ο οποίος υποστήριζε

¹³³Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 202-204.

¹³⁴Φραγκούλης, όπ.παρ., σ. 506-508.

¹³⁵Μούρτος, όπ.παρ., σ. 223-224.

τις δυνάμεις που ενήργησαν στον Πόλεμο του Κόλπου, διότι διέθεσε βάσεις για αεροπορικές επιχειρήσεις, μια επιτυχία της στρατηγικής της, που οδήγησε στην επίσκεψη του προέδρου των ΗΠΑ Μπους, και στην υπόσχεση για παροχή επιπλέον βοήθειας¹³⁶. Αυτό έγινε ορατό στο μέλλον, όπου έλαβε χώρα η χρηματοδότηση για το ξεκίνημα της τουρκικής βιομηχανικής βάσης αεροσκαφών, ξεκίνησε η προμήθεια οπλικών συστημάτων, έγινε κτήμα από τις ΕΔ και άλλους φορείς, η τεχνογνωσία για την επιτυχημένη λειτουργία τηλεπικοινωνιακού δορυφόρου (1994), ενισχύθηκε η στρατιωτική συνεργασία με το Ισραήλ (1996) και έγινε αποδεκτή η πρόταση της Τουρκίας για την υλοποίηση του αγωγού πετρελαίου Μπακού – Τσεϊχάν¹³⁷. Οι εξελίξεις αυτές σηματοδότησαν την απόσυρση από την ψυχροπολεμική παθητικότητα και ταυτόχρονα αναπτύχθηκαν σχέσεις με τα νεότευκτα κράτη της Κ. Ασίας και του Καυκάσου, με αποτέλεσμα την ανάδειξη της Τουρκίας σε βασικό περιφερειακό παράγοντα στα υπόψη υποσυστήματα.

Η Τουρκία υπολογίζονταν ως μια σημαντική αγορά, κυρίως στον στρατιωτικό και εξοπλιστικό τομέα, για τις ΗΠΑ, σε ότι αφορά στα δάνεια, αλλά και στις προμήθειες σε αγροτικά προϊόντα και πρώτες ύλες. Παρόλα αυτά, υπήρχαν προστριβές μεταξύ ΗΠΑ και Τουρκίας, όπου επί προεδρίας Κλίντον δε συνεργάστηκαν με την Τουρκία στο θέμα των Κούρδων του Β. Ιράκ και η στρατιωτική υποστήριξη κατά το 1994-1997 ήταν προβληματική¹³⁸.

Η εποχή του ισλαμιστή ηγέτη Ερμπακάν (Necmettin Erbakan) δημιούργησε το κατάλληλο κλίμα σύσφιξης σχέσεων με το Ιράν και το μουσουλμανικό περιβάλλον, δημιουργώντας μια ανησυχία στις ΗΠΑ για μια ενδεχόμενη εξάπλωση του ισλαμικού φονταμενταλισμού και της τρομοκρατίας. Παράλληλα, η επίσκεψη του στη Λιβύη (εποχής Μουαμάρ Καντάφι), ήταν αρκετά προκλητική, καθόσον η Λιβύη βρισκόταν υπό την πίεση διεθνών οικονομικών κυρώσεων. Εσωτερικά, ο Στρατός έβλεπε τις υπόψη δράσεις με επιφυλακτικότητα, δεν ήταν πάντα ο προστάτης του κοσμικού κράτους και είχε προωθήσει το Ισλάμ με σκοπό την ανατροπή της Αριστεράς. Ουσιαστικά, οι ηγεσίες των ΤΕΔ, δε δεχόταν μια ισλαμική κυβέρνηση να θέτει υπό αμφισβήτηση τους δεσμούς Τουρκίας και ΗΠΑ¹³⁹. Η πτώση της κυβέρνησης Ερμπακάν (1997) δημιούργησε θετικό κλίμα στις δυτικοευρωπαϊκές κυβερνήσεις και ειδικότερα στις ΕΔ. Όμως, η ανερχόμενη ανάπτυξη και

¹³⁶ Alan Makovsky, Τουρκία. Τα Κομβικά Κράτη και η Εξωτερική Πολιτική των ΗΠΑ, επιμ. Chase R, Hill E., Kennedy P., [μετάφραση: Ηλίας Πεταλάς], (Αθήνα: Παπαζήσης, 2001), σ. 167-177.

¹³⁷ Εκάβη Αθανασοπούλου, Τουρκία-Ηνωμένες Πολιτείες μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου: Σχέσεις-Προοπτικές, στο «Η σύγχρονη Τουρκία: Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική», επιμ. Βερέμης Θ. και Ντόκος Θ.Π., (Αθήνα: Παπαζήσης, 2001), σ. 380-382.

¹³⁸ Yildiz, ό.π.παρ., σ. 382-386.

¹³⁹ Χαλίλ Καραβέλι, Τουρκία: Μοντέλο Αυταρχικού Κράτους, Από τον Ατατούρκ στον Ερντογάν, [μετάφραση: Εύη Μπαξεβάνη], (Αθήνα: Brainfood εκδοτική, 2019), σ. 234-236.

προσφυγή στην προβολή σκληρής ισχύος ήταν μακριά από τη μετασχηματιζόμενη, εκείνης της εποχής, ευρωπαϊκής νοοτροπίας ασφάλειας¹⁴⁰.

Η Τουρκία από το τέλος του Ψυχρού Πολέμου κινείται στη δημιουργία ισχυρών μεταβλητών ισχύος, όπως οι ΕΔ, η οικονομική δυναμική και η ισχυροποίηση της διπλωματίας για την άσκηση μιας επιτυχημένης εξωτερικής πολιτικής στο πλαίσιο του οράματος του ισχυρού κράτους με το ευρύ στρατηγικό βάθος. Αναγκαία προϋπόθεση είναι η ισορροπία ανάμεσα στο δημοκρατικό πολίτευμα και την ασφάλεια στο εσωτερικό, καθώς και η «Πολιτική μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες, κάτι το οποίο δεν είναι πάντα δυνατό ή εφικτό. Στόχος της είναι, να φτάσει να διαδραματίζει παγκόσμιο στρατηγικό ρόλο, αρχικά στο εγγύς γεωπολιτικό περιβάλλον και κατ' επέκταση στο ευρύτερο περιβάλλον επηρεάζοντας τις διμερείς, αλλά και τις περιφερειακές της σχέσεις. Άλλωστε, η Τουρκία δεν παύει, όπως συνηθίζει, να βρίσκεται σε εντάσεις με τους γείτονες της (Ελλάδα, Συρία κ.α), όπως *«προπονείται ο παλαιστής βαρέων βαρών που αντιμετωπίζει κατηγορίες μεσαίων βαρών»*¹⁴¹.

Στο πλαίσιο της παραπάνω ανάπτυξης της νέας στρατηγικής της Τουρκίας, οι ΤΕΔ μετεξελίχθηκαν στους μεγαλύτερους υποστηρικτές του Νατοϊκού δόγματος, όπου στηρίζεται σε μικρές, ευέλικτες και ταχυσκίνητες δυνάμεις που κινούνται με συστήματα και μέσα υψηλής τεχνολογίας. Με γνώμονα αυτή την πρακτική, η στρατιωτική βιομηχανία και εκπαίδευση, είναι στην πρώτη θέση, εδώ και χρόνια, της αναπτυξιακής στοχοθεσίας του κράτους¹⁴². Κατ' αυτό τον τρόπο συνεχίζεται, παραδοσιακά, να ενισχύεται ο ρόλος του στρατιωτικού τομέα στο εσωτερικό της χώρας.

5.2 Σχολές στρατηγικής σκέψης

Οι τάσεις και οι κοσμοαντιλήψεις που έχουν επικρατήσει στην Τουρκία στην μακρά ιστορική διαδρομή της έχουν διαμορφώσει ανάλογα τον τρόπο σκέψης και αντίδρασης σε εσωτερικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο συμπεριφοράς στο ευρύτερο περιβάλλον της. Αρχικά, η κοσμοαντίληψη του Οθωμανισμού παρουσιάζεται ως μία θεωρία αντίδρασης στις περιστάσεις που διαμόρφωσε η Γαλλική Επανάσταση και στα εθνικιστικά κινήματα του 19ου αιώνα διαμέσου κοινωνικών μεταβολών και μεταρρυθμίσεων (Τανζιμάτων). Η υπόψη θεώρηση λειτουργούσε στο εσωτερικό ως ενωτικός παράγοντας του κράτους και στο εξωτερικό ακολουθούσε μια πολιτική νέων αξιών και της νέας τάξης πραγμάτων, σύμφωνα με τις διεθνείς περιστάσεις. Ο Νέο-οθωμανισμός που

¹⁴⁰ Αθανασοπούλου, ό.π.παρ., σ. 387-388.

¹⁴¹ Νταβούτογλου, ό.π.παρ., σ. 192-193, 235.

¹⁴² Μούρτος, ό.π.παρ., σ. 232-233.

εμφανίστηκε στη συνέχεια προσπάθησε να αναπτύξει τη νέα πολιτική ταυτότητα και κουλτούρα, υπολογίζοντας τα εθνικιστικά κινήματα ως απειλή για την ενότητα του κράτους. Προσπάθησε να συνδυάσει τις δυτικές αρχές με τις παραδοσιακές αξίες, ειδικά στην περίοδο του Ψυχρού Πολέμου. Οι ενέργειες ένταξης στο σύστημα της Ευρώπης που χαρακτήριζε όλες τις μεταβολές που επέφερε η περίοδος του Τανζιμάτ, έρχονται να αντικατασταθούν μεταψυχροπολεμικά από τις προσπάθειες ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση¹⁴³. Άλλωστε, ανέκαθεν ο προσανατολισμός της χώρας, όπως έχει αναφερθεί, αλλά και η βιωσιμότητα της, εξαρτάται από τη Δύση.

Ρεαλιστικά και σε πρακτικό επίπεδο ο Νέο-οθωμανισμός στηρίχθηκε στο «στρατηγικό βάθος», όπου η Τουρκία και το εγγύς περιβάλλον της κατέχει κεντρική θέση (κυρίαρχο κράτος) και σύμφωνα με αυτή τη θεώρηση καθίσταται δυνητικά η κυρίαρχη δύναμη σε επίπεδο παγκόσμιας ασφάλειας. Έκτοτε αναπτύχθηκε ένας σχεδιασμός μιας εξωτερικής πολιτικής ως ενός ευρέος γεωπολιτικού πλαισίου δράσης. Σύμφωνα με τη θεώρηση του στρατηγικού βάθους, η Τουρκία γεννημένη στη βάση της ιστορικής και γεωπολιτικής κληρονομιάς της Οθωμανικής αυτοκρατορίας είναι αδιανόητο να σχεδιάζει την άμυνα και τις δράσεις της περιοριζόμενη στο πλαίσιο των συνόρων που κατέχει¹⁴⁴.

Ο Αχμέτ Νταβούτογλου εισήγαγε στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας τις έννοιες του «στρατηγικού βάθους», των «μηδενικών προβλημάτων με τους γείτονες» και του «μέγιστου οφέλους από αυτούς», της «προληπτικής διπλωματίας», της «μετριοπαθούς ισχύος» και της «εξασφάλισης των ισορροπιών της ασφάλειας και ανεξαρτησίας», αλλά και τη στρατηγική συνεργασία με ομοεθνείς συγγενικές χώρες ώστε να εδραιωθεί η εικόνα του «Μεγάλου Αδελφού» (Τουρκία) σε Βαλκάνια, Καύκασο, Κ. Ασία και Μ. Ανατολή¹⁴⁵. Πέραν της επιρροής στην τουρκική εξωτερική πολιτική που είχε η θεώρηση Νταβούτογλου, αναφέρει ότι υφίστανται και αδυναμίες, καθόσον δεν πραγματοποιήθηκε ορθά η σύνθεση των στρατηγικών και τακτικών επιτευγμάτων της υπόψη πολιτικής. Αποτέλεσμα των παραπάνω ήταν να καθυστερήσει η πρόοδος της χώρας, η Τουρκία να αντιμετωπίζει προβλήματα εσωτερικής συνοχής, χωρίς να έχει μια στρατηγική θεωρία που να είναι προσαρμοζόμενη στις μεταβαλλόμενες συνθήκες¹⁴⁶.

Η Τουρκία προσαρμόζει την πολιτική σύμφωνα με την περιοχή που προσεγγίζει, στα Βαλκάνια παρουσιάζει την οθωμανική κληρονομιά ως παράγοντα ενότητας της περιοχής, σε αντίθεση με τις διαφορές που γέννησε ο εθνικισμός. Οι μουσουλμανικές

¹⁴³Νταβούτογλου, όπ.παρ., σ. 146-148.

¹⁴⁴Ibid, σ. 100-104.

¹⁴⁵Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 38-39.

¹⁴⁶Νταβούτογλου, όπ.παρ., σ. 92-93

μειονότητες, ως συμμαχικοί πληθυσμοί εργαλειοποιούνται και χρησιμεύουν ως μοχλοί πίεσης στο εσωτερικό των γειτονικών κρατών. Βλέπει την αναβίωση του Ισλάμ ως ευκαιρία και ως αντίδραση στην Ευρωπαϊκή μεταψυχροπολεμική «αποικιοκρατία». Η Τουρκία εμφανίζεται ως υπέρμαχος της εναλλακτικής ισλαμικής κοσμοθεωρίας, χωρίς τη φονταμενταλιστική προσέγγιση μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της σύγκρουσης των πολιτισμών, διότι το οικουμενικό Ισλάμ έχει πάνω από ένα δισεκατομμύριο πιστούς. Η Τουρκία συνδυάζει την ισλαμική της ταυτότητα με την ιδιότητα ενός κράτους προσηλωμένου στη Δύση, αλλά η πολιτική αυτή φαίνεται να έχει εξασθενήσει τα τελευταία χρόνια, θέτοντας σε αμφισβόλια τη δημοκρατικότητα του πολιτεύματος. Ο Νταβούτογλου παρομοιάζει την Τουρκία ως «τοξοβόλο», όπου όσο μακρύτερα τεντώνει το τόξο στην πλευρά της Ασίας, τόσο μακρύτερα θα στέλνει το βέλος στην Ευρώπη, διότι εάν η Τουρκία δεν έχει σταθερή πολιτική στην Ασία, τότε οι δράσεις της στην Ευρώπη θα είναι περιορισμένες¹⁴⁷. Ο Νέο-οθωμανισμός του Erdogan και Νταβούτογλου, με τον Πανισλαμισμό του 1870, παρουσιάζουν καίρια σημεία ταύτισης, όπου εμφανέστερο είναι το Ισλάμ που χρησιμεύει για την αναστήλωση του κύρους σε ένα δυσμενές ευρωπαϊκό περιβάλλον, με την παράλληλη προβολή της νέας ρητορικής της «Γαλάζιας Πατρίδας»¹⁴⁸ (Mavi Natan).

5.3 Η παρακμή του Κεμαλισμού

Η άνοδος του πολιτικού Ισλάμ στην Τουρκία αμφισβήτησε τις αρχές της εκκοσμίκευσης της κεμαλικής θεωρίας και ιδεολογίας. Υπό τις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν τα τελευταία χρόνια σε διεθνές επίπεδο, αλλά και στο εσωτερικό της Τουρκίας, οι καταστάσεις ευνόησαν την άνοδο του πολιτικού Ισλάμ και η πίστη στην εκκοσμίκευση και στον περιορισμό της θρησκείας με ταυτόχρονη αντικατάσταση της από το εθνικό φρόνημα, δε συνέβαλε στην πρόοδο της χώρας και προκαλεί έτσι, προβλήματα στο πολιτικό σύστημα. Η αμφισβήτηση της εκκοσμίκευσης και η άνοδος του πολιτικού Ισλάμ συνέβαλαν στην κρίση του έθνους-κράτους, του κράτους-πρόνοιας, στην αποδυνάμωση της διάκρισης δεξιάς - αριστεράς και στην απόδοση βαρύτητας στην πολιτική ταυτότητα. Η νεοφιλελεύθερη πολιτική που αναπτύχθηκε στη δεκαετία του 1980 γέννησε μια νέα επιχειρηματική τάξη και παράλληλα πολλούς φτωχούς εσωτερικούς μετανάστες. Παρουσιάστηκε στην κοινωνία η τουρκοϊσλαμική σύνθεση και η θρησκευτική πολιτική (δεκαετία 1980) μαζί με την άνοδο του ισλαμικού κόμματος και τη

¹⁴⁷Ziya Onis & Suhanaz Yilmaz, Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey During the AKP Era, (London: Routledge Turkish Studies, 2009) σ. 41-52.

¹⁴⁸Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 294-295.

συνεχή επιρροή των αδελφοτήτων, όπου άλλαξαν την κοινωνία και μείωσαν την αρχή της εκκοσμίκευσης¹⁴⁹.

Η ύπαρξη του κοσμικού κεμαλισμού, αμφισβητείται έντονα και προκαλεί προβλήματα στο τουρκικό πολιτικό σύστημα, όπως η ενίσχυση του ρόλου των στρατιωτικών, όπου φάνηκε η ανάδειξη του ισλαμισμού ως αντίπαλος των στρατιωτικών. Επίσης, ο περιορισμός και έλεγχος της θρησκείας στο πλαίσιο της αρχής της εκκοσμίκευσης οδηγεί στην καταπίεση της θρησκευτικής έκφρασης. Επιπρόσθετα, επήλθε ο περιορισμός της αντιπολίτευσης και τελικά είχε ως απορρέουσα συνέπεια την απαξίωση του κομματικού συστήματος. Η υπόψη απαξίωση επήλθε σε συνδυασμό με τα υφιστάμενα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα¹⁵⁰.

5.4 Άνοδος του AKP και ο Μουσουλμανισμός - ιδεολογία - κοινωνικές αλλαγές

Οι εκλογές του Νοεμβρίου 2002 αναδεικνύουν νικητή το νέο κόμμα AKP¹⁵¹ που ιδρύθηκε 14 μήνες πριν, μετά τη διάσπαση του ισλαμιστικού Κόμματος Ευημερίας. Από το 2003 έως 2007 το AKP πέτυχε σε μεγάλο βαθμό την εδραίωσή του, ως δύναμη εκδημοκρατισμού και εκπροσώπου των ομάδων του πληθυσμού που είχαν περιθωριοποιηθεί και είχαν υποφέρει από την κεμαλική αυταρχικότητα. Διασφάλισε την εσωτερική και διεθνή στήριξη, λόγω της πορείας προς την ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση και πέτυχε να υπερισχύσει έναντι του στρατιωτικού κατεστημένου με θεσμικές μεταρρυθμίσεις και να περιορίσει την πολιτική επιρροή του στρατού. Επιπρόσθετα, κατάφερε να ασκεί επιρροή σε όλα κοινωνικά στρώματα που θεωρούσαν την ΕΕ ως λύση για τα προβλήματα του τουρκικού συστήματος. Από το 2003, με εργαλείο τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Ευρώπη, αποστρατιωτικοποίησε τους πολιτικούς θεσμούς, και πρόβαλε τη φιλελευθεροποίηση του συστήματος, παρά το γεγονός ότι ταυτιζόταν με τη συντηρητική μουσουλμανική παράδοση. Ο Στρατός διατηρούσε την ιδεολογία και τα προνόμιά του, παρά το γεγονός ότι οι ισλαμιστές στόχευαν σε έναν κοινοβουλευτισμό ελεύθερο από τη στρατιωτική κηδεμονία¹⁵². Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι, το 2003 άλλαξε η σύνθεση του ΣΕΑ και ο ρόλος του υποβαθμίστηκε, θυμίζοντας μια δυτική

¹⁴⁹ Ayata Sencer, Η πολιτικοποίηση του Ισλάμ στην Τουρκία, Επιμέλεια: Κων/νος Γεώργιας & Γεράσιμος Καραμπελιάς, (Middle East Journal a.50, 1996), σ. 102-109, 208.

¹⁵⁰ Lowry Heath, The Nature Of The Early Ottoman State, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2004), σ. 46-48.

¹⁵¹ Adalet ve Kalkinima Partisi = Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης

¹⁵² Θάνος Βερέμης, Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2005), σ. 167-178

δημοκρατία¹⁵³. Το 2007, η στρατιωτική ηγεσία δεν μπόρεσε να εμποδίσει την εκλογή και υπερίσχυση στη συνέχεια του ΑΚΡ έναντι του στρατού και της επιρροής του¹⁵⁴.

Το 2010 η Τουρκία απομακρύνεται από την ευρωπαϊκή πορεία και παρατηρείται στο εσωτερικό επίπεδο μια στροφή του ΑΚΡ στον αυταρχισμό, ο οποίος, επιβεβαιώθηκε με την τροποποίηση του Συντάγματος (2010), όπου παραγκωνίστηκαν οι στρατηγοί από το πολιτικό προσκήνιο. Η αντιπολίτευση προβάλλει ταυτόχρονα, την ύπαρξη απειλής για το μέλλον της διάκρισης των εξουσιών και της εξάρτησης της τουρκικής δικαιοσύνης. Το 2012 ο Erdogan με δηλώσεις του υπονοεί ότι, η διάκριση των εξουσιών είναι εμπόδιο για το κυβερνητικό έργο¹⁵⁵.

Η πολιτική ηγεμονία του ΑΚΡ στηρίζεται στον εκλογικό απολυταρχισμό, κατά τον οποίο οι κοινωνίες είναι δέσμιες της «κούρσας» επίτευξης της καπιταλιστικής ανάπτυξης του δυτικού κόσμου. Είναι πολιτικό σύστημα που χρησιμοποιεί το στοιχείο της εκλογικής διαδικασίας, ενώ διαφέρει σε πολλά σημεία από αυτή. Στα συγκεκριμένα καθεστώτα η εκλογική διαδικασία, χωρίς αντιδημοκρατικές παρεμβάσεις, λειτουργεί ως μέσο νομιμοποίησης, με σκοπό τη διαιώνιση της πολιτικής ηγεμονίας. Η διαφορά αυτού του εκλογικού συστήματος είναι μετά το τέλος της εκλογικής διαδικασίας, όπου ο νικητής ως διαχειριστής της εξουσίας δεν ελέγχεται από την κοινωνία και τους λοιπούς δημοκρατικούς φορείς. Είναι αυτονόητο ότι δεν υφίσταται η αναγνώριση τυχόν ενστάσεων της αντιπολίτευσης ή ελέγχων από μέρους των ανεξάρτητων θεσμών (δικαιοσύνης ή ελεγκτικών αρχών)¹⁵⁶.

Ο Erdogan στην ανοδική του πολιτική πορεία στηρίχθηκε από τον Fethullah Gulen, πνευματικό ηγέτη του κινήματος Χιζμέτ (Hizmet – Εξυπηρέτηση), το οποίο προωθεί ένα ανεκτικό Ισλάμ. Το κίνημα λειτουργεί ιδιωτικά σχολεία στην Τουρκία, τις ΗΠΑ και περίπου 150 άλλες χώρες, καθώς και σειρά από επιχειρήσεις, ΜΜΕ, πολιτιστικά κέντρα και δεξαμενές σκέψης. Οι οπαδοί του, είχαν ηγετικές θέσεις στις ΤΕΔ, στην αστυνομία, στο δικαστικό σώμα και δημόσια διοίκηση. Το ρήγμα στις σχέσεις του κινήματος με την κυβέρνηση ΑΚΡ επέφεραν την ανακατανομή των ρόλων και εξουσιών στη διακυβέρνηση και στο μέλλον των του ΑΚΡ με το βαθύ κράτος της Τουρκία, αλλά και σε επίπεδο

¹⁵³Ινσέλ & Μπαϊράμογλου, όπ.παρ., σ. 51-52.

¹⁵⁴Το ΑΚΡ συγκέντρωσε το 46,5% και το CHP το 21%. Ως αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία μιας κρίσης που όμως ξεπεράστηκε, αλλά φανερώθηκε η πόλωση της τουρκικής κοινωνίας και η ύπαρξη ενός εθνοτικο-θηρσκευτικού και πολιτισμικού ρήγματος σε ότι αφορά στον τρόπο ζωής. Αχμέτ Ινσέλ, Η νέα Τουρκία του Ερντογάν – Από το δημοκρατικό όνειρο στην αυταρχική εκτροπή, (Αθήνα: Διάμετρος, 2017), σ. 142-147.

¹⁵⁵Νίκος Στέλγιας, Η Ανελεύθερη Τουρκική Δημοκρατία, (Αθήνα: Παπαζήση, 2017), σ. 86-87.

¹⁵⁶Ινσέλ, όπ.παρ., σ. 29-30.

λειτουργίας της εξωτερικής πολιτικής¹⁵⁷. Το 2013 ξεκίνησε το τέλος της συνεργασίας μεταξύ κινήματος Gulen και κυβέρνησης, όπου διακόπηκε η λειτουργία των ιδιωτικών φροντιστηρίων του κινήματος. Η κυβέρνηση κινήθηκε κατά της παραπαιδείας, αλλά στόχευε στην αποδυνάμωση του ρόλου του κινήματος στον τομέα της εκπαίδευσης¹⁵⁸, αρχικά, και σταδιακά στην επιρροή που ασκούσε στις ΕΔ της χώρας.

Είναι γεγονός ότι, οι ΕΔ πλέον υποχωρούν από το πολιτικό σκηνικό της χώρας (περίοδος 2009-2013), παρόλα αυτά όμως, ο Στρατός και οι παραστρατιωτικές οργανώσεις διαδραμάτιζαν ακόμα σημαντικό ρόλο σε αρκετά πεδία της Τουρκικής Δημοκρατίας. Τον Ιούλιο του 2013 σε συνδυασμό με την κοινωνική αναταραχή, η κυβέρνηση τροποποιεί το καταστατικό των ΕΔ με ψήφιση άρθρου στη Βουλή, το οποίο επαναπροσδιορίζει το ρόλο τους, ως προστάτη της δημοκρατίας και εγγυητή του κοσμικού κράτους, με σκοπό να αποφύγει καταστάσεις πραξικοπηματικής φύσεως όπως στο παρελθόν. Ουσιαστικά πέτυχε μία «νίκη» έναντι των ΕΔ¹⁵⁹.

Η πρακτική πολιτική του ΑΚΡ τροποποιούνταν ανάλογα με την εξέλιξη των καταστάσεων και στη συγκεκριμένη περίπτωση αναφέρεται η αθώωση των εμπλεκομένων στις υποθέσεις «Βαριά» (BALYOZ) και «Εργκένεκον» (ERGENEKON)¹⁶⁰, όπου το Μάρτιο 2014, ο Erdogan μπροστά σε ενδεχόμενη εκδήλωση στασιαστικού κινήματος, συμμάχησε με τη διοίκηση των ΕΔ. Μεθόδευσε διά της δικαστικής οδού, την αποφυλάκιση των στρατιωτικών που είχαν καταδικασθεί λόγω εμπλοκής τους υπόψη υποθέσεις¹⁶¹.

Είναι απαραίτητο να αναφερθεί επίσης ότι, η κοινωνική διαμόρφωση και ο ιδεολογικός προσανατολισμός της διακυβέρνησης του ΑΚΡ στη «νέα Τουρκία» επενδύει στη συνεχόμενη προβολή των παραδόσεων σε δημόσιους χώρους με τη χρήση οθωμανικών συμβόλων, πραγματοποίηση εκδηλώσεων και προβολή των εθίμων παραπέμποντας έτσι, σε μία μετακεμαλική τάξη πραγμάτων με πυλώνα το προκεμαλικό παρελθόν. Επίσης, επικεντρώνεται στην επιδίωξη μίας συντηρητικής κοινωνίας με

¹⁵⁷ Ibid, σ. 129-131.

¹⁵⁸ Στέλγιας, όπ.παρ., σ. 132-136.

¹⁵⁹ ΣΚΑΙ, Τουρκία: Νίκη Ερντογάν κατά του στρατού, επαναπροσδιορίστηκε ο ρόλος των ΕΔ, 14.07.13, <https://www.skai.gr/news/world/tourkia-niki-erntogan-kata-tou-stratou-epanaprosdioristike-o-rolos-t>, (έγινε πρόσβαση στις 21 Οκτ. 21).

¹⁶⁰ Όπως στο Παράρτημα «Γ».

¹⁶¹ Αλέξανδρος Κούτσης, Η απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία: το κόστος αποτυχημένων ενεργειών για τη Δύση υπό το φως των εξελίξεων στη Μ. Ανατολή, τεύχος 117, (Ιουλ – Σεπ 16), Σύνδεσμος Επιτελών Εθνικής Αμυνας, Περιοδικό Εθνικές Επάλξεις, (Αθήνα: Εθνικές Επάλξεις Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού, 2016)., σ. 50-51 και στο Φραγκούλης, όπ.παρ., σ. 454-455.

νεοφιλελεύθερες οικονομικές ωσμώσεις και υπερσυγκέντρωση των εκτελεστικών εξουσιών¹⁶².

5.5 Οι Ένοπλες Δυνάμεις ως ρυθμιστής της εξωτερικής και διεθνούς πολιτικής

Η ειδική θέση του Στρατού ως θεσμός στο κρατικό σύστημα, όπως έχει αναφερθεί, από την ιστορική πορεία της Τουρκίας, ήταν ρυθμιστικός παράγοντα της εξωτερικής πολιτικής. Παρά τις επιθυμίες των ισλαμιστών να μειώσουν το ρόλο των ΕΔ στα πολιτικά δρώμενα της χώρας αυτό δεν έχει πλήρως επιτευχθεί. Το ΑΚΡ επιθυμούσε από τη πρώτη στιγμή να προσαρμόσει το ρόλο του Στρατού ανάλογα με τις πολιτικές εξελίξεις της χώρας και παρόλο που πλειοψηφεί στην Εθνοσυνέλευση δε φάνηκε από την αρχή ότι μειώνει την πολιτική επιρροή αυτού¹⁶³. Οι υπόψη πολιτικές δυνάμεις στοχεύουν στην υποβάθμιση του ρόλου των ΕΔ και στην παράλληλη αύξηση της επιρροής τους.

Με τις μεταβαλλόμενες παγκόσμιες ανακατατάξεις της δεκαετίας του 1990 και του 2000, πολλά χαρακτηριστικά της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής αμφισβητήθηκαν. Τελικά, όταν η Τουρκία ήρθε αντιμέτωπη με τις ταραχές στην ευρύτερη περιοχή της εξαιτίας των τρομοκρατικών επιθέσεων του Σεπτεμβρίου 2001 και τις αραβικές εξεγέρσεις, έπρεπε να τροποποιήσει την πολιτική της και τη στάση της σύμφωνα με τις συνθήκες που επικρατούσαν, ειδικά στη Μέση Ανατολή. Ως αποτέλεσμα, ήταν η Τουρκία να επικεντρωθεί εκτός από την Κεντρική Ασία και τον Καύκασο (δεκαετία του 1990), στα Βαλκάνια και τη Μαύρη Θάλασσα (τη δεκαετία του 2000) και τελικά να εστιάσει στη Μέση Ανατολή κατά τη διάρκεια τη δεκαετία του 2010. Υπήρχαν και τα δύο θέματα ασφάλειας και στρατηγικής που οδήγησαν σε αυτές τις ιδεολογικές και πολιτικές επιλογές. Μια αυξανόμενη πίεση των απειλών που προέρχονταν από τις επεμβάσεις των ΗΠΑ και της δράσης του PKK (Εργατικό Κόμμα του Κουρδιστάν - Partiya Karkerên Kurdistanê), παράλληλα με τις διάφορες ιδεολογικές προτιμήσεις και πολιτισμικές συμπάθειες σε συνδυασμό με το χάσμα Ανατολής – Δύσης, οδήγησε στο γεγονός ότι, η Τουρκία έγινε μάρτυρας της αυξανόμενης επιρροής των πρώην μη προνομιούχων τάξεων από την Ανατολία τη δεκαετία του 1990 και του 2000. Στις διεθνείς σχέσεις, αυτές οι τάξεις υποστήριζαν την Τουρκία σε «ανοίγματα σε νέες περιοχές» και νέες πρωτοβουλίες πολιτικής, όπως η κατάργηση των θεωρήσεων visa, η δημιουργία ζωνών ελεύθερου εμπορίου, η συνεργασία υψηλού επιπέδου συμβούλια, οι κοινές συνεδριάσεις του υπουργικού συμβουλίου και τα εκτεταμένα πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά ανοίγματα

¹⁶² Ζήνωνας Τζιάρρας & Νίκος Μούδουρος, Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο. Ιδεολογικές Όψεις Εξωτερικής Πολιτικής, (Αθήνα: Τουρίκη, 2016), σ. 188-189.

¹⁶³ Ibid, σ. 25-27.

στην περιοχή. Οι προτεραιότητες της Τουρκίας αυτή τη στιγμή περιλάμβαναν, τη βελτίωση της εικόνας της χώρας σε παγκόσμιο επίπεδο, την επίλυση στα μακροχρόνια διεθνή προβλήματα, όπως της Κύπρου, παίζοντας ρόλο διαμεσολαβητή σε διάφορες διαμάχες, και την προσπάθεια να προσφέρει λύση στην περιοχή επιρροής της, μέσω της άσκησης ήπιας δύναμης (soft power). Έτσι, η Τουρκία εμπλέκεται σε συγκρούσεις στη γειτονιά της ως διαμεσολαβητής ή ως παίκτης¹⁶⁴.

Ένα από τα πιο ευρέως εργαλεία της Τουρκίας σε αυτούς τους νέους τομείς της σύνδεση είναι η αυξανόμενη ανθρωπιστική βοήθεια και σχετικές πολιτικές. Ταυτόχρονα, η τρέχουσα γραμμή πολιτικής προσπαθεί να διατηρήσει τις παραδοσιακές συνεργασίες της Τουρκίας με την ΗΠΑ και το NATO, υπό αυξανόμενες πιέσεις λόγω των σχέσεων με άλλους εταίρους όπως η Ρωσία. Η σύνδεση της Τουρκίας με την ΕΕ είναι κυρίως αδρανής εδώ και χρόνια και δε φαίνεται να υπάρχει τρόπος βελτίωσης στο εγγύς μέλλον. Ενδεχομένως διαφαίνεται ότι, η Τουρκία αντιμετωπίζει αυξανόμενες προκλήσεις σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, οι οποίες πιθανότατα να οδηγήσουν στην εμφάνιση ενός νέου δόγματος εξωτερικής πολιτικής¹⁶⁵.

Η διεθνής πορεία της Τουρκίας και οι προοπτικές ένταξης στο ευρωπαϊκό περιβάλλον είναι δυο διαφορετικές καταστάσεις από τις πρακτικές του παρελθόντος σε ότι αφορά στην προσέγγιση της Δύσης. Τα κριτήρια που αφορούν στις προϋποθέσεις ένταξης της Τουρκίας στην Ευρωπαϊκή Ένωση απαιτούσαν την παρακολούθησης (monitoring) του τρόπου εκπλήρωσης αυτών, κάτι που αποτελεί τη σημαντικότερη πολιτική κίνηση της ΕΕ από την ίδρυση της. Το σημαντικότερο σημείο των κριτηρίων της Κοπεγχάγης, είναι η ειδική θέση και ο ιδιαίτερος ρόλος του Στρατού που κατέχει στην πολιτική σκηνή της Τουρκίας, ο οποίος δημιούργησε ανησυχίες και προβληματισμούς. Καθίσταται, ίσως, η μοναδική περίπτωση όπου η Ευρώπη ενεργεί ως πόλος άσκησης πολιτικής ισχύος¹⁶⁶.

Ο Στρατός φαίνεται, σύμφωνα μελέτες, ότι ενεργεί ως ένας δυναμικός παράγοντας πολιτικής ισχύος διαχρονικά, που δεν υπόκειται σε ελεγκτικούς μηχανισμούς συνταγματικά κατοχυρωμένους και τα στελέχη του αντιλαμβάνονται τον εαυτό τους ως κηδεμόνες (custodians) παρά ως υπερασπιστές (defenders) του Συντάγματος. Η Ευρωπαϊκή Ένωση κατανοεί ότι ο ρόλος του Στρατού στο σύστημα/κράτος της Τουρκίας καθιστά αδύνατη την περίπτωση η χώρα να προβεί στις ανάλογες μεταρρυθμίσεις που θα

¹⁶⁴Nejat Dogan & Ahmet Sozen, Turkish Foreign Policy, (Eskisehir: Anadolu University, 2019), σ. 20-22.

¹⁶⁵Ibid, σ. 23-24.

¹⁶⁶Commission Of The European Communities, Regular Report on Turkey's Progress towards Accession, SEC (Brussels: COM(2004) 656 final, 6.10.2004 SEC1201, 2004), σ. 11.

την καταστήσουν ικανή να ακολουθήσει το ευρωπαϊκό δημοκρατικό κεκτημένο¹⁶⁷. Αυτό γίνεται εμφανές που ακόμη και σήμερα η Τουρκία όποτε πιεστεί (κυρώσεις από ΕΕ του Δεκεμβρίου 2019) ανακοινώνει την έναρξη μεταρρυθμίσεων¹⁶⁸.

Η προβολή του Στρατού, που είναι ένας δυναμικός παράγοντας ισχύος της χώρας, προσδίδει μια αίσθηση υπεροχής στην άσκηση μιας εξωτερικής και διεθνούς πολιτικής με επιθετικό χαρακτήρα. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι, η απήχηση του Στρατού στο εσωτερικό της Τουρκίας είναι μεγάλη και αυτό δε φάνηκε μόνο από τη δημοσκόπηση του 2003, όπου το 88% των πολιτών υποστήριξε ότι είναι ο πιο αξιόπιστος θεσμός στη χώρα, αλλά και από την μετέπειτα στήριξη του στο κοινωνικό επίπεδο. Ο Στρατός ασκεί έλεγχο στο πολιτικό σύστημα της χώρας και υποστηρίζει τον κοσμικό χαρακτήρα του κράτους. Σε πολλές πολιτικές κρίσεις παρενέβη απέναντι στις αποφάσεις της νόμιμα εκλεγμένης κυβέρνησης της χώρας¹⁶⁹. Ο Στρατός δεν έδειχνε διατεθειμένος για υποχωρήσεις απέναντι στα παρεμβατικά συνταγματικά δικαιώματα που είχε και οι κυβερνήσεις επιδίωκαν τον κατευνασμό του.

«Όταν το AKP ήρθε στην εξουσία, οι στρατιωτικοί δεν ήταν καθόλου ευχαριστημένοι. Ήλπιζαν ότι το AKP θα αυτοκαταστραφεί, θα έπληττε τα πράγματα και θα έχανε τη δημοτικότητα του, όμως το AKP αποφάσισε και αυτή ήταν η “ευφυΐα” του Erdogan, να αγκαλιάσει τη δημοκρατία και να αποφύγει πολιτικές που θα απειλούσαν τον στρατό ή θα μετέφεραν την Τουρκία μακριά από την Ευρώπη και τον κόσμο», αναφέρει ο Timur Kuran¹⁷⁰.

Οι αλλαγές που προσπάθησε να επιφέρει η κυβέρνηση στον υπεραυξημένο ρόλο των ΕΔ στο πολιτικό προσκήνιο και οι παρεμβάσεις που επιδιώκονταν, ήταν ελάχιστες αρχικά και αποσκοπούσαν στο να ανταποκριθεί η Τουρκία στα κριτήρια της Ευρώπης, αλλά και στην νέα εικόνα της στο διεθνές περιβάλλον. Ο ειδικός ρόλος του Στρατού παραμένει σημαντικός και αυτό είναι γνωστό στην κυβέρνηση, παρά τις εξελίξεις στο εσωτερικό της χώρας, αλλά και τις εξωτερικές πιέσεις, τουλάχιστον μέχρι την περίοδο του

¹⁶⁷ Sami Faltas & S. Jansen, *Governance and the Military: Perspectives for Change in Turkey*, ed., (Center for European Security Studies, 2006), σ. 11,18-29 και Ινσέλ– Μπαϊράμογλου, όπ.παρ., σ. 326-327.

¹⁶⁸ Μανώλης Κωστίδης, *Προσπάθεια αποφυγής κυρώσεων από την Τουρκία* 01.12.2020, στο <https://www.kathimerini.gr/politics/561179404/prospatheia-apofygis-kyroseon-apo-tin-toyrkia/> , (έγινε πρόσβαση στις 10 Σεπ 21).

¹⁶⁹ Andrew Mango, *The Turks Today*, (London, John Murray, 2004), σ. 134.

¹⁷⁰ Ο Timur Kuran είναι καθηγητής Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών και Καθηγητής Gorter Οικογένειας Ισλαμικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Duke.. Σήμερα διευθύνει την «[Ενωση Αναλυτικής Μάθησης για το Ισλάμ και τις Μουσουλμανικές Εταιρείες](#) (AALIMS)», εκδίδει μια σειρά βιβλίων για το Cambridge University Press, [Economics, Choice και Society](#) · συνεκδίδει το [Journal of Comparative Economics](#) και συμμετέχει σε πολλά διοικητικά συμβούλια, <https://sites.duke.edu/timurkuran/> , (έγινε πρόσβαση 10 Αυγ 21).

πραξικοπήματος του 2016. Η ηγεσία των ΤΕΔ δείχνει ότι, δεν προτίθεται να εκχωρήσει δικαιώματα παρέμβασης τους παρά τις πρώτες προσπάθειες του Erdogan που επιδίωκαν να στρέψουν την κοινή γνώμη κατά του Στρατού, παρουσιάζοντας τον ως υπεύθυνο για την απροθυμία της ΕΕ στην προσπάθεια ένταξης της χώρας στην Ευρώπη¹⁷¹. Η οπτική των στρατιωτικών είναι ότι, η Τουρκία απειλείται σε όλα τα μέτωπα, ΗΠΑ, NATO, ΕΕ και από όλους τους γείτονές της. Κατά συνέπεια, υποστηρίζουν ότι υφίστανται πολιτικές εξωτερικών παραγόντων, που στοχεύουν στην αποδυνάμωσή της χώρας, την οποία ως βασικός πυλώνας (οι ΕΔ) του κρατικού οικοδομήματος, οφείλουν να υπερασπίζονται. Αυτές οι απειλές αντιμετωπίζονται με συσπείρωση του εσωτερικού γύρω από τις ΕΔ. Το AKP όμως το είχε αντιληφθεί αυτό και σταδιακά μείωνε το ρόλο του Στρατού, ειδικά στην εξωτερική και διεθνή πολιτική δράση. Ο Στρατός άρχισε να χάνει αυτό τον παρεμβατικό ρόλο, όχι επειδή εναντιώθηκε και αντιστάθηκε στην παγκοσμιοποίηση, την ΕΕ και τις ΗΠΑ, αλλά επειδή εξωτερικοί παράγοντες, όπως οι ΗΠΑ, βρήκαν νέους συμμάχους στη θέση του (την πολιτική του AKP / Erdogan) πού συμφωνούσαν στους στόχους τους¹⁷².

Η Τουρκία έχει φανεί ότι, αποτυγχάνει στην πολιτική περί της ένταξης της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διότι κρατά αποστάσεις από μεταρρυθμίσεις που αναγκαιούν να γίνουν και έχουν αναφερθεί παραπάνω. Επίσης η στάση και η σύνδεση που τηρεί και προς το μουσουλμανικό κόσμο δημιουργεί κλίμα αμφιβολίας στην Ευρώπη. Η αποτυχία ένταξης όμως, της Τουρκίας δεν θα πρέπει να οδηγεί και στην πλήρη απομάκρυνση της από τις Ευρωπαϊκές ισορροπίες¹⁷³.

5.6 Ρόλος και κατάσταση των ΕΔ προ και μετά του πραξικοπήματος του 2016

Στην ιστορία των πραξικοπημάτων της Τουρκίας, πέραν αυτών που αναφερθήκαν σε προηγούμενη ενότητα, έχουμε το συμβάν της 27-04-2008, όπου ο Αρχηγός των ΤΕΔ, στρατηγός Yasar Buyukanir, κάλεσε ανεπιτυχώς τον τουρκικό λαό να μην υποστηρίξει το κυβερνών κόμμα AKP¹⁷⁴ και την αποτυχημένη απόπειρα πραξικοπήματος στις 15-07-2016. Το μεγαλύτερο πλήγμα που επέφερε στην Τουρκία, πλην των 248 νεκρών και 2.193 τραυματιών, ήταν η θεσμική αλλοίωση των τουρκικών ΕΔ στη βούληση και το δυναμισμό

¹⁷¹Ahmet Davutoglu, Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring, Center for Strategic Research, Nision Paper N.3J, (Ankara: SAM, 2012), σ. 7-9.

¹⁷²Ουζγκέλ Ιλχάν, Ο ρόλος του Στρατού στην Εξωτερική Πολιτική της Τουρκίας στο Ινσέλ & Μπαϊράμογλου, όπ.παρ., σ. 316-17, 334.

¹⁷³Σπύρος Ν. Λίτσας, Η σύγχρονη Τουρκική πραγματικότητα και ο ρόλος του στρατού στις δομές εξουσίας του κράτους: Από τη θεσμική κατοχύρωση στη συνειδησιακή ταύτιση, (Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Ειδικές Μελέτες OP07.02, 2007), σ. 43.

¹⁷⁴David Phillips, An Uncertain Ally - Turkey under Erdogan's Dictatorship, (New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2017), σ. 23-25.

τους. Στο διάστημα μετά το πραξικόπημα, ο πρόεδρος Erdogan ενδεχομένως δεν αξιολόγησε τα βαθύτερα αίτια της κρίσης και επικέντρωσε τη στρατηγική του σε διαδικασίες της πολιτικής ισχυροποίησης του με καταλυτική την εκλογή του ως πρόεδρος μιας Προεδρικής Δημοκρατίας¹⁷⁵.

«Ο στρατός είναι εντελώς εξουδετερωμένος σε αυτήν τη φάση. Δεν είναι ένας εξέχων παράγοντας στην τουρκική πολιτική. Δεν ακούμε δηλώσεις από Τούρκους στρατηγούς που κρίνουν ή ελέγχουν την κυβέρνηση, όπως ήταν αρκετά σύνηθες πριν από την εποχή του Erdogan», γράφει ο καθηγητής Timur Kuran¹⁷⁶.

Ποιος είναι τελικά ο ρόλος του στρατού;

Το 2016, ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Ενόπλων Δυνάμεων συμμετείχε στο Υπουργικό Συμβούλιο κάτι που δεν έχει ξαναγίνει και φανερώνει πόσο οι ΤΕΔ αναβάθμισαν την αξία τους. Στο παρελθόν, το τουρκικό σύστημα στηρίχθηκε στους φιλελεύθερους, στην Ευρώπη και στο κίνημα του Gulen, ενώ πλέον επιδιώκεται η προσέγγιση με το Στρατό για να αποφευχθεί η κατάρρευση του κρατικού συστήματος¹⁷⁷.

Ποιοι πραγματοποίησαν το πραξικόπημα;

Η επιχείρηση του πραξικοπήματος με την ονομασία «Yildirim» (Κεραυνός) που έλαβε χώρα την 15 Ιουλίου 2016 δεν υλοποιήθηκε στο πλαίσιο της αλυσίδας διοικήσεως των ΤΕΔ και δεν υποστηρίζονταν από τη στρατιωτική ηγεσία, το οποίο αποτέλεσε τρωτότητα των πραξικοπηματιών, διότι οι κύριοι αντικειμενικοί σκοποί αρχικά ήταν η δολοφονία του προέδρου της Δημοκρατίας και η σύλληψη των αρχηγών των Γενικών Επιτελείων. Υπήρχε διαμάχη και ανταγωνισμός εντός των ενόπλων δυνάμεων, αίτια που οδήγησαν τη χώρα σε αυτήν την κρίση. Επίσης, το πραξικόπημα σχεδιάστηκε από τη Γενική Διοίκηση Στρατοχωροφυλακής, ενώ στον ηγετικό πυρήνα σχεδίασης και διεξαγωγής είχε δοθεί η ονομασία YSK¹⁷⁸. Η ονομασία του YSK και οι ενέργειες της 15^{ης} Ιουλίου 2016, είναι όμοια με το πραξικόπημα του 1960. Το σχέδιο «Yildirim» δεν αποσκοπούσε στην «κατάκτηση» της επικράτειας, αλλά στην κατάληψη και εξουδετέρωση στόχων για την «παράλυση» συγκεκριμένων περιοχών¹⁷⁹.

Επιπρόσθετα αναφέρεται ότι, οι πραξικοπηματίες στρατιωτικοί εστιάζονται σε τρεις κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία, είναι οι «γκιουλενιστές», όπου κατείχαν ηγετικό ρόλο στην επιχείρηση, η δεύτερη ήταν οι στρατιωτικοί που είχαν ροπή στον ακραίο

¹⁷⁵Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 128-129.

¹⁷⁶Timur Kuran, <https://sites.duke.edu/timurkuran/>, (έγινε πρόσβαση 10 Ιαν 21).

¹⁷⁷Λίτσας, όπ.παρ., σ.177 και όπως στο Phillips, όπ.παρ., σ. 134-135.

¹⁷⁸Yurtta Sulh Konseyi = Συμβούλιο για την Ειρήνη στην Πατρίδα

¹⁷⁹M. Hakan Yavuz & Bayram Balci, *Turkey's July 15th Coup What Happened and Why*, (Salt Lake City: University of Utah Press, 2018), σ. 60-61, 140.

κοσμικισμό, ήταν ακραίοι κεμαλιστές και πολέμιοι του Erdogan και της κυβέρνησης, όπου πολλοί δε γνώριζαν ότι, καθοδηγητής ήταν ο Gulen. Τέλος, στην τρίτη κατηγορία, ήταν οι στρατιωτικοί που είχαν προσωπικά συμφέροντα και οφέλη. Επίσης, θα πρέπει να επισημανθεί ότι, τα στελέχη της πολεμικής αεροπορίας και της στρατοχωροφυλακής κατείχαν τις κυρίαρχες θέσεις, κατόπιν ακολουθούσαν τα στελέχη του πολεμικού ναυτικού και τέλος τα στελέχη του στρατού ξηράς, κατανομή εντελώς αντίθετη με την αριθμητική αναλογία του συνόλου των στελεχών των τουρκικών ΕΔ (πραξικοπηματιών και μη)¹⁸⁰.

Ποια η κατάσταση των Ενόπλων Δυνάμεων μετά το 2016¹⁸¹;

Οι δίκες των υποθέσεων Ergenekon-Βαριά (BALYOZ) μετά το 2008 και η απόπειρα πραξικοπήματος του 2016 έπληξαν τη σκληρή ισχύ (hard power) της χώρας¹⁸². Η λύση αναζητήθηκε στην αλυσίδα διοικήσεως των ΕΔ και στις ανάγκες σε μόνιμο και επαγγελματικό προσωπικό, εξαιτίας των αποστρατειών και των ποινικών διώξεων που ακολούθησαν. Είναι γεγονός ότι, το στρατιωτικό κατεστημένο όταν είχε τον πλήρη έλεγχο της χώρας αποστράτευε όσα στελέχη που με τις πράξεις τους δεν ασπάζονταν/σέβονταν τις μεταρρυθμίσεις και αρχές του Κεμάλ¹⁸³.

Η σύνθεση και το προσωπικό των ΕΔ μεταβλήθηκε, όχι όμως δραματικά, και πέραν των παραπάνω, αποφασίστηκε να επανέλθουν στην ενεργό υπηρεσία απόστρατοι αξιωματικοί και υπαξιωματικοί οι οποίοι τοποθετήθηκαν σε επιχειρησιακές θέσεις και με τον τρόπο αυτό, αποδεσμεύθηκε σημαντικός αριθμός εν ενεργεία στρατιωτικών. Ο σχεδιασμός για αύξηση των εξειδικευμένων και συμβασιούχων οπλιτών έχει να κάνει με την απόφαση της στρατιωτικής ηγεσίας να μειώσει το μέσο όρο ηλικίας στα εν λόγω στελέχη των ΕΔ¹⁸⁴.

Η ενδυνάμωση της συμμαχίας του Erdogan με τους αρχηγούς των Γενικών Επιτελείων είναι προφανής, ωστόσο δημιουργούνται αμφιβολίες προς το παρόν εάν αυτή η συμμαχία θα είναι προσωρινή ή θα έχει διάρκεια. Οι μεταρρυθμίσεις μετά το πραξικόπημα και μέχρι το 2018, όταν άλλαξε και το πολιτεύμα της χώρας σε προεδρική Δημοκρατία, έφεραν την αλλαγή στη σύνθεση του Ανωτάτου Στρατιωτικού Συμβουλίου (ΑΣΣ), το

¹⁸⁰Μηνάγιας, όπ.παρ., σελ. 137-139.

¹⁸¹Είναι αντιληπτό ότι, τα πραξικοπήματα και οι πολιτικές παρεμβάσεις του στρατού στη σύγχρονη πολιτική ιστορία της Τουρκίας συνετέλεσαν ώστε η χώρα να προσβληθεί από δύο μη ιάσιμους ιούς: τον darbecilik (πραξικοπηματικός) και τον cuntacilik (δικτατορικός), οι οποίοι συνεχίζουν να υφίστανται μέχρι σήμερα, και έχουν προσβάλει τη χώρα. Ως αποτέλεσμα εξάγεται και το γεγονός ότι εξαιτίας αυτής της παθογένειας δεν είναι δυνατό να υπάρξει επίλυση του κουρδικού και κυπριακού προβλήματος, ibid, σ. 163.

¹⁸²Phillips, όπ.παρ., σ. 27, 156-157.

¹⁸³Yavuz & Balci, όπ.παρ., σ. 40-41.

¹⁸⁴Στο ίδιο πλαίσιο, εντάσσεται και η πρόσληψη 25.000 πολιτοφυλάκων για κάλυψη αναγκών της Στρατοχωροφυλακής, λόγω της συνταξιοδότησης 18.066 πολιτοφυλάκων ηλικίας 45-55 ετών με αποτέλεσμα ο μέσος όρος ηλικίας τους μειώθηκε στα 33 έτη, στο Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 166.

υφυπουργείο Αμυντικής Βιομηχανίας ονομάστηκε Διεύθυνση Αμυντικής Βιομηχανίας υπό τον Πρόεδρο Δημοκρατίας και άλλαξε η σύνθεση της Εφορευτικής Επιτροπής του Ιδρύματος Ενίσχυσης των Τουρκικών Ενόπλων Δυνάμεων (με πρόεδρο τον Πρόεδρο Δημοκρατίας). Ιδρύθηκε το Πανεπιστήμιο Εθνικής Άμυνας με υπαγωγή στον Υπουργό Εθνικής Άμυνας και στον τομέα της εκπαίδευσης οι αξιωματικοί και μόνιμοι υπαξιωματικοί της Γενικής Διοίκησης Στρατοχωροφυλακής και της Διοίκησης Ασφάλειας Ακτών θα εκπαιδεύονται στην Ακαδημία Στρατοχωροφυλακής και Ασφάλειας Ακτών¹⁸⁵.

5.7 Εξοπλισμοί, Στρατηγικός Σχεδιασμός και Στρατηγική

Είναι αξιοσημείωτο ότι, η συγκρότηση, η διάταξη, ο επιχειρησιακός σχεδιασμός και τα εξοπλιστικά προγράμματα των ΤΕΔ που βρίσκονται σε εξέλιξη δεν έχουν επηρεασθεί από το πραξικόπημα. Είναι χαρακτηριστική η ευελιξία, προσαρμοστικότητα και η αντοχή του στρατού της Τουρκίας, λόγω της κληρονομιάς που υιοθετήθηκε από τις καταβολές του παρελθόντος του. Αναφέρεται ότι, κατά τη συνεδρίαση του Ανωτάτου Στρατιωτικού Συμβουλίου τον Αύγουστο του 2018 αποκαταστάθηκαν πολλά από τα προβλήματα που υπήρχαν στην αλυσίδα διοικήσεως των ΕΔ. Οι εξελίξεις που ακολούθησαν μετά το πραξικόπημα έδειξαν ότι, η έλλειψη ανώτατων αξιωματικών δεν επηρέασε δραματικά τις επιχειρησιακές δυνατότητες στα Θέατρα Επιχειρήσεων στη Συρία, στο βόρειο Ιράκ και Λιβύη¹⁸⁶.

Η πολιτική του Νεο-οθωμανισμού της Τουρκίας ωθεί σε μία επιθετική συμπεριφορά μέσω της εξωτερικής πολιτικής της, απέναντι στα γειτονικά κράτη, ώστε να ηγείται στη Νοτιοανατολική Μεσόγειο για εξυπηρέτηση των συμφερόντων της. Η τουρκική ηγεσία προκειμένου να υποστηρίξει τις επιδιώξεις της στην περιφέρεια αναγκαστεί να μπορεί να υποστηρίξει πολεμικές επιχειρήσεις που επιλέγει να εμπλακεί. Επομένως, κινείται συνεχώς στην προσπάθεια ενίσχυσης των εξοπλιστικών της προγραμμάτων από οποιαδήποτε πηγή δύναται (ΗΠΑ, Ρωσία κ.α)¹⁸⁷. Οι παραγωγοί όπλων των ΗΠΑ απέτυχαν να ανταγωνίζονται σε διαγωνισμούς για την προμήθεια όπλων και εξοπλισμού του τουρκικού στρατού, κάτι που οδήγησε την πολιτική της Τουρκίας σε αύξηση του μεριδίου των εγχώριων παραγωγών, διευκολύνοντας τη μεταφορά τεχνολογίας από τα κοινά έργα

¹⁸⁵ JSGA=Jandarma ve Sahil-Giivenlik Akademisi.

¹⁸⁶ Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 168,177.

¹⁸⁷ Είναι αξιοπρόσεκτο βέβαια ότι, το τρίγωνο «Ηνωμένες Πολιτείες – Τουρκία - Ρωσία» παίρνει τη μορφή ενός «υβριδικού πολέμου», όπου οι καταστάσεις μεταβάλλονται συνεχώς, είναι ασύμμετρες και ενδεχομένως απαισιόδοξες., σχετικά με την ενδιάμεση στάση της Τουρκίας προς τις άλλες 2 πλευρές. Δημήτρης Απόκης, Η πραγματική εικόνα στο τρίγωνο Τουρκία, Ρωσία, ΗΠΑ: Ανάλυση, 20/04/2019 στο <https://www.thepresident.gr>, (έγινε πρόσβαση στις 31 Απρ 2021).

παραγωγής με ξένους προμηθευτές. Ειδικότερα, η βαρύτητα του θέματος φάνηκε το 2017, όπου με νόμο, ο πρόεδρος Erdogan τέθηκε επικεφαλής του Υφυπουργείου Αμυντικών Προγραμμάτων¹⁸⁸. Σκοπός της τουρκικής ηγεσίας για το 2023 είναι, με τη συμπλήρωση των εκατό χρόνων της τουρκικής δημοκρατίας από το 1923, να έχει την πλήρη αυτονομία στα οπλικά συστήματα και στους τρεις κλάδους των ΕΔ της, με έμφαση στα διαστημικά προγράμματα¹⁸⁹, ώστε να αποτελεί τον περιφερειακό ηγέτη/δρώντα της Ευρασίας.

Η αναβάθμιση των ΕΔ επίσης είναι εμφανής και στον τομέα της επαγγελματικής κατάρτισης του επιστημονικού προσωπικού, όπου συγκροτήθηκε η Ακαδημία Αμυντική Βιομηχανία (SSA) με φοίτηση δια ζώσης και διαδικτυακά, με ιδιαίτερη βαρύτητα στον κυβερνοπόλεμο. Συμπληρωματική δράση, είναι η αποστολή επιστημόνων σε χώρες της ΕΕ και στις ΗΠΑ για μεταπτυχιακές και διδακτορικές σπουδές και η ίδρυση Επαγγελματικού και Τεχνικού Λυκείου για την κάλυψη των αναγκών της αμυντικής βιομηχανίας σε προσωπικό¹⁹⁰.

Ο στρατηγικός σχεδιασμός 2017-2021 της Διεύθυνσης Αμυντικής Βιομηχανίας για τους εξοπλισμούς στοχεύει: στην ανάπτυξη προγραμμάτων, με μεταφορά τεχνογνωσίας από έτερες χώρες, για τις ανάγκες άμυνας και ασφάλειας της χώρας¹⁹¹, στην αύξηση της αποδοτικότητας, της παραγωγικότητας και του ανταγωνισμού της τουρκικής αμυντικής βιομηχανίας σε διεθνές επίπεδο και στη διαχείριση και προώθηση προγραμμάτων έρευνας¹⁹² και ανάπτυξης νέας υψηλής τεχνολογίας συστημάτων. Επίσης, ο υπόψη σχεδιασμός στοχεύει στη βελτίωση των θεσμικών δομών και αναβάθμιση του προσωπικού μέσω της εκπαίδευσης και ηθικών κινήτρων¹⁹³.

Η Τουρκία στοχεύει ενεργά την ανάπτυξη του διαστημικού της προγράμματος, το οποίο βρίσκεται σε σύγκλιση των επιδιώξεων της στρατιωτικής της ελίτ υπολογίζοντας

¹⁸⁸Μαρία Μοτίκα, Τα εξοπλιστικά προγράμματα της Τουρκίας και η ανάγκη ενίσχυσης των ελληνικών ένοπλων δυνάμεων, 7-12-2019, https://www.huffingtonpost.gr/entry/ta-exoplistika-proygrammata-tes-toerkias-kai-e-anayke-enischeses-ton-ellenikon-enoplion-denameon_gr_5dea7cade4b0d50f32b2e03e, (έγινε πρόσβαση στις 25 Ιουν 2021).

¹⁸⁹Tuba Sahin - Ali Murat Alhas, Turkey unveils national space program, Anadolu Agency 09.02.2021, <https://www.aa.com.tr/en/science-technology/turkey-unveils-national-space-program/2139378#> και στο Χρήστος Γ. Κτενάς, Ερντογάν: Με τη βοήθεια του Θεού θα πάμε στη Σελήνη, <https://www.ptisidiastima.com/turkey-10year-space-program/> (έγινε πρόσβαση στις 12 Σεπ 2021).

¹⁹⁰Μηνάγιας, Τουρκία Αναθεωρητισμός και Συγκρούσεις, σ. 198-200.

¹⁹¹Στο στόχο αυτό περιλαμβάνονται η κατασκευή χερσαίων, ναυτικών και αεροπορικών μέσων και αντίστοιχων υποσυστημάτων προκειμένου να εξασφαλισθεί η επιχειρησιακή αυτονομία στις ΕΔ και η απεξάρτησή τους από το εξωτερικό.

¹⁹²Η έρευνα διεξάγεται σε όλα τα επίπεδα από την αμυντική βιομηχανία, τα ερευνητικά κέντρα των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων και τα ειδικά επιστημονικά ινστιτούτα υπό το συντονισμό του TUBITAK [Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Arasurma Kurumu (Τουρκικό Ίδρυμα Επιστημονικών και Τεχνολογικών Ερευνών)].

¹⁹³Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 200-203.

ταυτόχρονα το δυτικό προσανατολισμό της. Στην πορεία επίτευξης του στόχου να ανακηρυχτεί περιφερειακή δύναμη, έχει καταρτίσει το πρόγραμμα αναβάθμισης των ικανοτήτων ISTAR¹⁹⁴. Το ISTAR στοχεύει στη δημιουργία δικτύου 16 δορυφόρων, το οποίο θα καλύπτει τις ανάγκες των ΤΕΔ στον τομέα των επικοινωνιών, των δυνατοτήτων έγκαιρης προειδοποίησης, της απόκτησης υψηλής ευκρίνειας εικόνων και αναβάθμισης της στοχοποίησης. Το Εθνικό Συμβούλιο Ασφαλείας της Τουρκίας ενέκρινε το σχέδιο του Τουρκικού Οργανισμού Διαστήματος (2001) και η Πολεμική Αεροπορία συνέταξε την δική της πολιτική του διαστήματος.

Το 2013 η Τουρκία χρηματοδότησε σημαντικά την έρευνα και ανάπτυξη και ο προϋπολογισμός της σε μεγάλο ποσοστό προσανατολίστηκε στην αύξηση των δορυφορικών δυνατοτήτων της, με σκοπό την ενίσχυση των δυνατοτήτων των ΕΔ. Κατά συνέπεια αποκτήθηκε σημαντική εμπειρία από τους τούρκους επιστήμονες στα διαστημικά συστήματα έτσι ώστε κατάφερε ενταχθεί σε μια κορυφαία ομάδα 10 χωρών ικανών να παράγουν δορυφόρους τηλεπικοινωνιών¹⁹⁵.

Η πιο πρόσφατη ρητορική της Τουρκίας σε ότι αφορά στο διαστημικό πρόγραμμα, αναφέρει ότι αποτελείται από 10 στόχους, με «πρωταρχική και πιο σημαντική αποστολή» την πρώτη επαφή της Τουρκίας με το φεγγάρι το 2023¹⁹⁶. Υφίστανται περιορισμοί βέβαιοι, στην εισαγωγή ξένων τεχνολογιών λόγω των υπαρχόντων διατάξεων διεθνών ρυθμίσεων για τον έλεγχο των όπλων¹⁹⁷.

Ωστόσο, οι ολοένα και πιο ασταθείς αποφάσεις εξωτερικής πολιτικής του Erdogan που έχουν απομακρυνθεί από την παραδοσιακή προσεκτική προσέγγιση της χώρας στη διπλωματία κατά τη διάρκεια της δημοκρατικής εποχής και την αυξανόμενη χρήση στρατιωτικής δύναμης του, οδήγησαν τους ειδικούς να πιστεύουν ότι αυτή η δυνατότητα δεν είναι αδιαμφισβήτητη¹⁹⁸. Η Τουρκία έχει αναπτύξει στενές σχέσεις με το Ισλαμαμπάντ, όπου και οι δύο χώρες διαθέτουν ομάδα στρατιωτικού διαλόγου υψηλού επιπέδου που συγκεντρώνει αξιωματούχους άμυνας. Επιπλέον, έχει υπογράψει τόσο τη

¹⁹⁴ISTAR: Intelligence Surveillance Target Acquisition and Reconnaissance.

¹⁹⁵Αλέξανδρος Κολοβός, Αξιολογώντας την Τουρκική Πολιτική Διαστήματος: Αποτελέσματα και Επιπτώσεις, No. 1/17-18, (Ινστιτούτο Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Αμυντικών Αναλύσεων, 2018), σ. 14-17.

¹⁹⁶Turkey's way into the outer space: a brief analysis, 4 November 2019, <http://www.newslettereuropean.eu/turkeys-way-outer-space-brief-analysis/> (έγινε πρόσβαση στις 15 Φεβ 2021).

¹⁹⁷Erdoğan's space program may be cover to hide Turkey's ambition to develop missile technology, Nordic Monitor, February 26, 2021, <https://nordicmonitor.com/2021/02/moon-travel-or-missile-trouble-what-is-behind-erdogans-ambitious-space-program/> (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβ 2021).

¹⁹⁸Tuba Sahin and Ali Murat Alhas, Turkey unveils national space program, February 09, 2021, <https://www.aa.com.tr/en/science-technology/turkey-unveils-national-space-program/2139378> (έγινε πρόσβαση στις 15 Φεβ 2021).

Συνθήκη για τη μη διάδοση των πυρηνικών όπλων, όσο και τη Συνθήκη για την απαγόρευση των πυρηνικών δοκιμών. Ο κίνδυνος απόπειρας απόκτησης πυρηνικού οπλοστασίου κατά παράβαση των διεθνών του υποχρεώσεων θα ήταν σημαντικός για τον Erdogan¹⁹⁹, με απρόβλεπτες συνέπειες για το περιφερειακό γεωπολιτικό περιβάλλον.

Η ενίσχυση του οπλοστασίου²⁰⁰ με συστήματα και στρατιωτικά μέσα με νέες τεχνολογίες, δημιουργεί στο προσωπικό μια αντίληψη για τις επιχειρήσεις, η οποία αποσκοπεί στην αποτελεσματική ένταξη και αξιοποίηση των υπόψη συστημάτων. Παράλληλα με την αναδιοργάνωση των ΕΔ οδηγεί σε νέο στρατηγικό σχεδιασμό και εκσυγχρονισμό της σκέψης και νοοτροπίας.

Ο σχεδιασμός της Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας πλέον αποτελεί μια διαδικασία επεξεργασίας (της Ακαδημίας Εθνικής Ασφαλείας) διαφόρων παραγόντων, η οποία περιλαμβάνει αρχικά την γεωπολιτική-γεωστρατηγική και γεωοικονομική ανάλυση της κατάστασης. Κατόπιν αξιολογούνται οι καταστάσεις²⁰¹, εσωτερικής ασφάλειας, εξωτερικής πολιτικής, εσωτερικής ασφάλειας, η πολιτικο-στρατιωτική κατάσταση, η κοινωνικο-πολιτιστική κατάσταση, η οικονομική κατάσταση, καθώς και η επιστημονική και τεχνολογική κατάσταση. Κατόπιν, καθορίζονται τα εθνικά συμφέροντα και στόχοι.

Ενδεικτικά αναφέρεται ότι, στη σύγχρονη στρατηγική σχεδίαση η Τουρκία λαμβάνει σοβαρά υπόψη τη χρήση παραστρατιωτικών οργανώσεων, που έχουν δράσει αρκετά και στο σύγχρονο παρελθόν της, στο πλαίσιο της εμφάνισης των υβριδικών προκλήσεων και απειλών. Το 2018 ο πρόεδρος Erdogan, αναφερόμενος στον Ελεύθερο Στρατό της Συρίας τον παρομοίωσε με τις Δυνάμεις Εθνικής Αντίστασης (Kuva-yi Milliye) μια παραστρατιωτική δομή που έλαβε μέρος στον πόλεμο στη Μικρά Ασία την περίοδο 1918-1921, όπου ηγούταν ο Κεμάλ. Η Kuva-yi Milliye είναι σημείο αναφοράς στην τουρκική αντίληψη περί δημιουργίας παραστρατιωτικών δομών, είναι διαχρονική και πρόδρομος της Υπηρεσίας Πολιτικής Αμυνας (Sivil Savunma Teskilat Baskanligi/SSTB) στην κατεχόμενη Κύπρο, του Συλλόγου Ειδικών Επιχειρήσεων Λαού (Halk Ozel Harekatj/HOH) και της Συμβουλευτικής Εταιρείας Διεθνούς Άμυνας (SADAT A.S), που έχει δράσει ήδη στην Υεμένη και σε άλλες μουσουλμανικές χώρες²⁰².

¹⁹⁹Nuclear Power in Turkey, World Nuclear Association, <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-t-z/turkey.aspx> (έγινε πρόσβαση στις 16 Φεβ 2021).

²⁰⁰Διαγράμματα στρατιωτικών δαπανών, όπως στο Παράρτημα «Α».

²⁰¹Το 2013, ο πρόεδρος Αμπντουλάχ Γκιούλ αποφάσισε για πρώτη φορά στην ιστορία της Τουρκικής Δημοκρατίας, τη σύσταση μιας πολιτικο-στρατιωτικής ομάδας εργασίας αποτελούμενη από ακαδημαϊκούς, πολιτικούς, διπλωμάτες και στρατιωτικούς προκειμένου να αξιολογηθεί η άμυνα της χώρας και να υποβληθούν σχετικές προτάσεις μεταρρυθμίσεων.

²⁰²Μηνάγιας, όπ.παρ., σ. 248-250.

Κεφάλαιο έκτο: Συμπεράσματα-Προτάσεις

6.1 Συμπεράσματα

Η Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν η τελευταία και πιθανόν η περισσότερη μακροχρόνια αυτοκρατορία της Μεσογείου, όπου αναμφίβολα ο στρατός της ήταν και παρέμεινε η ραχοκοκαλιά της και ο πυλώνας, όπου στηρίχτηκαν πολιτικές και θεσμοί στη διάρκεια της ζωής της. Η νοοτροπία, τα χαρακτηριστικά και η ιδεολογία που αναπτύχθηκαν μέσω της στρατιωτικής-πολεμικής ταυτότητας του πληθυσμού, είναι οι παράγοντες που συνέβαλαν στη δημιουργία μιας τόσο ισχυρής κληρονομιάς, όπου οδήγησε στην τοποθέτηση του Στρατού σε μία ισχυρή κοινωνική θέση με δικαιώματα παρέμβασης στην διακυβέρνηση, της αυτοκρατορίας αρχικά, και του κράτους μετέπειτα. Ως κοινωνική τάξη απολάμβανε το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, καλύτερες ιατρικές - υγειονομικές ρυθμίσεις, και ποιοτικά και ποσοτικά κοινωνικά δικαιώματα.

Ο Οθωμανικός Στρατός υιοθετούσε και αφομοίωνε χαρακτηριστικά και γνώση από τους υπόδουλους λαούς, είτε με μεθόδους εξαναγκασμού, είτε προσφέροντας κίνητρα και προνόμια. Αυτό το γεγονός συνέβαλε στο σχηματισμό και στην εξέλιξη μιας υπερδύναμης της εποχής όπου επηρέασε, όπως και το Βυζάντιο, μέσω της επικράτησής του, την Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή για αιώνες. Γεννήθηκε η στρατιωτική τέχνη και επιστήμη, το ισχυρό πεζικό και ιππικό, όπως και η διοικητική υποστήριξη αυτών, πριν από οποιονδήποτε στην Ευρώπη. Λόγω της πρωτοπορίας και της πρωτοβουλίας που λαμβάνονταν στις επιχειρήσεις και οδηγούσαν σε νικηφόρες εκστρατείες, πολλοί Ευρωπαίοι πολιτικοί και φιλόσοφοι, όπως ο Machiavelli και ο Montesquieu διατηρούσαν έναν θαυμασμό, αλλά και μίσος για τον οθωμανικό στρατό²⁰³.

Η στρατιωτική τάξη αποτελούνταν από ένα πλήθος διάφορων εθνοτικών Τούρκων και οι ΕΔ αναδείχθηκαν σε μήτρα της δημιουργίας μιας πολυεθνικής και πολυπολιτισμικής αυτοκρατορίας. Όμως, η πρόκληση/δίλημμα για τον Οθωμανικό Στρατό ήταν ότι, οι μεταρρυθμίσεις που γινόταν απαιτούσαν τεράστιους οικονομικούς πόρους και προκαλούσαν έντονη εσωτερική και εξωτερική αντιπαλότητα, αποδυναμώνοντας σταδιακά το κράτος.

Οι αρχές του 20ου αιώνα, βρήκαν τον Οθωμανικό Στρατό στο επίκεντρο του μετασχηματισμού του κράτους, όπου υλοποιήθηκε ο εκθρονισμός του σουλτάνου και οι αλλαγές που αναγκαιούσαν να γίνουν απαιτούνταν να συμφωνούν με τις σύγχρονες ευρωπαϊκές γραμμές. Οι αλλαγές υποχρέωσαν τον οθωμανικό στρατό να μεταλλαχθεί και υπό την ηγεσία του Μουσταφά Κέμαλ, βρήκε ένα νέο ρόλο.

²⁰³ Mesut Uyar & Edward J. Erickson, A Military History Of The Ottomans, (Santa Barbara, California: ABC-CLIO, LLC, 2009) σ. 281-282.

Η κεμαλική Τουρκία, εξύψωσε το Στρατό σε θεματοφύλακα του κράτους και της νέας ιδεολογία, όπου, όπως και η παράδοση των Γαζήδων, στόχος ήταν το κράτος να αποτελεί τον πυρήνα της κοινωνίας. Η δημιουργία έθνους ξεκίνησε από τους Νεότουρκους, τη συνέχισε ο Κεμάλ, όπου όμως εργαλειοποίησε τις ΕΔ για την εθνοκάθαρση, τη διάδοση του εθνικισμού και του ρατσισμού. Το «εθνικό» έγινε «κρατικό», για να προωθεί τις αρχές του Κεμαλισμού. Διατηρήθηκε ισχυρή και ουσιαστική η θέση των ΕΔ στο κοινωνικό περιβάλλον, διότι είχε ήδη δημιουργηθεί στη συνείδηση του έθνους ότι, είναι οι θεματοφύλακες της ιδεολογίας του κράτους, με αποτέλεσμα να δύναται να παρεμβαίνει στην πολιτική και διακυβέρνηση αυτού.

Η περίοδος των Α΄ και Β΄ Παγκοσμίων Πολέμων, του Μεσοπολέμου και η ψυχροπολεμική περίοδος φανέρωσε μια σειρά εσωτερικών εξελίξεων (αλλαγές κυβερνήσεων και πραξικοπήματα) στο τουρκικό κράτος, όπου οι ΕΔ με τις επεμβάσεις τους «εξισορροπούσαν» την κατάσταση προς το μέρος τους. Με το τέλος του ψυχρού πολέμου η υψηλή εθνική στρατηγική της Τουρκίας, βασίστηκε σε μια νέα προοπτική υποστήριξης των εθνικών στόχων και η εξωτερική πολιτική καθίσταται πιο ευέλικτη με τη χρήση νέων στρατιωτικών επιλογών. Σε επίπεδο ρητορικής και επιχειρησιακών στρατηγικών δράσεων υιοθετήθηκε η πολιτική «της μηδενικής ανάπτυξης προβλημάτων», της δημιουργίας περισσότερων συνεργασιών (είσοδος στο ΝΑΤΟ και λοιπές διμερείς συνεργασίες,) καθώς και της νέας σύγχρονης ρητορικής, που ακολούθησε, της «Γαλάζιας Πατρίδας» (Mavi Vatan).

Με την ανάληψη της εξουσίας από το κόμμα της Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) πραγματοποιήθηκαν σημαντικές αλλαγές στον τρόπο άσκησης εξωτερικής πολιτικής, όπου δόθηκε ιδιαίτερο βάρος στην ανάδειξη της Τουρκίας ως μιας μεγάλης περιφερειακής δύναμης σε διεθνές επίπεδο. Ο ρόλος των ΕΔ άλλαξε μέσα από τις πολιτικές προσπάθειες, τα επεισόδια και τριβές που είχε τη συγκεκριμένη περίοδο²⁰⁴. Ο Στρατός διατηρούσε την ιδεολογία και τα προνόμιά του, παρά το γεγονός ότι οι ισλαμιστές στόχευαν σε έναν κοινοβουλευτισμό ελεύθερο από τη στρατιωτική κηδεμονία.

Το πραξικόπημα του 2016 επέφερε μεγάλες αρνητικές αλλαγές στην ανώτατη ηγεσία των ΤΕΔ και μετατοπίστηκε το στράτευμα στο περιθώριο της πολιτικής ζωής της χώρας, με αποφασιστικές θεσμικές και κοινωνικές ρυθμίσεις από τους κυβερνώντες. Οι επιπτώσεις των αλλαγών στις ΤΕΔ είναι πολυεπίπεδες, πολλαπλές και οι διώξεις κατά των στελεχών μείωσαν την εικόνα που υπήρχε στην τουρκική συνείδηση για την κοινωνική

²⁰⁴ Όπως αναφέρονται χαρακτηριστικά τα γεγονότα μέσα από τη δράση της Οργάνωσης Ergenekon και της Υπόθεσης «Βαριά» (Balyoz), όπως στο Παράρτημα «Γ».

θέση και το ρόλο αυτών. Η ταύτιση της ιδεολογίας του στρατεύματος με του κράτους, που ιστορικά, όπως αναλύθηκε, είναι συνδεδεμένες, αποτελεί και την τρωτότητα αυτού, διότι είναι η αιτία ύπαρξης μόνιμης έντασης στο εσωτερικό και στο εξωτερικό της χώρας.

Η Τουρκία σήμερα, ενεργεί στρατηγικά, μέσω της ενίσχυσης των ΕΔ, προκειμένου να αναδειχθεί στο κέντρο των γεωπολιτικών εξελίξεων, αποσκοπώντας στην ανάμειξη της σε μεγάλη περιφερειακή υπερδύναμη, παρόλο που ενδεχομένως εξωτερικές δυνάμεις του διεθνούς περιβάλλοντος να εμποδίσουν την υλοποίηση αυτού. Η εμπλοκή των ΤΕΔ σε επιχειρήσεις προβάλλει τη δυνατότητα ότι ανταποκρίνονται αποτελεσματικά, όπου εμπλέκονται, καθόσον η Τουρκία έχει τη δυνατότητα να διεξάγει στρατιωτικές επιχειρήσεις για μεγάλο χρονικό διάστημα πέραν των συνόρων της.

6.1 Προτάσεις

«Τέχνη κρατούμεν ὧν φύσει νικώμεθα»

(Με την τεχνική κυριαρχούμε σε όσα εκ φύσεως υστερούμε)

Αντιφάνης, 405-335 π.Χ

Με γνώμονα το παραπάνω ρητό και με τα συμπεράσματα στα οποία οδηγήθηκε η ανάλυση του θέματος, που αφορά στις Τουρκικές Ένοπλες Δυνάμεις από την αρχή της ύπαρξης των, γίνεται αντιληπτό ότι με τη μελέτη, κατ' αρχάς της ιστορίας, κατακτάται η «Τέχνη», όπου στην προκειμένη περίπτωση είναι η γνώση του εχθρού.

Η ιστορία έχει αποδείξει ότι ο ελληνικός πολιτισμός έχει συνεισφέρει με στοιχεία του σε πολλές αυτοκρατορίες που δημιουργήθηκαν στην περιοχή της Μεσογείου και ανατολικότερα. Η μελέτη της ιστορίας, της εξέλιξης, της ταυτότητας και των συστατικών στοιχείων του οθωμανικού – τουρκικού στρατού αποτελεί ευθύνη, ιδιαίτερα του σύγχρονου Έλληνα στρατιωτικού αναλυτή, καθόσον ο στρατός αποτέλεσε έναν από τους πυλώνες δημιουργίας της Τουρκίας και ευθύνεται για τις εξελίξεις εσωτερικές, αλλά και εξωτερικές στο εγγύς περιφερειακό περιβάλλον.

Η απαίτηση, για τη χώρα μας, είναι η διαμόρφωση μίας εθνικής στρατηγικής η οποία θα χαρακτηρίζεται ως ευέλικτη, ισχυρή και ολιστικής δράσης αντιμετώπιση των εθνικών θεμάτων σε εσωτερικό επίπεδο, αλλά και σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής και διπλωματίας. Αναγκαιοί η υλοποίηση μιας τέτοιας στρατηγικής, καθόσον είναι γνωστό ότι, η ευελιξία, η προσαρμοστικότητα, η επιμονή στο στόχο και η χάραξη σταθερής στρατηγικής που αποσκοπεί στην επίτευξη των αντικειμενικών σκοπών είναι μερικά από τα πολλά στοιχεία που χαρακτηρίζουν τον τουρκικό στρατό, τα οποία υφίστανται και στην εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας.

Η αναδιαμόρφωση των ΤΕΔ της τελευταίας δεκαετίας προκλήθηκε από τη μείωση της δυναμικής της παρεμβατικότητας αυτών στη πολιτική σκηνή της χώρας, χωρίς όμως να μειώνεται η επιχειρησιακή της ικανότητα με δεδομένο ότι, ενισχύονται με μεταφορά τεχνογνωσίας στον τομέα της υψηλής τεχνολογίας συστημάτων. Η ελληνική βιομηχανία, στρατιωτική και μη, ιδιαίτερα στον τομέα υψηλής τεχνολογίας, αναγκαιοί να αναπτυχθεί με την εκμετάλλευση του επιστημονικού προσωπικού και πόρων που διαθέτει, αλλά και με την επένδυση σε συνεργασίες με οικονομικά ισχυρότερα συμμαχικά κράτη, αλλά και με νέες συνεργασίες, που θα ωθήσουν την ανάπτυξη του υπόψη τομέα και θα ισχυροποιήσουν παράλληλα τις διακρατικές σχέσεις της χώρας.

Η εξισορρόπηση της ισχύος της Τουρκίας από τη μεριά της Ελλάδας, υφίσταται σαν στόχος και δε θα επιτευχθεί αποκλειστικά με τις δυνάμεις της χώρας. Ορθολογικά και ρεαλιστικά σκεπτόμενοι γίνεται αντιληπτό ότι, με συμμαχίες και συνεργασίες σε όλα τα επίπεδα που είναι εφικτά, θα αντιμετωπιστούν οι ηγεμονικές τουρκικές επιδιώξεις. Η Ευρωπαϊκή Ένωση συγκεκριμένα, της οποίας η χώρα είναι μέλος και όλες οι συνεργασίες σε ευρύτερο επίπεδο, με την πολιτική, διπλωματική, οικονομική επιρροή και δυναμική εξωστρεφής δράση, δύναται να αναβαθμίσουν την ελληνική παρουσία σε διεθνές επίπεδο, ισχυροποιώντας τις θέσεις της χώρας. Η ελληνική στρατηγική, επιπρόσθετα, αναγκαιοί να εδράζεται κατά κύριο λόγο σε αξιόπιστη και σύγχρονη στρατιωτική δύναμη, ενισχυμένη με μέσα υψηλής τεχνολογίας και στο δίκτυο συμμαχιών που επιβάλλεται να αναπτύσσει ώστε να εξισορροπήσει τη στρατιωτική υπεροχή και γεωπολιτική δράση της Τουρκίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Αθανασοπούλου, Εκάβη, Τουρκία-Ηνωμένες Πολιτείες μετά το Τέλος του Ψυχρού Πολέμου: Σχέσεις-Προοπτικές, στο: Η σύγχρονη Τουρκία: Κοινωνία, Οικονομία και Εξωτερική Πολιτική, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2001).
- Αναγνωστοπούλου, Σία, Τουρκικός Εκσυγχρονισμός, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2004).
- Άρθρο 111, παράγραφος 3 του Τουρκικού Συντάγματος του 1961.
- Βαμίκ, Ντ. Βολκάν, Ατατούρκ Μια ψυχοβιογραφία, (Αθήνα: Καστανιώτη, 2005).
- Βαρβούνης, Μιλτιάδης, Κεμάλ: Ο δημιουργός της σύγχρονης Τουρκίας, (Αθήνα: Περισκόπιο, 2008).
- Βερέμης Θάνος, Ιστορία των Ελληνοτουρκικών Σχέσεων, (Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2005).
- Βρυώνης, Σπυρίδων, Η παρακμή του Μεσαιωνικού Ελληνισμού στη Μικρά Ασία και η διαδικασία εξισλαμισμού (11ος - 15ος αι.), (Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, 1996).
- Γκαρά, Ελένη & Τζεδόπουλος, Γεώργιος, Χριστιανοί και Μουσουλμάνοι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία - Θεσμικό πλαίσιο και κοινωνικές δυναμικές, (Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, 2015).
- Ηλιάδης, Μάνος, Οι Τουρκικές Μυστικές Υπηρεσίες και η MIT, (Αθήνα: Λαβύρινθος 1998).
- Ινσέλ, Αχμέτ, Η νέα Τουρκία του Ερντογάν – Από το δημοκρατικό όνειρο στην αυταρχική εκτροπή, (Αθήνα: Διάμετρος, 2017).
- Ινσέλ, Αχμέτ & Μπαϊράμογλου, Αλί, Ο Τουρκικός Στρατός: Ένα πολιτικό κόμμα, μια κοινωνική τάξη, (Αθήνα: Βιβλιόραμα, 2007).
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Ι, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1974).
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ΄: Ο Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία, 1669 – 1821, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1975).
- Καραβέλι, Χαλίλ, Τουρκία: Μοντέλο Αυταρχικού Κράτους, Από τον Ατατούρκ στον Ερντογάν, [Μετάφραση Μπαξεβάνη Εύη], (Αθήνα: Brainfood Εκδοτική, 2019).
- Καραμπελιάς, Γεράσιμος, Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική ζωή της Τουρκίας και της Ελλάδας: συγκριτική ανάλυση των μεταπολεμικών στρατιωτικών επεμβάσεων, 1945 – 1980, (Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 2009).

- Κολοβός, Αλέξανδρος, Αξιολογώντας την Τουρκική Πολιτική Διαστήματος: Αποτελέσματα και Επιπτώσεις, Νο. 1/17-18, (Ινστιτούτο Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Αμυντικών Αναλύσεων, 2018).
- Κίτσος, Πάρις, Ρόλοι και Επιδιώξεις της Τουρκίας στο Ατλαντικό Σύστημα, στο Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα, (επιμ.), Γιάννης Βαληνάκης - Πάρις Κίτσος, Στρατηγικές Μελέτες 1, (Αθήνα: Παπαζήση, 1986).
- Κουσκουβέλης, Ηλίας, Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις, (Αθήνα: Ποιότητα, 2005).
- Κοπά, Μαριλένα, Η συγκρότηση των κρατών στα Βαλκάνια: Τρεις και μία περιπέτειες, (Αθήνα: Λιβάνης, 2002).
- Λίβας, Σωτήρης, Όψεις της Τουρκίας. Κρατική ιδεολογία και κοινωνία των πολιτών, (Αθήνα: Παπαζήση, 2017).
- Λίτσας, Σπύρος Ν., Η σύγχρονη Τουρκική πραγματικότητα και ο ρόλος του στρατού στις δομές εξουσίας του κράτους: Από τη θεσμική κατοχύρωση στη συνειδησιακή ταύτιση, (Αθήνα: Ελληνικό Ίδρυμα Ευρωπαϊκής και Εξωτερικής Πολιτικής, Ειδικές Μελέτες ΟΡ07.02, 2007).
- Μαζάουερ, Μαρκ, Τα Βαλκάνια, (Αθήνα: Πατάκη, 2013).
- Μαρξ, Καρλ & Ενγκελς, Φράνκ, Η Ελλάδα η Τουρκία και το Ανατολικό Ζήτημα, [Διεύθυνση σειράς - θεώρηση μεταφράσεων Παναγιώτης Κονδύλης], (Αθήνα: Γνώσεις, 1985).
- Μηνάγιας, Χρήστος, Η Γεωπολιτική Στρατηγική και η Στρατιωτική Ισχύς της Τουρκίας, (Αθήνα: Τουρίκης, 2010).
- Μηνάγιας, Χρήστος, Τουρκία Αναθεωρητισμός και Συγκρούσεις, (Αθήνα : Λειμών, 2019).
- Μούδουρος, Νίκος, Ο Μετασχηματισμός της Τουρκίας. Από την κεμαλική κυριαρχία στον ισλαμικό νεοφιλελευθερισμό. (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2017).
- Μούρτος, Γεώργιος, Η Τουρκία σήμερα, (Αθήνα: Επικοινωνίες Α.Ε, 1994).
- Μούρτος, Γεώργιος, Τουρκία το ένστολο κράτος, (Αθήνα: Επικοινωνίες Α.Ε, 2002).
- Νταβούτογλου, Αχμέτ, Το Στρατηγικό Βάθος, [Μετάφραση Ραπτόπουλος Νικόλαος, Επιμέλεια Σαρρης Νεοκλής], 11η Έκδοση, (Αθήνα: Ποιότητα, 2010).
- Ντόκος, Θάνος, Ο Γεωστρατηγικός Ρόλος της Τουρκίας, (Αθήνα: Τουρίκης, 2001).
- Παπασταματίου, Δημήτριος & Κοτζαγεώργης, Φωκίων, Ιστορία του Νέου Ελληνισμού κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Πολιτικής Κυριαρχίας, Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών, (Αθήνα: ΕΜΠ, 2015).

- Πατραγάς, Κυριάκος, Το Νομικόν καθεστώς του Ιερού Πολέμου κατά το Ισλάμ, (Αθήνα: Παπαζήση, 2015).
- Σολταρίδης, Συμεών, Κεμαλικός Εθνικισμός, (Αθήνα: Λιβάνη, 2000).
- Σταματόπουλος, Δημήτρης, Πόλεμος και Επανάσταση στα Οθωμανικά Βαλκάνια (18ος-20ός αι.), (Αθήνα: Επίκεντρο, 2019).
- Στέλγιας, Νίκος, Η Ανελεύθερη Τουρκική Δημοκρατία, (Αθήνα: Παπαζήση, 2017).
- Συρίγος, Άγγελος, Ελληνοτουρκικές Σχέσεις, (Αθήνα: Πατάκης, 2015).
- Τζιάρρας, Ζήνωνας & Μούδουρος, Νίκος, Η Τουρκία στην Ανατολική Μεσόγειο
Ιδεολογικές Όψεις Εξωτερικής Πολιτικής, (Αθήνα: Τουρίκης, 2016).
- Φραγκούλης, Φράγκος, Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι, (Αθήνα: Λιβάνης, 2012).
- Χασιώτης, Ιωάννης, Η κάμψη της Οθωμανικής δυνάμεως, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Ι ' , και Ο ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία, 1669-1821 στο Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ': Ο Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία, 1669 – 1821, (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1975).
- Χειλαδάκης, Νίκος, Τουρκία: ο Γίγαντας με τα Γυάλινα Πόδια, (Θεσσαλονίκη: Κάδμος, 2002).
- Χιδίρογλου, Παύλος, Εθνολογικοί προβληματισμοί από την τουρκική και την ελληνική παροιμιολογία, Δελτίο Νο 10, (Αθήνα: Ελληνική Λαογραφική Εταιρεία, 1987).
- Χιδίρογλου, Παύλος, Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα της Τουρκικής Διπλωματικής Συμπεριφοράς Έναντι της Ελλάδος, (Θεσσαλονίκη: Βάνιας 1995).
- Coles, Paul, Οι Οθωμανοί στην Ευρώπη, [Μετάφραση, Νικόλαος Παπαρρόδου], (Αθήνα: Έκδοση ΓΕΣ, 1985).
- Hobsbawm Eric, Η Εποχή του Κεφαλαίου: 1848-1875, [Μετάφραση, Κούρτοβικ Δημοσθένης], (Αθήνα: Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης. 2003).
- Makovsky, Alan, Τουρκία, στο: Τα Κομβικά Κράτη και η Εξωτερική Πολιτική των ΗΠΑ, επιμ. Chase R, Hill E., Kennedy P., [Μετάφραση, Πεταλάς Ηλίας], (Αθήνα: Παπαζήσης, 2001).
- Wheatcroft, Andrew, Οι Οθωμανοί, [Μετάφραση, Σακελλαροπούλου Χριστιάννα, (Αθήνα: Λιβάνης, 1994).
- Zurcher, Erik, Σύγχρονη Ιστορία της Τουρκίας, [Μετάφραση Κεχριώτης Βαγγελής, (Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 2004).

Άρθρο σε περιοδικό

ΓΕΣ/Σχολή Πεζικού, Το Πεζικό, Τεύχος 2, (Αθήνα: ΓΕΣ/Στρατηγικές Εκδόσεις, 2015).

Κούτσης, Αλέξανδρος, Η απόπειρα πραξικοπήματος στην Τουρκία: το κόστος αποτυχημένων ενεργειών για τη Δύση υπό το φώς των εξελίξεων στη Μ. Ανατολή, τεύχος 117, (Ιουλ – Σεπ 16), Σύνδεσμος Επιτελών Εθνικής Άμυνας, Περιοδικό Εθνικές Επάλξεις, (Αθήνα: Εθνικές Επάλξεις Τυπογραφείο Ελληνικού Στρατού, 2016).

Διατριβές ή διπλωματικές εργασίες

Καμπουρίδης, Λάζαρος Συνταγματάρχης (ΤΘ), Ο ρόλος των σκανδάλων στις σχέσεις στρατού και πολιτείας στην Τουρκία του Ερντογάν, Ατομική Διατριβή, (ΣΕΘΑ, 2015), Ηλ. Βιβλιοθήκη ΣΕΘΑ <https://setha.army.gr/el/news/o-rolos-ton-skandalon-stis-sheseis-stratoy-kai-politeias-stin-toyrkia-toy-erntogan>, (έγινε προσβαση στις 05 Ιαν 2021).

Ξενογλωσση

Braudel, Fernand, A history of civilizations, (Canada: Penguin, 1995).

Constitution of the Turkish Republic, trans. Sadik Balkan, Ahmet Yusal, Kemal Karpas, (Ankara, 1961).

COMMISSION OF THE EUROPEAN COMMUNITIES, Regular Report on Turkey's Progress towards Accession, SEC (Brussels: COM(2004) 656 final, 6.10.2004 SEC1201, 2004).

Davutoglu, Ahmet, Principles of Turkish Foreign Policy and Regional Political Structuring, Center for Strategic Research, Vision Paper N.3J, (Ankara: SAM, 2012).

Dogan, Nejat & Sozen, Ahmet, Turkish Foreign Policy, (Eskisehir: Anadolu University, 2019).

Faltas, Sami & Jansen, Serif, Governance and the Military: Perspectives for Change in Turkey, (Ankara, Center for European Security Studies, 2006).

Feroz, Ahmad, The making of modern Turkey, (London: First published by Routledge, 1993).

Finkel, Caroline, Osman's Dream: The Story of the Ottoman Empire 1300–1923. (London: John Murray, 2006).

Fleet, Kate, Turkey-History, V.1 (Cambridge: Cambridge University Press, 2009).

- Fromkin, David, A peace to end all peace : The fall of the Ottoman Empire and the creation of the modern Middle, (New York: East-Avon Books, 1989).
- Hale, William, Turkish Foreign Policy 1774-2000, (London: Frank Cass, 2000).
- Karabelias, Gerassimos, Civil- Military Relations: A Comparative Analysis of the role of the Military in the Political Transformation of Post-War Turkey & Greece: 1980-1995, (Final Report submitted to North Atlantic Treaty Organization- NATO, June 1998).
- Kent, Michael, The Great Powers and the End of the Ottoman Empire, (London: Frank Cass Publishers, 1996).
- Kuniholm, Bruce, The Origins of the cold War in the Near East: Great Power Conflict and Diplomacy in Iran, Turkey and Greece (Princeton: Princeton University Press, 1989).
- Lowry, Heath, The Nature Of The Eerly Ottoman State, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2004).
- Mango, Andrew, The Turkish Model, (Middle Eastern Studies 29, no. 4 1993).
- Mango, Andrew, The Turks Today, (London, John Murray, 2004).
- Mardin, Serif, Ideology and religion in the Turkish Revolution, στο International Journal of Middle East Studies, Art. No 2, (Middle East Studies, 1971).
- Nicolle, McBride, Armies of the Ottoman Empire, 1775-1820 - Men-at-Arms No. 314 (Paperback) (Bloomsbury Publishing PLC, 1983).
- Onis, Ziya & Yilmaz, Suhnaz, Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey During the AKP Era, (London: Routledge Turkish Studies, 2009).
- Phillips, David, An Uncertain Ally, Turkey under Erdogan's Dictatorship, (New Brunswick, New Jersey: Transaction Publishers, 2017).
- Setton, Kenneth Meyer, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century, (Venice: Diane Publishing, 1991).
- Sencer, Ayata, Η πολιτικοποίηση του Ισλάμ στην Τουρκία, [Επιμέλεια: Γεώργιος Κων/νος. & Καραμπελιάς Γεράσιμος], (Middle East Lournal a.50, 1996).
- Sugar, Petr, Η Νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από οθωμανική κυριαρχία (1354 - 1804) τόμοι Α' & Β', (Αθήνα: Σμίλη 1994).
- The Cambridge History of Turkey, Volume 4, Edited by Resat Kasaba, (UK: Cambridge University Press, 2008).
- Ugur, Burn Yildiz, Civil-Military Relations During the Period of the Justice and Development Party in Turkey, Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi, 3(2), (Izmir: Izmir Universitesi, 2012).

- Uyar, Mesut & Erickson, Edward J, A Military History Of The Ottomans, (Santa Barbara, California: ABC-CLIO, LLC, 2009).
- Vetsopoulos Apostolos, The Economic Dimensions of the Marshall Plan in Greece, 1947-1952: The Origins of the Greek economic miracle, (London: University of London, 2002).
- Vryonis, Spiros, The Turkish state and history: Clio meets the Grey Wolf, (New York: Caratzas 1993).
- Yavuz, M. Hakan & Bayram, Balci, Turkey's July 15th Coup What Happened and Why, (Salt Lake City: University of Utah Press, 2018).

Άρθρο σε περιοδικό

- Botsiou Konstantina, New Policies, Old Politics: American Concepts of Reform in Marshall Plan Greece Journal of Modern Greek Studies, Volume 27, Number 2, Article, (October 2009).

Διαδίκτυο

- Αγγελοπούλου, Άννα, Όψεις της σερβικής εθνικής δράσης στους σλαβόφωνους πληθυσμούς της Μακεδονίας, 2015, <https://ejournals.lib.auth.gr/fragmenta/article/view/5283> , [EBook, <file:///C:/Users/User/AppData/Local/Temp/5283-15124-3-PB.pdf>], (έγινε πρόσβαση στις 20 Δεκ 20).
- Απόκης, Δημήτρης, Η πραγματική εικόνα στο τρίγωνο Τουρκία, Ρωσία, ΗΠΑ: Ανάλυση, 20/04/2019 στο <https://www.thepresident.gr>, (έγινε πρόσβαση στις 31 Ιαν 2021).
- Κτενάς, Χρήστος Γ., Ερντογάν: Με τη βοήθεια του Θεού θα πάμε στη Σελήνη. <https://www.ptisidiastima.com/turkey-10year-space-program/> (έγινε πρόσβαση στις 12 Σεπ 2021).
- Κωστίδης, Μανώλης, Προσπάθεια αποφυγής κυρώσεων από την Τουρκία 01.12.2020, στο <https://www.kathimerini.gr/politics/561179404/prospatheia-apofygis-kyroseon-apo-tin-toyrkia/>, (έγινε πρόσβαση στις 10 Δεκ.20)
- Μοτίκα, Μαρία, «Τα εξοπλιστικά προγράμματα της Τουρκίας και η ανάγκη ενίσχυσης των ελληνικών ένοπλων δυνάμεων», 7-12-2019, <https://www.huffingtonpost.gr/>, (έγινε πρόσβαση στις 25 Ιουν 2021).

- ΣΚΑΙ, Τουρκία: Νίκη Ερντογάν κατά του στρατού, επαναπροσδιορίστηκε ο ρόλος των ΕΔ, 14.07.13, <https://www.skai.gr/news/world/tourkia-niki-erntogan-kata-tou-stratou-epanaprosdioristike-o-rolos-t>, (έγινε πρόσβαση στις 21/01/21).
- Gunter's Space Page, Spacecraft by country https://space.skyrocket.de/doc_sdat/bilsat-1.htm, (έγινε πρόσβαση στις 08 Δεκ 2020).
- Nordic Monitor, Erdoğan's space program may be cover to hide Turkey's ambition to develop missile technology, February 26, 2021, <https://nordicmonitor.com/2021/02/moon-travel-or-missile-trouble-what-is-behind-erdogans-ambitious-space-program/> (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβ 2021).
- Trading Economics, Turkey Military Expenditure 1953-2018 Data, <https://tradingeconomics.com/turkey/military-expenditure>, (έγινε πρόσβαση στις 12 Νοε 2021).
- Trading Economics, Turkey - Military Expenditure (Percentage in %, of Central Government Expenditure), <https://tradingeconomics.com/turkey/military-expenditure-percent-of-central-government-expenditure-wb-data.html>, (έγινε πρόσβαση στις 12 Νοε 2021).
- Tuba, Sahin & Ali Alhas, Murat, Turkey unveils national space program, Anadolu Agency, 09.02.2021 <https://www.aa.com.tr/en/science-technology/turkey-unveils-national-space-program/2139378#> (έγινε πρόσβαση στις 12 Σεπ 2021).
- Unsalı, Levent & Dabacı, Esra, Turkey's Professional Soldiers: From Top Dog to Subdued?, (Res Militaris, 2(2), 2012), <http://resmilitaris.net/index.php?ID=1015462> (έγινε πρόσβαση στις 10 Ιαν 2021).
- World Nuclear Association, Nuclear Power in Turkey, (Updated November 2020), <https://www.world-nuclear.org/information-library/country-profiles/countries-t-z/turkey.aspx> (έγινε πρόσβαση στις 16 Φεβ 2021).

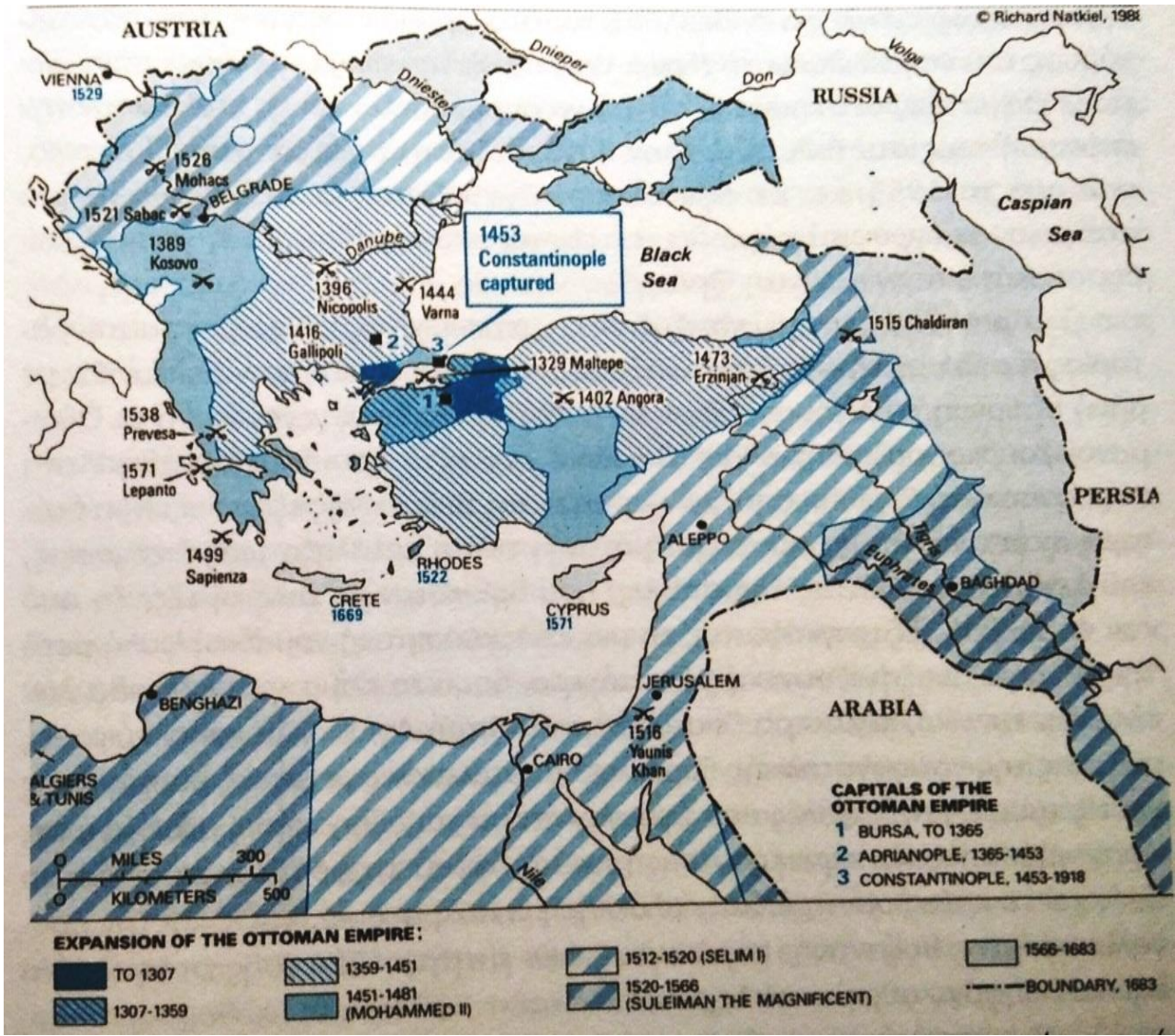
Παράρτημα Α

Χάρτες - Διαγράμματα

Χάρτης 1: Χρονολογικός Χάρτης της Εξάπλωσης των Οθωμανών 1300 - 1680

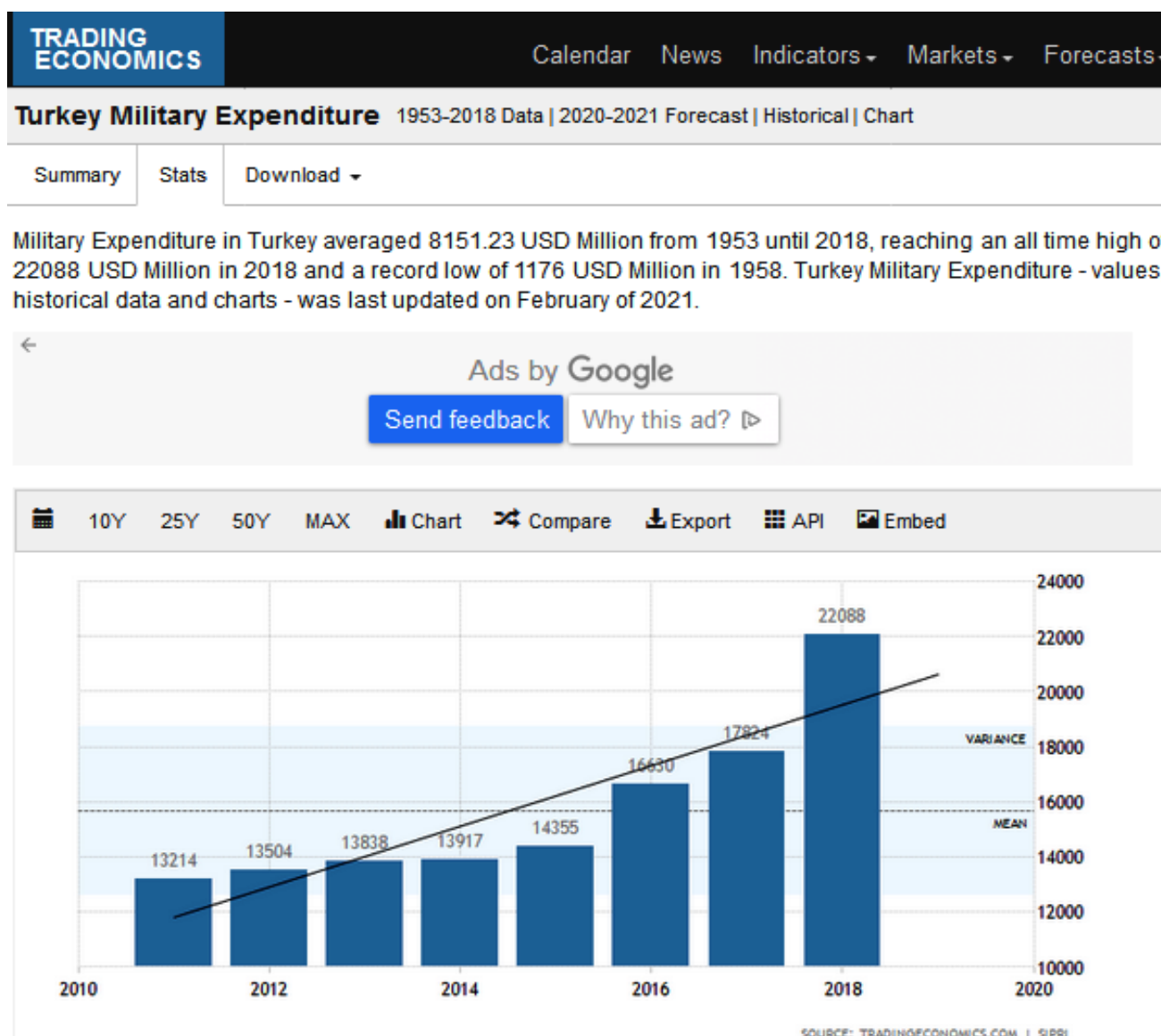

Χάρτης 2²⁰⁵: Χρονολογικός Χάρτης Επέκτασης των Οθωμανών

²⁰⁵ Γεώργιος Μούρτος, Τουρκία το ένστολο κράτος, (Αθήνα: Επικοινωνίες, 2002), σ. 37.

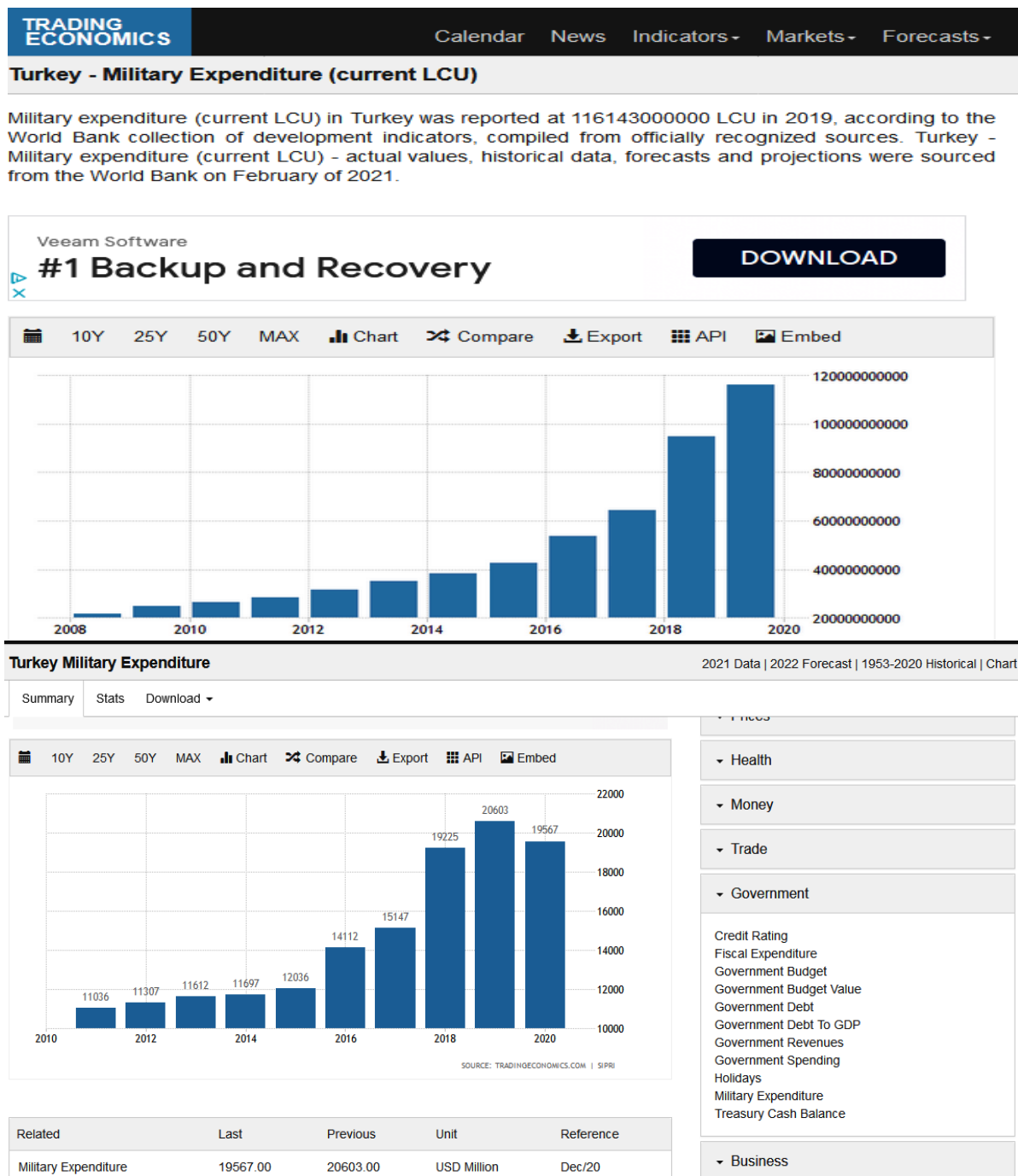
Διάγραμμα 1. Τουρκικών Στρατιωτικών Δαπανών²⁰⁶ 1953-2018

Οι στρατιωτικές δαπάνες στην Τουρκία αυξήθηκαν σε 22088 εκατομμύρια δολάρια το 2018 από 17824 εκατομμύρια το 2017 και το σύνολο της αύξησης από το 2010.

²⁰⁶ Turkey Military Expenditure 1953-2018 Data, <https://tradingeconomics.com/turkey/military-expenditure>, (έγινε πρόσβαση στις 12 Σεπ 2021).

Διάγραμμα 2. Τουρκικών Στρατιωτικών Δαπανών του 2019-2020²⁰⁷

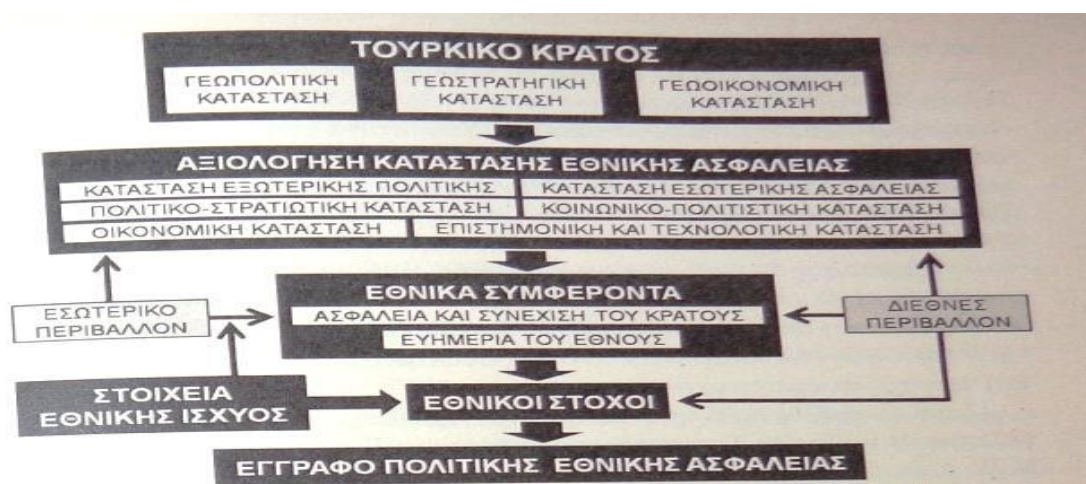
Οι στρατιωτικές δαπάνες (ποσοστό % επί των γενικών δαπανών της κυβέρνησης) στην Τουρκία κυμάνθηκαν στο 7,8086% το 2019, σύμφωνα με τη συλλογή των δεικτών ανάπτυξης της Παγκόσμιας Τράπεζας, που συγκεντρώθηκαν από επίσημα αναγνωρισμένες πηγές.

²⁰⁷Turkey - Military Expenditure (% Of Central Government Expenditure), <https://tradingeconomics.com/turkey/military-expenditure-percent-of-central-government-expenditure-wb-data.html> (έγινε πρόσβαση στις 12 Νοε 2021)

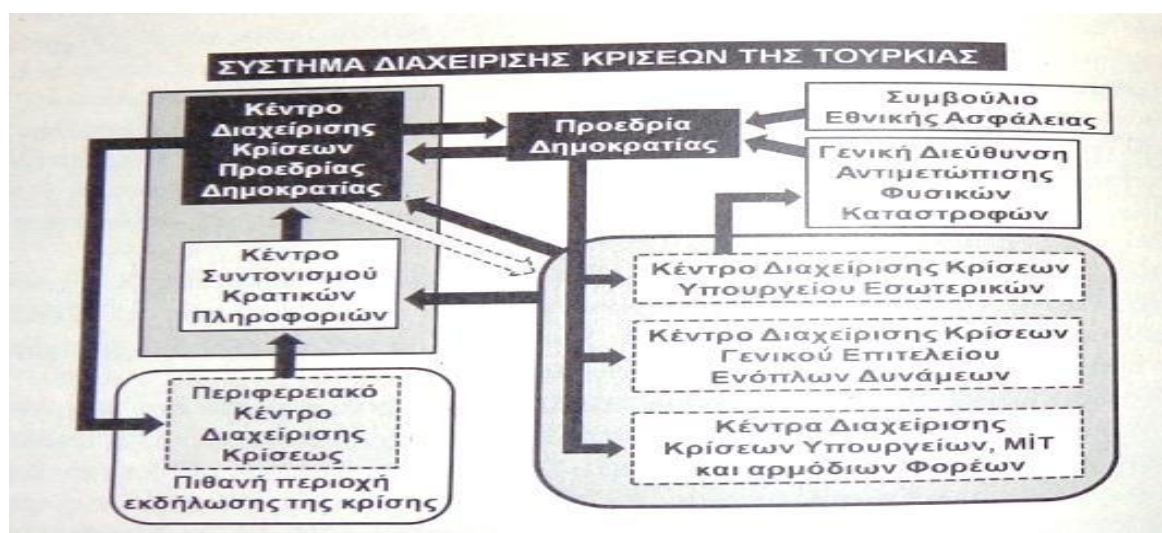
Διάγραμμα 3. Σύνθεση του Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας (ΣΕΑ)

Διάγραμμα 4. Διαδικασία σχεδιασμού της Εθνικής Ασφάλειας της Τουρκίας

Διάγραμμα 5. Σύστημα Διαχείρισης Κρίσεων και το ΣΕΑ

Παράρτημα Β

Οι Βενετοτουρκικοί Πόλεμοι

Οι Βενετοτουρκικοί πόλεμοι ανάμεσα στους Βενετούς και τους Οθωμανική Αυτοκρατορία στο διάστημα μεταξύ 15ου και 18ου αιώνα. Οι πόλεμοι που διεξήχθησαν όπως παρακάτω:

(1) Η πολιορκία της Θεσσαλονίκης (1422–1430), που δεν αναφέρεται επίσημα ως Βενετοτουρκικός πόλεμος.

(2) Ο πρώτος Βενετοτουρκικός πόλεμος (1463–1479) με την κατάκτηση της Χαλκίδας, της Λήμνου και της Αλβανίας από τους Οθωμανούς²⁰⁸.

(3) Ο δεύτερος Βενετοτουρκικός πόλεμος (1499–1503), με την κατάκτηση κάποιων Βενετικών οχυρών της Πελοποννήσου από τους Οθωμανούς²⁰⁹.

(4) Ο τρίτος Βενετοτουρκικός πόλεμος (1537–1540), με την κατάκτηση των Κυκλάδων εκτός από Τήνο, Σποράδες και των τελευταίων Βενετικών οχυρών της Πελοποννήσου από τους Οθωμανούς²¹⁰.

(5) Ο τέταρτος Βενετοτουρκικός πόλεμος (1570–1573) με την κατάκτηση της Κύπρου από τους Οθωμανούς

(6) Ο Μεγάλος Κρητικός Πόλεμος (1645–1669), όπου κατακτήθηκε η Κρήτη²¹¹.

(7) Ο έκτος Βενετοτουρκικός πόλεμος (1684–1699), με την κατάκτηση της Πελοποννήσου, Αίγινας, Λευκάδας, Πρέβεζας και των Δαλματικών ακτών από τους Βενετούς.

(8) Ο έβδομος Βενετοτουρκικός πόλεμος (1714–1718), όπου η Τήνος, η Αίγινα και η Πελοπόννησος πέρασαν στους Οθωμανούς²¹².

²⁰⁸ Caroline Finkel, Osman's Dream: The Story of the Ottoman Empire 1300–1923. (London: John Murray, 2006). σ.40-41, 60-63.

²⁰⁹ Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Ι, (Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., 1974), σ. 280-288

²¹⁰ Ibid, σ.297-303

²¹¹ Setton Kenneth Meyer, Austria, and the Turks in the Seventeenth Century, (Venice: DIANE Publishing 1991), σ.107-195.

²¹² Ιωάννης Χασιώτης, Η κάμψη της Οθωμανικής δυνάμεως. Η παρακμή της οθωμανικής εξουσίας. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος Γ', και Ο ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία, 1669-1821 [Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Τόμος ΙΑ': Ο Ελληνισμός υπό ξένη κυριαρχία, 1669 - 1821], (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1975), σ.10-52.

Οι Ρωσοτουρκικοί Πόλεμοι

Ρωσοτουρκικοί Πόλεμοι		
Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1568–1570)	Ρωσική Αυτοκρατορία	• Οθωμανική Αυτοκρατορία • Κριμαϊκό Χανάτο • Τάταροι
Ρωσοκριμαϊκός πόλεμος (1570-1572)	Ρωσική Αυτοκρατορία	• Κριμαϊκό Χανάτο • Οθωμανική Αυτοκρατορία • Τάταροι
Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1676–1681)	• Ρωσική Αυτοκρατορία • Κοζακικό Χετμανάτο του Ιβάν Σαμόιλοβιτς • Χανάτο Καλμύκων	• Οθωμανική Αυτοκρατορία • Κριμαϊκό Χανάτο • Κοζακικό Χετμανάτο του Πέτρο Ντοροσσένκο
Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1686–1700)	• Ρωσική Αυτοκρατορία • Αυστρία • Πολωνία-Λιθουανία • Κοζακικό Χετμανάτο	• Οθωμανική Αυτοκρατορία • Κριμαϊκό Χανάτο
Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1710–1711)	• Ρωσική Αυτοκρατορία • Κοζακικό Χετμανάτο • Πριγκιπάτο της Μολδαβίας	• Οθωμανική Αυτοκρατορία • Κριμαϊκό Χανάτο
Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1735-1739)	• Ρωσική Αυτοκρατορία • Κοζακικό Χετμανάτο • Αυστρία • Σέρβοι εθελοντές	• Οθωμανική Αυτοκρατορία • Πριγκιπάτο της Βλαχίας • Πριγκιπάτο της Μολδαβίας • Κριμαϊκό Χανάτο
Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1768-1774)	• Ρωσική Αυτοκρατορία • Γεωργία	• Οθωμανική Αυτοκρατορία • Κριμαϊκό Χανάτο

Ρωσοτουρκικοί Πόλεμοι		
	- Έλληνες εθελοντές - Εγιαλέτι της Αιγύπτου	
Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1787-1792)	Ρωσική Αυτοκρατορία	Οθωμανική Αυτοκρατορία
Ρωσοτουρκικός πόλεμος (1806–1812)	Ρωσική Αυτοκρατορία	Οθωμανική Αυτοκρατορία
Ρωσοτουρκικός Πόλεμος (1828-1829)	- Ρωσική Αυτοκρατορία - Πρώτη Ελληνική Δημοκρατία - Γαλλία - Αγγλία	Οθωμανική Αυτοκρατορία
Ρωσοτουρκικός Πόλεμος (1877-1878)	- Ρωσική Αυτοκρατορία - Ρουμανία - Πριγκιπάτο της Σερβίας - Πριγκιπάτο του Μαυροβουνίου - Βούλγαροι εθελοντές	- Οθωμανική Αυτοκρατορία - Νταγκεστανοί επαναστάτες - Τσετσένοι επαναστάτες - Αμπχάζιοι επαναστάτες - Πολωνική Λεγεώνα στην Τουρκία
Α' Παγκόσμιος Πόλεμος	- Ρωσική Αυτοκρατορία - Άλλοι σύμμαχοι της Αντάντ	- Οθωμανική Αυτοκρατορία/Τουρκία - Άλλοι σύμμαχοι των Κεντρικών Δυνάμεων

Παράρτημα Γ

Οργάνωση Ergenekon - Υπόθεση «BAPIA» (BALYOZ) ²¹³

Η Ergenekon είναι μια εθνικιστική - παρακρατική οργάνωση, όπου συνδέεται με το Στρατό, αλλά και τις κρατικές υπηρεσίες της Τουρκίας, χαρακτηριζόμενη ως μέσο ελέγχου του παρακράτους που είχε ελεγχόμενους τους επίσημους φορείς και θεσμούς καθοδηγώντας τους κυβερνώντες. Μέσω πρακτικών όπως δολοφονίες, απαγωγές, και γενικά δράσεις εξέθεταν την ηγεσία του κράτους σε διεθνές επίπεδο (κοινότητα και οργανισμούς). Τα μέλη της είναι απόστρατοι αξιωματικοί - υπαξιωματικοί, νομικοί, πολιτικοί, δημοσιογράφοι και ακαδημαϊκοί. Αποστολή της, μέσω από επιθέσεις και δολοφονίες, είναι να προκαλέσει χάος και πολιτική αστάθεια, ώστε να επέμβει ο Στρατός για την ανατροπή του ΑΚΡ και της κυβέρνησης γενικότερα. Επιπρόσθετα, αναφέρεται ότι, αποσκοπούσαν να διατηρήσουν την εικόνα των ΤΕΔ ως του μοναδικού υπερασπιστή και εγγυητή της σταθερότητας και ισχύος του κράτους υπονομεύοντας τον κοσμικό του προσανατολισμό καθώς και την υπερίσχυση του ήπιου Ισλάμ.

Το βαθύ κράτος αποτελεί μια θεώρηση, η οποία τις περισσότερες φορές οδηγούσε σε συμπεράσματα πιθανώς αυθαίρετα, αφού στηριζόταν σε εκτιμήσεις και ασύνδετα γεγονότα. Η ύπαρξη «θεσμοθετημένων» παρακρατικών και παραστρατιωτικών μηχανισμών, με συγκεκριμένη δομή και σύνδεση με το Στρατό (έλεγχος κυβέρνησης με χρήση ένοπλης βίας για συμμόρφωση) δεν αποδεικνύονταν μέχρι την ανάπτυξη της «φιλολογίας» περί οργάνωσης «Ergenekon». Η υπόψη φιλολογία έγινε χειροπιαστή πραγματικότητα, μετά την επιχείρηση σύλληψης δεκάδων μελών της τον Ιανουάριο του 2008. Συνοπτικά, θα αναφερθεί το ιστορικό της υπόθεσης (κομβικά σημεία) και της εξέλιξης της η οποίας επηρέασε καθοριστικά το πολιτικό και στρατιωτικό σκηνικό της Τουρκίας.

Στις 2 Μαρτίου του 2001, το Τμήμα Λαθρεμπορίου και Οργανωμένου Εγκλήματος της Διεύθυνσης Ασφάλειας Κωνσταντινούπολης, με επικεφαλής τον αστυνομικό διευθυντή Αντίλ Σερντάρ Σατσάν ύστερα από καταγγελία για εκβιασμό, προέβει σε έλεγχο του γραφείου του δημοσιογράφου Τουντζάι Γκιουνέι, όπου ανακάλυψαν φακέλους με στοιχεία από μια μυστική φασιστική – παρακρατική - παραστρατιωτική οργάνωση, την

²¹³ Φραγκούλης Φράγκος, Ποια Τουρκία; Ποιοι Τούρκοι; (Αθήνα: Λιβάνης, 2012), σ. 453-462, και στο Λάζαρος Καμπουρίδης, Συνταγματάρχης (ΤΘ), Ο ρόλος των σκανδάλων στις σχέσεις στρατού και πολιτείας στην Τουρκία του Ερντογάν, Ατομική Διατριβή, (Αθήνα: ΣΕΘΑ, 2015), Ηλ. Βιβλιοθήκη ΣΕΘΑ, <https://setha.army.gr/el/news/o-rolos-ton-skandalon-stis-sheseis-stratoy-kai-politeias-stin-toyrkia-toy-erntogan> (έγινε πρόσβαση στις 05 Ιαν 2021), σ. 10-11 και στα Παραρτήματα «Α» και «Β» αυτής.

«Ergenekon». Αναφέρεται ότι, νωρίτερα δεν υπήρχαν στοιχεία για τη δομή, επάνδρωση και τη σχέση της με το τουρκικό κρατικό σύστημα και τις δομή εξουσίας.

Στα τεκμήρια της έρευνας περιλαμβάνονταν στοιχεία όπου η οργάνωση συσχετιζόνταν με τη Στρατοχωροφυλακή, η οποία συνιστά ένα εκτεταμένο δίκτυο μονάδων, σταθμών και φυλακίων στη χώρα. Ο συσχετισμός και η διάδραση, αλλά και η τριβή μεταξύ Στρατού, ΜΙΤ και αστυνομίας για τον έλεγχο τέτοιων μηχανισμών, οι οποίοι ελέγχουν και κεφάλαια για υποστήριξη των δράσεων τους, είναι διαχρονική.

Η πρώτη προσπάθεια πραξικοπήματος της Ergenekon φάνηκε όταν η κυβέρνηση και το κράτος δεν προχώρησαν σε εκτεταμένες έρευνες, που θα οδηγούσαν ίσως στην αποκάλυψη της μυστικής οργάνωσης και στην άσκηση διώξεων, η οργάνωση προβαίνει στην πρώτη απόπειρα κεκαλυμμένου πραξικοπήματος, με την μεθοδευμένη αντικατάσταση του ασθενούς πρωθυπουργού Μπουλέντ Ετζεβίτ από τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησης Χουσαμετίν Οζκάν (Husamettin Ozkan). Η οργάνωση ισχυριζόταν ότι, ο Ετζεβίτ αδυνατούσε να διαχειριστεί την ηγεσία της χώρας, εξαιτίας και των κρίσιμων εξελίξεων στο Βόρειο Ιράκ (Νότιο Κουρδιστάν), με την προετοιμασία από τις ΗΠΑ ενός κουρδικού κράτους που θεωρούνταν παγίδα του Ιράκ και της Τουρκίας. Η άρνηση του Ετζεβίτ οδήγησε σε πολιτική αποσταθεροποίηση με την παράλληλη αποχώρηση του Οζκάν και 90 βουλευτές του Σοσιαλδημοκρατικού Κόμματος (DSP) από την κυβέρνηση και το κόμμα. Σημειώνεται ότι ο Οζκάν ενδεχομένως διατηρούσε ισχυρούς δεσμούς με το βαθύ κράτος.

Οι εκλογές του 2002 μεταβάλλουν το πολιτικό σκηνικό στην Τουρκία, με το Κόμμα Ανάπτυξης και Δικαιοσύνης (AKP) να παίρνει το 34% των ψήφων και να σχηματίζει αυτοδύναμη κυβέρνηση πρώτα υπό τον Αμπντουλάχ Γκιουλ και στη συνέχεια υπό τον Ταγίπ Ερντογάν. Η νέα κυβέρνηση το 2003 πρέπει να διαχειριστεί τον πόλεμο στο Ιράκ, όπου για τη διεξαγωγή του οι ΗΠΑ ζητούν συγκεκριμένες διευκολύνσεις από την Τουρκία. Παρά τις αντιδράσεις του «βαθέως κράτους», η κυβέρνηση ενεργούσε σε πορεία εκδημοκρατισμού λόγω των υποχρεώσεων που αναγκαιούσαν από την προοπτική ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ. Μέσα από τη διαχείριση της κυβερνητικής εξουσίας ο Erdogan αποκτά δημοτικότητα και ενισχύει τη θέση του παρά τη στη διαπάλη με το βαθύ κράτος. Ως ενέργειες του βαθέως κράτους είναι ότι, ανώτατοι αξιωματικοί, δικαστές, καθηγητές πανεπιστημίου, πολιτικοί - οικονομικοί παράγοντες, διάφορες ομάδες και συμμορίες προσπαθούν να αντιπαρατεθούν ο καθένας στον τομέα του στη νόμιμη κυβέρνηση και να ακυρώσουν στην πράξη τις όποιες μεταρρυθμίσεις.

Στις 18 Μαΐου 2007 ένα γεγονός συνταράσσει την κοινή γνώμη στην Τουρκία, όπου σε τηλεφωνική καταγγελία αναφέρθηκε η ύπαρξη ομάδας που σχεδιάζει τη δολοφονία του πρωθυπουργού Erdogan και του συμβούλου του Τζουνεϊτ Ζάπσου (Ciineyd Zapsu). Η αστυνομία συλλαμβάνει στην Άγκυρα τον Λοχαγό Μουράτ Ερέν (Murat Eren), της Διοίκησης Ειδικών Δυνάμεων (Ozel Kuvvetler Komutanhgi), τον Υπολοχαγό Γιακούπ Γιαϊλά (Yakup Yayla) και τους μόνιμους υπαξιωματικούς Ερκούτ Τας (Erkut Tas) και Γιασίν Γιαμάν (Yasin Yaman), που εξειδικεύονταν στην κατασκευή βομβών. Συνελήφθησαν επίσης και 7 πολίτες και βρέθηκε αριθμός πυρομαχικών του στρατού και στρατιωτικά έγγραφα με σχέδια για τον έλεγχο όλων των συνοικιών της πόλης σε περίπτωση πραξικοπήματος, κάτι που παραπέμπει σε ανάλογα έγγραφα που βρέθηκαν στο γραφείο του Γκιουνέι το 2001. Η εμπλοκή στελεχών των ΕΔ ανησυχεί την κυβέρνηση, καθόσον το βεβαρημένο παρελθόν της Τουρκίας με πραξικοπήματα φαίνεται, ότι δεν έχει ξεχαστεί πλήρως, αλλά ενισχύει την πρακτική της εμπλοκής του Στρατού στα εσωτερικά δρώμενα της χώρας.

Η έρευνα της υπόθεσης εξελίσσεται αργά και περιπλέκεται καθώς οι δικαστικές αρχές ήρθαν αντιμέτωπες με τις υπηρεσίες του κράτους, δηλαδή τον Στρατό και την Διεύθυνση Ανορθόδοξου Πολέμου. Στις εκλογές, όμως, του Νοεμβρίου του 2007, το κόμμα του Erdogan έρχεται πρώτο με ποσοστό 47% των ψήφων. Η νίκη της κυβέρνηση ισχυροποίησε τη θέση της απέναντι στο βαθύ κράτος και μυστικά προχώρησε σε παρακολούθησεις των στελεχών της Ergenekon που ηγούνταν καθώς και υπόπτων στελεχών των ΕΔ.

Το Δεκέμβριο το 2010 δημοσιοποιήθηκε η προσπάθεια της νομιμοποίησης των ενεργειών ανατροπής της κυβερνήσεως το 2006, οι οποίες έγιναν έγκαιρα γνωστές και εμποδίστηκε από βουλευτές του κυβερνώντος κόμματος, που είχαν στρατιωτικές διασυνδέσεις. Η υπόψη υπόθεση, αφορούσε σε αξιωματικούς των ΕΔ (εν ενεργεία και αποστράτους), οι οποίοι σχεδίαζαν μια εικονική κρίση που θα οδηγούσε σε πολεμικές επιχειρήσεις τη χώρα, με στόχο βέβαια την ανατροπή της κυβερνήσεως. Οι ενέργειες του Erdogan ήταν η παύση των τροποποιήσεων νομοσχεδίου που αφορούσε στη διαδικασία της λειτουργίας των Στρατιωτικών Ακαδημιών, παρότι οι αλλαγές είχαν την έγκριση της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης, διότι η συνέχεια της υπόθεσης «Βαριά» θα ήταν αδύνατη.

Στο σχεδιασμό της υπόψη ανατροπής συνέβαλε η αριστερής ιδεολογίας, εφημερίδα «Taraf», όπου με άρθρο αναφέρονται σε σχεδιασμό, που συντάχθηκε το Μάρτιο του 2003, ο οποίος περιλάμβανε ενέργειες για τη δημιουργία κοινωνικής διατάραξης και κατά συνέπεια

πραξικόπημα. Στο σχέδιο φαινόταν τα στοιχεία 196 αξιωματικών (29 ανώτατοι και 25 εν ενεργεία) από τα οποία δεν προήχθησαν 11 ανώτατα στελέχη των ΕΔ εκαίνη τη χρονιά.

Στο κατηγορητήριο της υπόθεσης αναφέρθηκαν συγκλονιστικά στοιχεία κατά τα οποία φαινόταν ο σχεδιασμός καταστροφής ιστορικών τεμενών της Κωνσταντινούπολης, με παράλληλη έναρξη κρίσεως μέσω επεισοδίου με την Ελλάδα, για να δημιουργηθούν οι ευνοϊκές καταστάσεις επέμβασης του Στρατού και εκδήλωση πραξικοπήματος. Οι συλληφθέντες κατηγορήθηκαν και για συμμετοχή σε συνομοσία προσπάθειας δολοφονίας το 2003 των: Πρόεδρου της Εθνοσυνέλευσης και στελεχών του ΑΚΡ.

Η αποκάλυψη των παραπάνω, ωφέλησε το ΑΚΡ στο να αφαιρέσει προνόμια των αξιωματικών των ΕΔ και κατά συνέπεια να ενισχύσει την προσπάθεια του στην αποτροπή της οποιασδήποτε παρέμβασης των στρατηγών στην πολιτική της χώρας, με διαθρωτικές αλλαγές στο τουρκικό στράτευμα. Επίσης αποπέμφθηκαν κεμαλιστές, ανώτερα και ανώτατα στελέχη και με αποφάσεις των Συνεδριάσεων του Ανωτάτου Στρατιωτικού Συμβουλίου (ΥΑΣ), ανέδειξε στελέχη προσκείμενα στο ΑΚΡ και στον Πρόεδρο Erdogan .